

UNIVERZITA KARLOVA

Husitská teologická fakulta

Problém integrácie Rómov z marginalizovaných rómskych komunít do majoritnej spoločnosti na Slovensku

The Problem of Integration of Roma from Marginalised Roma Communities into the Majority Society in Slovakia

Diplomová práca

Vedúci práce:

prof. Ing. Pavel Krpálek, CSc., MBA

Autor práce:

Bc. Klára Anna Bekárková

Praha 2023

Pod'akovanie

Ďakujem môjmu vedúcemu práce prof. Ing. Pavlovi Krpálkovi, CSc., MBA za jeho trpezlivosť, ochotu a pomoc pri písaní a za jeho cenné rady, ktoré ma posúvali pri písaní práce vpred. Ďalej by som chcela poďakovať mojim respondentom, za ich čas a úprimnú reflexiu, a Dominikovi Macháčkovi za spracovanie nahrávok rozhovorov.

Prehlásenie

Prehlasujem, že som predkladanú diplomovú prácu „Problém integrácie Rómov z marginalizovaných rómskych komunít do majoritnej spoločnosti na Slovensku“ vypracovala samostatne. Ďalej prehlasujem, že všetky použité pramene a literatúra boli riadne citované a že táto práca nebola využitá k získaní iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe, dňa 8.12.2023

Bc. Klára Anna Bekárková

Anotácia

Táto práca je prípadovou štúdiou zameranou na terénnych sociálnych pracovníkov v marginalizovaných rómskych komunitách na Slovensku na ich prácu a cieľovú skupinu. Cieľom práce bolo zistiť mechanizmy na boj s generačnou chudobou Rómov na Slovensku, aké nástroje používajú terénni sociálni pracovníci na boj s chudobou u Rómov z marginalizovaných rómskych komunit (MRK) na Slovensku a aké u obdobnej cieľovej skupiny v zahraničí. Kvalitatívny výskum bol zrealizovaný formou štruktúrovaných hĺbkových rozhovorov so šiestimi terénnymi pracovníkmi, ktorí pracujú s Rómami z MRK v rôznych regiónoch na Slovensku. Výskum ukázal, že mechanizmy na boj s generačnou chudobou na Slovensku existujú, je množstvo neziskových organizácií, cirkevných organizácií, či samotných cirkví, ktoré sa snažia o sociálnu inklúziu Rómov z MRK. Taktiež sa o to snaží aj štát pomocou národných projektov s podporou Európskej únie. Neziskové organizácie a národný projekt majú vlastné metódy a techniky, ktoré využívajú na boj s chudobou Rómov z MRK. Vybrané projekty zo sveta majú iné metódy ako tie na Slovensku, ktoré sú však uplatniteľné aj na Rómov z MRK na Slovensku.

Kľúčové slová

Marginalizované rómske komunity, Rómovia, národný projekt, neziskové organizácie, terénna sociálna práca, prípadová štúdia

Annotation

This work is a case study with a focus on field social workers in marginalized Roma communities in Slovakia on their work and target group. The aim of the thesis was to find out the mechanisms for fighting generational poverty among Roma in Slovakia, what tools are used by field social workers to fight poverty among Roma from marginalized Roma communities (MRC) in Slovakia and what tools are used by a similar target group abroad. The qualitative research was carried out in the form of structured in-depth interviews with six fieldworkers working with Roma from the MRC in different regions of Slovakia. The research showed that there are mechanisms to combat generational poverty in Slovakia, there are a number of non-profit organizations, church organizations, or churches themselves that are trying to socially integrate Roma from the MRC. The state is also trying to do this through national projects with the support of the European Union. The NGOs and the national project have their own methods and techniques that they use to combat poverty among the Roma from the MRC. Selected projects from around the world have different methods than those in Slovakia, but they are also applicable to Roma from the MRC in Slovakia.

Keywords

Marginalized Roma communities, Roma, national project, non-profit organizations, field social work, case study

Abstrakt

Táto práca je prípadovou štúdiou so zameraním na terénnych sociálnych pracovníkov v marginalizovaných rómskych komunitách na Slovensku, na ich prácu a cieľovú skupinu. Cieľom práce je zistiť mechanizmy na boj s generačnou chudobou Rómov na Slovensku. Výskumná otázka je: „Aké nástroje požívajú terénni sociálni pracovníci na boj s chudobou u Rómov z marginalizovaných rómskych komunít (MRK) na Slovensku a aké u obdobnej cieľovej skupiny v zahraničí?“

Kvalitatívny výskum bol zrealizovaný formou štruktúrovaných hĺbkových rozhovorov so šiestimi terénnymi pracovníkmi, ktorí pracujú s Rómami z MRK v rôznych regiónoch na Slovensku. Traja sociálni pracovníci boli zamestnaní pod neziskovými organizáciami, traja pod národným projektom. Kvalitatívnym výskumom mali byť potvrdené alebo vyvrátené tieto hypotézy: Hypotéza 1: podpora štátu v boji s chudobou je nedostatočná, s bojom proti chudobe preto pomáha tretí sektor. Hypotéza 2: Neziskové organizácie majú vlastné mechanizmy, ktoré užívajú pri práci s klientmi, ktoré im pomáhajú dostať sa z generačnej chudoby. Hypotéza 3: Rómovia sa nedokážu integrovať do majoritnej spoločnosti kvôli životu v generačnej chudobe, ktorej podoba je rovnaká v rôznych vylúčených komunitách kdekoľvek vo svete.

Výskumu predchádzala teoretická časť, kde boli opísané národné projekty a projekty neziskových organizácií cielených na ľudí v generačnej chudobe kdekoľvek na svete. Z týchto organizácií a projektov boli vybrané tri, ktorých klientela vykazuje najväčšiu podobnosť s Rómami z marginalizovaných rómskych komunít (MRK) na Slovensku. Ako metóda analýzy výskumu bola použitá komparatívna analýza, konkrétne Beredayov komparatívny model.

Výskum ukazuje, že mechanizmy na boj s generačnou chudobou na Slovensku existujú. Skúmané neziskové organizácie zastrešujú projekty cielené na boj s generačnou chudobou u Rómov z MRK. Taktiež sa o to snaží aj štát pomocou národných projektov s podporou Európskej únie. Neziskové organizácie a národný projekt majú vlastné metódy a techniky, ktoré využívajú na boj s chudobou Rómov z MRK. Vybrané projekty zo sveta majú iné metódy ako tie na Slovensku, ktoré sú však uplatniteľné aj na Rómov z MRK na Slovensku. Hypotézu 1 nebolo možné potvrdiť, pretože podpora štátu v boji s chudobou je síce nedostatočná, ale vo výskume sa nepotvrdilo, že by neziskový sektor suploval rolu

štátu, pretože štát má národné projekty zamerané na zmiernenie chudoby u Rómov z MRK. Hypotéza 2 sa potvrdila, neziskové organizácie majú vlastné metódy a techniky, ktorými pomáhajú Rómom z MRK dostať sa z generačnej chudoby. Hypotéza 3 sa taktiež potvrdila, podľa výpovedí respondentov Rómovia z MRK vykazujú podobné vzorce správania, ako ľudia v generačnej chudobe kdekoľvek vo svete. Táto diplomová práca prináša zaujímavý obraz reality terénnej sociálnej práce medzi Rómami v MRK na Slovensku a taktiež návrhy, o aké nové metódy a projekty by sa dala rozšíriť.

Abstract

This thesis is a case study focusing on field social workers in marginalized Roma communities in Slovakia, their work and target group. The aim of the thesis is to identify mechanisms to combat generational poverty among Roma in Slovakia. The research question is: "What tools do field social workers use to combat poverty among Roma from marginalized Roma communities (MRC) in Slovakia and what tools do they use with a similar target group abroad?"

The qualitative research was carried out in the form of structured in-depth interviews with six fieldworkers working with Roma from the MRC in different regions of Slovakia. Three social workers were employed under non-profit organizations, three under a national project. Hypothesis 1: State support in the fight against poverty is insufficient, therefore the third sector helps to fight poverty. Hypothesis 2: Non-profit organisations have their own mechanisms that they use when working with clients to help them move out of generational poverty. Hypothesis 3: Roma are unable to integrate into mainstream society due to living in generational poverty, which is the same in different excluded communities around the world.

The research was preceded by a theoretical part describing national projects and projects of non-profit organisations targeting people in generational poverty anywhere in the world. From these organisations and projects, three were selected whose clientele showed the greatest similarity to Roma from marginalised Roma communities (MRC) in Slovakia. Comparative analysis, specifically Bereday's comparative model, was used as the research analysis method.

The research shows that mechanisms exist to combat generational poverty in Slovakia. The studied NGOs represent projects targeting the fight against generational poverty among Roma from the MRC. The state is also trying to do so through national projects with the support of the European Union. The NGOs and the national project have their own methods and techniques that they use to combat poverty among Roma from the MRC. Selected projects from around the world have different methods than those in Slovakia, but they are also applicable to Roma from the MRC in Slovakia. Hypothesis 1 could not be confirmed because although the state support in the fight against poverty is insufficient, the research did not confirm that the non-profit sector substitutes the role of

the state, because the state has national projects aimed at alleviating poverty among Roma from the MRC. Hypothesis 2 was confirmed, non-profit organizations have their own methods and techniques to help Roma from the MRC to get out of generational poverty. Hypothesis 3 was also confirmed, according to the respondents' statements, Roma from the MRC exhibit behavioural patterns similar to those of people in generational poverty anywhere in the world. The thesis presents an interesting picture of the reality of field social work among Roma in the MRC in Slovakia and also suggestions on what new methods and projects could be added to it.

Zoznam skratiek

EÚ– Európska Únia

EU SILC– European Union – Statistics on Income and Living Conditions

HDP – hrubý domáci produkt

MFSR– Ministerstvo financií Slovenskej republiky

MOPS– Miestna občianska poriadková služba

MPSVR SR– Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny

MRK– Marginalizované rómske komunity

MV SR – Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

OZ – občianske združenie

TSP – národný projekt *Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít II.*

ÚV KSČ– Ústredný výbor Komunistickej strany Československa

Obsah

Úvod	13
1. TEORETICKÁ ČASŤ.....	15
1.1. Definície chudoby	15
1.2. Chudoba v Európe.....	16
1.3. Príčiny chudoby	17
1.3.1 Pracujúca chudoba.....	17
1.4. Domácnosti v chudobe.....	18
1.5. Deti žijúce v chudobe.....	19
1.6. Vzorce správania chudobných	20
2. Nástroje na boj s chudobou.....	22
2.1. Sociálne projekty.....	22
2.2. Sociálna politika.....	24
2.2.1 Sociálna politika v Číne	24
2.2.2 Sociálna politika v Afrike.....	26
2.2.3 Sociálna politika v Nemecku a štátoch EÚ	26
2.2.4 Sociálna politika v štátoch Commonwealthu	29
2.2.5 Sociálna politika v Izraeli.....	31
3. Sociálne zabezpečenie na Slovensku	31
3.1. Sociálne poistenie.....	32
3.2. Štátna sociálna podpora.....	32
3.3. Sociálna pomoc a podpora	33

3.3.1	Dávky v hmotnej núdzi	33
4.	Terénna sociálna práca na Slovensku	36
4.1.	Terénne sociálne služby	36
4.2.	Neziskové organizácie zacielené na ľudí z MRK na Slovensku.....	38
4.3.	Cirkevné organizácie zacielené na Rómov z MRK na Slovensku.....	40
5.	Rómovia na Slovensku.....	42
5.1.	Štruktúra populácie Rómov z MRK.....	42
5.2.	Bývanie	42
5.3.	Zamestnanosť	43
5.4.	Vzdelanie.....	44
5.5.	História marginalizácie Rómov.....	44
6.	VÝSKUMNÁ ČASŤ	46
6.1.	Kvalitatívny výskum	46
6.2.	Etika výskumu.....	47
6.3.	Metodológia výskumu.....	47
6.4.	Respondenti.....	47
6.5.	Obmedzenia výskumu	49
6.6.	Lokalita výskumu.....	49
6.7.	Analýza výskumu.....	49
6.8.	Prepojenie so sociálnymi projektami v zahraničí.....	85
7.	Záver	90
	Zoznam literatúry	95
	Prílohy	105

Úvod

Táto práca je reflexiou terénnych sociálnych pracovníkov, ktorí pracujú v marginalizovaných rómskych komunitách na Slovensku, na ich klientelu a metódy, ktoré pri terénnej sociálnej práci využívajú. Zároveň som chcela, aby bola táto práca inšpiráciou pre národné projekty, alebo neziskové organizácie, venujúce sa Rómom z marginalizovaných rómskych komunít na Slovensku, preto som sa pozrela, ako s podobnou cieľovou skupinou pracujú samotné štáty alebo aj neziskové organizácie inde vo svete, ktoré by mohli byť prínosom pre tie na Slovensku.

Sociálne vylúčenie Rómov na Slovensku vnímam ako veľký, dlhodobý neriešený problém, ktorý sa rokmi zväčšuje a stále sa nenašla dostatočná politická vôľa naplno začať tento problém riešiť. Vzhľadom na to, že celé rodiny sa nachádzajú v priepasti generačnej chudoby, žijú v nevyhovujúcich podmienkach, čo dokazuje aj táto práca, považujem za veľmi dôležité začať sa tomuto problému venovať a nastaviť systémové zmeny tak, aby títo ľudia mali šancu dostať sa z generačnej chudoby, nájsť svoje uplatnenie na trhu práce a postúpiť do strednej spoločenskej triedy.

Treba tiež podotknúť, že táto práca sa venuje len Rómom, žijúcim v marginalizovaných komunitách, nie všetci Rómovia žijú sociálne vylúčení a taktiež nie každý sociálne vylúčený je Róm.

Hlavným cieľom práce je získať odpoveď na otázku: „Aké nástroje používajú terénni sociálni pracovníci na boj s chudobou u Rómov z marginalizovaných rómskych komunít (MRK) na Slovensku a aké u obdobnej cieľovej skupiny v zahraničí?“ kvalitatívnym výskumom mali byť potvrdené alebo vyvrátené tieto hypotézy:

Hypotéza 1: podpora štátu v boji s chudobou je nedostatočná, s bojom proti chudobe preto pomáha tretí sektor.

Hypotéza 2: Neziskové organizácie majú vlastné mechanizmy, ktoré užívajú pri práci s klientmi, ktoré im pomáhajú dostať sa z generačnej chudoby.

Hypotéza 3: Rómovia sa nedokážu integrovať do majoritnej spoločnosti kvôli životu v generačnej chudobe, ktorej podoba je rovnaká v rôznych vylúčených komunitách kdekoľvek vo svete.

Otázky sa týkali piatich okruhov:

- Popis organizácie
- Klienti organizácie
- Štát a podpora ľudí v chudobe očami sociálnych pracovníkov
- Vzdelanie (pokiaľ sú klientmi deti)
- Pohľad sociálnych pracovníkov na rómsku menšinu na Slovensku

Čiastkovými cieľmi komparatívnej analýzy sú:

- aké metódy a techniky uplatňujú neziskové organizácie a národné projekty pri práci s klientami z MRK na Slovensku a ich porovnanie s metódami vo svete
- v čom spočíva ich úspešnosť a v čom sú neúspešné z pohľadu sociálnych pracovníkov
- v akých podmienkach žijú klienti týchto neziskových organizácií/ projektov a s akými problémami sa stretávajú
- porovnať tieto zistenia s organizáciami/ projektami, ktoré pracujú s ľuďmi z generačnej chudoby kdekoľvek vo svete

Práca sa delí na teoretickú a výskumnú časť. V teoretickej časti popíšem problematiku chudoby, aké nástroje na boj s chudobou existujú vo svete a na Slovensku (kapitola 1-2). V tretej kapitole popíšem terénnu sociálnu prácu na Slovensku, ako ju zastrešuje štát a ako neziskový sektor. V štvrtej kapitole sa budem venovať Rómom na Slovensku, v akých podmienkach žijú, historickému kontextu ich marginalizácie. Vo výskumnej časti analyzujem rozhovory, ktoré som nahrávala v rámci kvalitatívneho výskumu s terénnymi sociálnymi pracovníkmi, ktorí pracujú s Rómami v marginalizovaných rómskych komunitách a porovnávam ich projekty pod ktorými pracujú s projektami s obdobnou cieľovou skupinou kdekoľvek vo svete. Na analýzu dát som použila komparatívnu analýzu, inšpirovala som sa Beredayovým komparatívnym modelom. Posledným krokom je porovnanie projektov so zahraničím.

1. TEORETICKÁ ČASŤ

1.1. Definície chudoby

Chudoba má na svete rôzne prístupy, definície a delenia. Spicker (2020: 31) chudobu primárne chápe v zmysle prístupu k zdrojom. Podľa autora je chudoba sieť nedostatku, nedostatku špecifických tovarov a predmetov, nízka životná úroveň, nedostatok zdrojov a ekonomickej vzdialenosti. Spicker (2007) definoval niekoľko druhov chudoby vo svete. Vo svojej práci uvádzam druhy chudoby, ktoré sú relevantné k mojej téme.

Autori Payne et al. (2010:13) vo svojej publikácii rozlišujú chudobu na generačnú a situačnú. Generačná chudoba postihuje dve a viac po sebe nasledujúcich generácií. Situačná chudoba je krátkodobejšia a je spôsobená určitými okolnosťami. Generačná chudoba má svoj vlastný systém hodnôt a nepísané pravidlá a svoju vlastnú kultúru. „Chudoba sa vyskytuje vo všetkých krajinách u všetkých národov. Koncept strednej triedy ako dôležitej skupiny spoločnosti je javom 20. a 21. storočia. Percentuálne zastúpenie chudobných v spoločnosti závisí od konkrétnych okolností a toho, ako si chudobu zdefiniujeme.“ Autori uvádzajú ako hlavný ukazovateľ rozdielu medzi generačnou a situačnou chudobou prevládajúce zmýšľanie. Jedinci v generačnej chudobe presadzujú názor, že spoločnosť je nám vždy niečo dlžná, na rozdiel od zmýšľania jedincov v situačnej chudobe u ktorých prevažuje hrdosť a odmietnutie pomoci. Títo jedinci majú na začiatku viac zdrojov ako tí v generačnej chudobe (2010:55).

Absolútna chudoba podľa (Greve 2020:16) zahŕňa počet ľudí, ktorí majú denný príjem pod stanovenou úrovňou. Pri absolútnej chudobe sa človek zameriava len na to, čo je v skutočnosti potrebné na prežitie, ako je napríklad uspokojenie základných životných potrieb. Podľa Spickera (2007:7) je absolútna chudoba stav charakterizovaný vážnym nedostatkom základných ľudských potrieb vrátane jedla, pitnej vody, hygienických zariadení, zdravia, prístrešia, vzdelania a informácií a závisí nielen od príjmu, ale aj od prístupu k sociálnym službám.

Relatívna chudoba definuje chudobu v zmysle jej vzťahu k štandardom, ktoré existujú inde v spoločnosti (Spicker 2007:169). Relatívna chudoba sa podľa Greve (2020:16) zameriava na skutočnosť, že osoby v spoločnosti by nemali mať príjem pod určitou hranicou v porovnaní s tým, čo majú ostatní v tej istej spoločnosti. V pretrvávajúcej chudobe sú domácnosti s príjmom pod hranicou chudoby v danom roku a aspoň v dvoch z troch predchádzajúcich rokov. Materiálna deprivácia je neschopnosť dovoliť si množstvo vecí, ktoré sa v spoločnosti považujú za nevyhnutné. Multidimenzionálnu chudobu zahŕňa podiel ľudí ovplyvnených viacerými faktormi, napr. nielen príjmom, ale aj zdravím, vzdelaním, bývaním a iným (Greve 2020:12).

1.2. Chudoba v Európe

V Európe máme množstvo krajín, ktoré patria do Európskej Únie. Aj v týchto krajinách sa môžeme stretnúť s chudobou. Nie však absolútnou, ale skôr relatívnou chudobou. Sompolska-Rzechuła et. al. (2022) vo svojej štúdii hodnotili mieru chudoby v krajinách EÚ v rokoch 2010 a 2019. Pre svoj výskum využili údaje z databázy *Eurostatu*, ktorá sa odvoláva na tzv. ukazovatele charakterizujúce SDG1 – „žiadnu chudobu“. Z ich výskumu vyplýva, že Bulharsko, Rumunsko a Estónsko sú charakteristické premennými, ktorých hodnoty sa výrazne líšia od ostatných, čo stimuluje vysokú mieru chudoby. Malta alebo Luxembursko sú zase krajiny, pre ktoré sa hodnoty premenných považujú za vzdialené, ale s nízkou úrovňou chudoby. Do skupiny krajín s najvyššou mierou chudoby patria: Bulharsko, Rumunsko, Litva a Lotyšsko v rokoch 2010 aj 2019. Vysoká miera chudoby bola zaznamenaná okrem iného v krajinách ako: Chorvátsko, Cyprus, Estónsko, Poľsko, Portugalsko a Španielsko. V Rakúsku, Česku, Nemecku, Írsku, Luxembursku, na Malte, v Holandsku, Slovinsku, Švédsku bola úroveň chudoby nízka alebo stredná. Do tejto skupiny patria najmä krajiny, ktoré sú členmi EÚ od začiatku jej existencie. Krajiny s vysokou úrovňou chudoby sú väčšinou tie, ktoré vstúpili do EÚ ako posledné (Sompolska-Rzechuła et al. 2022:14 –15).

V EÚ prebieha technologický vývoj a digitalizácia, pri ktorých sa môže zdať, že by mohli dokázať zmierniť chudobu. Podľa Kwilinski et al. (2020) komplexné štúdie a štatistiky ukazujú, že v EÚ súčasne prebiehajú dva procesy: prehlbovanie ekonomickej digitalizácie a znižovanie chudoby. Digitalizácia má pozitívny vplyv na znižovanie rizík chudoby a sociálneho vylúčenia. Výsledky ich výskumu však ukazujú, že vyššia úroveň

digitalizácie členského štátu EÚ v priemere neposkytuje zrýchlené znižovanie rizík chudoby a sociálneho vylúčenia. Pre krajiny EÚ ide o opak, vyššia úroveň digitalizácie poskytuje pomalšie tempo znižovania rizika chudoby, v krajinách s vyššou úrovňou digitalizácie s menšou pravdepodobnosťou dôjde k zníženiu miery chudoby a sociálneho vylúčenia. Autori tvrdia, že pre relatívne chudobné vrstvy obyvateľstva v členských krajinách EÚ nehrá úroveň digitalizácie významnú úlohu. Naopak, pre relatívne bohaté časti populácie existuje vzorec: čím vyššia je úroveň digitalizácie, tým nižšie je riziko chudoby a sociálneho vylúčenia. Ďalej autori vykonávali párové porovnanie krajín s podobnou počiatočnou úrovňou indikátora „ľudí v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia“. Toto porovnanie ukázalo, že vo väčšine prípadov (tri z piatich) krajiny s vyššou úrovňou digitalizácie vykázali výraznejšie zníženie chudoby a sociálneho vylúčenia. Pravdepodobnosť ďalších pozitívnych zmien v tejto oblasti však bola vyššia pri krajinách s nižšou úrovňou digitalizácie (Kwilinski et al. 2020:11 – 12).

1.3. Príčiny chudoby

Vysvetlení príčin chudoby je mnoho, autori Leiser, Shemesh (2018: 89) zmieňujú tri faktory: Individuálne faktory pozostávajú z nedostatku úsilia, nedostatku motivácie, zlého hospodárenia s peniazmi. Ďalej uvádzajú štrukturálne faktory, ktoré zahŕňajú slabé vzdelanie, nedostatočné príležitosti, ekonomický systém zvyhodňujúci bohatých. Ako posledné sú faktory, ktoré sa nedajú ovplyvniť ako je osud, či smola. Greve (2020: 68) uvádza, že príčiny chudoby sú rôzne, môžu sa meniť v čase, môžu sa líšiť medzi krajinami, ale aj v rámci jednej krajiny. Autori Payne (et al. 2010: 17 – 18) chápu chudobu ako mieru, v ktorej jedinec žije bez potrebných zdrojov, ktoré rozdelili do niekoľkých kategórií do deviatich kategórií. Sú to finančné, emocionálne, mentálne, fyzické, duchovné vzory, vzťahy a životné vzory, podporné systémy, znalosť nepísaných pravidiel strednej triedy, techniky prekonávania ťažkostí.

1.3.1 Pracujúca chudoba

S chudobou sa spája pojem pracujúca chudoba. Tento pojem zahŕňa ľudí, ktorí síce pracujú na plný úväzok, avšak ich príjem nedokáže uživiť rodinu. Greve (2020: 56) predpokladá, aspoň v najbohatších krajinách, že byť zamestnaný zabezpečí, že človek bude schopný žiť život mimo chudoby. A to za predpokladu, že mzdová úroveň je dostatočná vysoká na to, aby bol disponibilný príjem nad hranicou chudoby. Tento problém sa týka

najmä osamelých rodičov vo viacerých krajinách, obzvlášť slobodných matiek (Greve 2020: 57). Práca za nízku mzdu má vplyv aj na duševné a telesné zdravie človeka. Podľa Pförtner et al. (2022), ktorí sa zaoberali chudobnými pracujúcimi v Nemecku, nerovnováha medzi úsilím a odmenou v práci (ERI) bola označená ako inverzný sprostredkovateľ asociácie medzi pracujúcou chudobou a kvalitou života súvisiacou s duševným a fyzickým zdravím. Mzdová úroveň podľa Greve (2020:57), aj keď existujú zákonné pravidlá pre minimálnu mzdu, môže byť taká nízka, že príjem nebude dostatočne vysoký na to, aby sa dalo vyhnúť životu v chudobe, a nemusí byť možné dosiahnuť minimálny príjem, ak sa práca vykonáva v neformálnom sektore trhu práce. Schopnosť vyhnúť sa tomu, aby bol jedinec súčasťou „chudobných pracujúcich“, bude závisieť aj od toho, koľko osôb musí príjem podporovať.

1.4. Domácnosti v chudobe

Množstvo domácností sa nachádza v chudobe a nemusia to byť len domácnosti žijúce vo vidieckom prostredí. V mestských oblastiach sa vyšším dopytom zvyšuje cena nehnuteľností, toto zvýšenie ale nemusí sprevádzať zvýšenie miezd, hlavne u nízkopríjmových skupín. Tieto skupiny sú silno ovplyvnené nárastom životných nákladov, následkom čoho sa sťahujú do menej dobre prepojených prímestských oblastí, ktoré môžu mať negatívny vplyv na každodennú mobilitu ku kľúčovým aktivitám (Sterzer 2017: 1–2). V Číne sa vplyvom urbanizácie začínajú tvoriť nízkopríjmové skupiny obyvateľov, pre ktorých je bývanie a energie nedostupné. V mestských oblastiach majú staršie štvrte slabú energetickú infraštruktúru, budovy sú neefektívne, čo zvyšuje riziko energetickej chudoby domácností. Vo vidieckych oblastiach je zase veľké množstvo domov oddelených a zle izolovaných, čo sťažuje údržbu tepelných podmienok. Z hľadiska nízkeho príjmu nemajú tieto domácnosti prístup k moderným energetickým službám a vo veľkej miere sa spoliehajú na tradičné zdroje energie (Chen et al. 2022: 2).

S chudobou súvisí aj spotreba domácností. Podľa (Rasyid, et al. 2020) domácnosti v chudobe majú inú spotrebu potravín ako domácnosti mimo chudoby. Domácnosti v chudobe vyčleňujú menej peňazí na základné potraviny dôležité pre zdravie (mäso, zelenina, ryby). Svojim výskumom zistil, že u domácností, ktoré dostávajú vládnu pomoc, padne väčšina výdavkov na potraviny, ale nie na potraviny s nutričnou podporou. U týchto domácností je vysoká spotreba financií na alkohol a tabak.

1.5. Deti žijúce v chudobe

Chudoba výrazne ovplyvňuje aj život detí a ich smerovanie v budúcnosti. Greve (2020) vo svojej publikácii venoval kapitolu deťom žijúcim v absolútnej a relatívnej chudobe, kde zhrnul problémy s ktorými sa stretávajú. Dieťa v takejto domácnosti má menej možností na vzdelanie, čo mu v neskoršom veku prinesie menej pracovných príležitostí a horšie platené zamestnanie. Domácnosti v chudobe dávajú malú časť výdavkov na nutrične dôležité potraviny (Rasyid, 2020:1074), preto deti z takýchto domácností dostávajú nižšiu úroveň výživy čo spôsobuje horšiu úroveň zdravia. Nedostatok vzdelania a riziko zdravotných problémov teda spôsobujú to, že dieťa vyrastajúce v chudobe môže ostať žiť závislé na systéme sociálnych dávok aj v dospelosti (Greve 2020: 56). Chzhen et al. (2016: 1012 – 1013) robili výskum v oblasti multidimenzionálnej deprivácie: výživa, oblečenie, vzdelávacie zdroje, voľný čas, sociálna participácia, informácie a bývanie detí v Bosne a Hercegovine. Výsledky ukázali, že väčšina detí trpela depriváciou v jednej alebo viacerých dimenziách (73,8%). Približne jedno zo štyroch detí bolo deprivované dokonca v troch a viacerých dimenziách. Väčšinou to bolo bývanie, nedostatok informácií a voľného času. Tieto dimenzie súvisia s peňažnými zdrojmi domácností, infraštruktúrou krajiny a poskytovaním služieb. Autori zaznamenali vyššiu mieru deprivácií u detí na vidieku, než u detí v meste. Vidiecke deti trpia nedostatočným prístupom k službám a infraštruktúre dôležitým pre ich blaho, aj keď pochádzajú z lepšie situovaných domácností. Dôležitú úlohu v deprivácii zohráva spotrebná chudoba. Autori prišli na to, že deti v domácnostiach chudobných na spotrebu majú väčšiu pravdepodobnosť, že budú deprivované v každej dimenzii analyzovanej samostatne a vo väčšom počte dimenzií naraz. Napriek tomu miera prieniku medzi chudobou a viacrozmernou depriváciou je mierna, čo naznačuje, že depriváciu detí nemožno odstrániť iba zvýšením spotrebnej kapacity domácností a niektoré dimenzie sú prístupnejšie zmenám vo výdavkoch domácností ako iné.

Rodičia žijúci v chudobe čelia mnohým výzvam pri výchove svojich detí. Beasley et al. (2022) robili výskum medzi rodičmi a starými rodičmi vychovávajúcimi svoje deti v chudobe v USA. Väčšina rodičov mala základné alebo stredné vzdelanie. Beasley et al. (2022:7 –8) popisujú problém absencie kvalitného vzdelania a kvalitnej starostlivosti o deti, ktorá by sedela s pracovným režimom rodičov. Napriek ich obavám deti musia umiestňovať do inštitúcií voči ktorým nemajú dôveru a vystavujú ich nepodnetnému

prostrediu, ktoré má zlý vplyv na správanie dieťaťa, pretože musia pracovať. Veľakrát pracujú v nízkoпрíjmovom zamestnaní, kvôli čomu majú aj niekoľko pracovných úväzkov, aby mohli pokryť finančné výdavky domácnosti. Autori ďalej zmienili problém s dostupnosťou dopravy detí do školy. Vzdelávací systém predstavuje množstvo nerovností, deti sú vzdelávané vo veľkých triedach, ktoré obmedzujú individuálnu pozornosť, ktorú deti potrebujú na učenie. Výskum autorov tiež ukázal, že žiaci z nízkoпрíjmových rodín sú menej angažovaní do vyučovacieho procesu a preto je potreba adekvátnej pozornosti, aby nezaostávali a boli schopní dobehnúť zameškané. To je možné rozvinúť vzdelávacími programami v ranom detstve, avšak respondenti štúdie nemali prístup k vysokokvalitnému vzdelaniu v ranom detstve pre svoje dieťa. Rodičia z chudobného prostredia sú tiež vystavovaní rasizmu a predsudkom, pokiaľ už boli súdne trestaní, čo má vplyv na ich schopnosť prijímať služby pomoci alebo bývania. Rasový, etnický pôvod, či pohlavie zas môže mať vplyv na liečbu a podporu, ktorú opatrovatelia alebo rodičia dostávajú zo sociálnych služieb, súdnych alebo vzdelávacích systémov.

1.6. Vzorce správania chudobných

Payne et al. (2010) sa vo svojej publikácii zameriavajú na ľudí žijúcich v generačnej chudobe a hlavne na ich vzorce správania, ktoré sú podľa nich príčinou, prečo nedokážu fungovať vo väčšinovej spoločnosti. Podľa autorov, ľuďom v generačnej chudobe chýbajú zdroje (finančné, emocionálne, mentálne, fyzické), ale absentuje u nich tiež znalosť nepísaných pravidiel strednej triedy, čo im výrazne sťažuje fungovanie vo väčšinovej spoločnosti. Nepísané pravidlá sú nevyslovené spoločné zásady medzi jednotlivými členmi skupín, na základe ktorých jedinec do skupiny patrí alebo nie. Tieto pravidlá sa týkajú rôznych aspektov života, ako napríklad jedla, oblečenia, slušného správania a i. Autori uvádzajú príklady nepísaných pravidiel kultúry chudoby a to je napríklad vysoká hladina hluku, pretože televízia je vždy zapnutá a všetci sa navzájom prekrikujú, najdôležitejšie informácie sú neverbálneho charakteru, jednou z najviac cenených vlastností jedinca je schopnosť zabávať ostatných. Ak sa chce jedinec posunúť z jednej spoločenskej triedy do druhej, potrebuje k tomu mentora pochádzajúceho z triedy, do ktorej chce postúpiť, ktorý bude pôsobiť ako jeho vzor a mentor a naučí ho nepísané pravidlá tejto spoločenskej triedy (Payne et al.2010:18).

Vplyv na chudobu jedinca môže mať aj rodina a sociálne vzťahy. Akram et al. (2020: 1190) poukazuje na problém extrémnej chudoby a jej vplyvu na život jedinca v Bangladéši. Tá nepozostáva len z materiálnej deprivácie, ale aj je do istej miery vzťahová, pretože obmedzené sociálne vzťahy generujú extrémnu chudobu. Rodina tým pádom nie je pre jednotlivca len podporou, ale aj centrom mocenských vzťahov, ktoré na jednej strane chránia príjem a živobytie rodiny, no na druhej strane predstavujú diskrimináciu, depriváciu a dlhodobé nevýhody pre jednotlivcov. Extrémna chudoba sa množí medzigeneračne a vnútro-generačne, a je aj rodovo podmienená. Závislosť človeka na takýchto vzťahoch ovplyvňuje nie len jeho detstvo a dospelosť, ale aj život v starobe. Takéto vzťahy ovplyvňujú jeho konanie a vyhliadky do budúcnosti.

Payne et al. (2010) popísali tiež rodinné vzorce vzťahov ľudí v generačnej chudobe. Podľa autorov v rodinách v generačnej chudobe sú rodinné vzťahy veľmi zložité a ťažko zmapovateľné oproti rodinným vzťahom strednej triedy, kde sú vďaka právnej dokumentácii príbuzenské vzťahy zistiteľné aj napríklad po rozvode. V generačnej chudobe zväčša abstinuje inštitúcia manželstva, partnerské zväzky vznikajú na základe zvykového práva. Uzavretie manželstva, žiadosť o rozvod súdnou cestou je potrebný len vtedy, keď jedinci disponujú majetkom, ktorý je treba rozdeliť medzi potomkov. Jedinci v generačnej chudobe majetok nemajú, preto uzatváranie právneho zväzku so svoji partnerom je pre nich zbytočné (Payne et al. 2010: 61). Baker Collins et al. (2020) vo svojej práci popisujú pohľad na medzigeneračný prenos závislosti na sociálnych dávkach.

2. Nástroje na boj s chudobou

2.1. Sociálne projekty

Po celom svete môžeme nájsť množstvo rôznych projektov zameraných na sociálnu inklúziu sociálne vylúčených. Tieto programy ponúka neziskový sektor, ale aj samotné štáty formou národných projektov. Najprv sa pozrieme na projekty v Európe.

„*Center of Music and Performing Arts* „(CMPA) sa nachádza v Ravale, štvrti Barcelony. Centrum organizuje aktivity pre deti a mládež od päť do 20 rokov, občas pre rodičov a seniorov. V centre sa konajú perkusie, divadlo, zborový spev, combo a orchestrálne workshopy. Rodiny platia za aktivity poplatok, ale ak si ho nemôžu dovoliť, ich deti sa môžu naďalej zapájať do aktivít. V organizácii je približne 350 účastníkov (Ferrer-fons et al. 2022: 88). Autori tejto štúdie uvádzajú, že až 56% obyvateľov tejto štvrte podľa oficiálnej štatistiky boli cudzinci. Najväčšie zastúpenie má španielska národnosť, ďalej pakistanská a filipínska. V tejto štvrti žijú ľudia v najhorších podmienkach z celého mesta, v neštandardnom bývaní vzdelanosť v tejto štvrti je v porovnaní so zbytkom mesta podpriemerná. Táto štvrť dostáva proporcionálne viac finančnej pomoci od mestských sociálnych služieb (Ferrer-fons et al. 2022: 85). Projekt *CMPA* začal v tejto štvrti v roku 2005 ako iniciatíva hudobnej nadácie bojovať proti sociálnej exklúzii. Organizácia je financovaná z verejných a súkromných fondov.

Ďalším projektom v Španielsku je platforma „*Pajarillos Educa*“, ktorá spája 12 vzdelávacích komunít v okrese *Pajarillos*, kde spolu žije 40 komunít, vo *Valladolide*, hlavnom meste autonómnej oblasti *Castilla y León*. Rôzne akcie v rámci projektu sledujú dva hlavné ciele: podporovať sociálno-vzdelávací úspech a účasť miestnych obyvateľov a spojiť procesy vzdelávania a miestnych služieb, v ktorých sa účastníci učia pracovať na skutočných potrebách oblasti v snahe zlepšiť susedstvo. Projekt má tri časti. Prvá časť s názvom *Pajarillos sa učí* predstavuje nové inkluzívne metódy a podporu pre žiakov pri štúdiu, školu v rodinnom prostredí a vzdelávacie iniciatívy pre žiakov. *Trvalo udržateľný Pajarillos* obsahuje výstavy, kurz vzdelávania k udržateľnosti a šťastnému životu, mapu šťastia, environmentálne dobrovoľníctvo, trvalo udržateľné terasy. *Akcia Pajarillos* je

následná obnova nepoužívaných oblastí vedľa jednej zo základných škôl okresu, kde sa večer a cez víkendy konajú otvorené činnosti. Sieť Pajarillos čerpá z podpory rôznych sociálnych aktérov: verejnej správy, spoločenských organizácií, kultúrnych organizácií, univerzít a súkromných občanov, ktorí na projekte spolupracujú. Takýto veľký a rôznorodý počet členov v Táto sieť kooperatívnych platforiem má veľmi veľký počet rôznorodých členov, ktorý generuje sociálny kapitál, ktorý sa odráža vo výsledkoch prieskumu autorov (Somarriba et al. 2022: 1948).

Príkladom sociálneho projektu pre oblasť USA je nezisková organizácia *Bridges out of poverty*. Na webe sa dá tento program dohľadať pod organizáciou *Aha! Process*¹. Zakladateľkou tejto organizácie je Ruby Payne ktorá sa dlhodobo venuje problému chudoby a vydala o nej množstvo publikácií. Venuje sa pomoci jedincom dostať sa z uzavretého kruhu chudoby. Táto organizácia má tzv. triedy *Getting Ahead*, kde pomocou tréningov, mítingov a iných aktivít učí účastníkov pravidlá strednej spoločenskej triedy, učí ich uvedomovať si nesprávne vzorce správania, ktoré ich uvádzajú do chudoby a aplikovať nové. Prostredníctvom tohto procesu sa môžu účastníci *Bridges* začať dištancovať od bývalých vzorcov spojených so životom v chudobe. Program im pomôže uvedomiť si a naučiť sa nové zručnosti, ktoré sa pri precvičovaní môžu stať aspektmi nového praktického vedomia. Účastníci vďaka programu vidia dominantnú strednú triedu využívať súbor vzorcov, ako je formálny jazyk a registrácia v zamestnaní, zameranie sa na vzdelávanie a merané výdavkové praktiky a že prijatie niektorých z týchto vzorcov im pomôže dostať sa z chudoby. Tieto veci ich neučia len teoreticky, ale aj prakticky (Jindra et al. 2018: 52 – 53). Hoci je Ruby Payne veľmi obdivovaná, nie každému sa s jej názormi na chudobu a prácu s chudobnými stotožňuje (Redeaux 2011:178 –198).

Príkladom sociálneho projektu v Afrike je projekt *Terintabwe* v Burundi. Roelen et al. (2019) zamerali svoj výskum na program *Graduation Model* spoločnosti *Concern Worldwide* v Burundi, miestne označovaný ako program *Terintambwe* (Urob krok vpred). Program sa zameriava na extrémne chudobné a domácnosti bez nehnuteľného majetku s dospelými a práce schopnými jedincami. Projekt účastníkom ponúka balík podpory: 14 mesačných hotovostných prevodov vo výške približne 15 USD počas prvého roku

¹ <https://www.ahaprocess.com/our-services/> [cit. 2023-11-25].

implementácie programu, tri jednorazové platby na podporu investícií do aktív na zriadenie činností generujúcich príjem, podpora pri vstupe do *Savings and Internal Lendings Community* (SILC), tréning zručností a koučovanie vrátane skupinového školenia o živobytí, ako aj o výžive a hygiene a individuálneho koučovania prostredníctvom domácich návštev casemanagerov a poskytovanie preukazov zdravotného poistenia na bezplatné využívanie zdravotnej starostlivosti. Výberový proces prebieha s komunitnými výbormi a využíva participáciu hodnotenia bohatstva na základe dobre zavedených miestnych kategórií bohatstva. Výber do kategórií bohatstva je relatívne nesporný a pomohol znížiť potenciálne napätie v komunite. Program funguje vo vopred stanovenom časovom rámci 18 mesiacov (s prihliadnutím na oneskorenia v implementácii), po ktorých sa program automaticky skončí (Roelen et al. 2019: 509).

V Indonézskej republike je to transmigračný program. Transmigračným program je jeden z programov Ministerstva vidieka, rozvoja znevýhodnených regiónov a transmigrácie Indonézskej republiky, ktorý sa zaoberá dobrovoľným presídľovaním ľudí z husto osídlených oblastí, do riedko osídlených oblastí. V transmigračnej oblasti je pre týchto ľudí zabezpečená poľnohospodárska zóna, ktorá funguje ako sídliskový a poľnohospodársky podnik pre komunitu. Každá domácnosť dostane dvor a dve poľnohospodárske pôdy (Murtisari, 2022: 1).

2.2. Sociálna politika

Na svete existuje množstvo prístupov k riešeniu chudoby. Štáty vytvárajú sociálne politiky na zmiernenie dopadov chudoby na ich obyvateľstvo, avšak nie vždy sú takéto politiky úspešné. Nižšie predstavím niekoľko sociálnych politík na zmiernenie chudoby v rôznych štátoch naprieč celým svetom a úskaliami, ktoré prinášajú.

2.2.1 Sociálna politika v Číne

V Číne skúmali Shi et al.(2022) mieru zmiernovania relatívnej chudoby z pohľadu služieb verejného zdravotníctva v Číne. V tejto štúdii boli zostavené základné panelové údaje pomocou údajov z piatich prieskumov *China Family Panel Studies* (CFPS) v rokoch 2010, 2012, 2014, 2016 a 2018 a porovnané s makrodátami. Výsledky ich výskumu ukazujú, že verejné zdravotnícke služby zohrávajú významnú úlohu pri podpore akumulácie zdravotného ľudského kapitálu, zlepšovaní individuálnych realizovateľných

schopností, zlepšenie verejných zdravotníckych služieb prispieva k zmierneniu relatívnej chudoby vidieckych rodín. Dobré zdravie má pozitívny vplyv na schopnosť učiť sa u detí, výsledkom je vyššia miera ukončenia školskej dochádzky a vyšší priemerný počet rokov vzdelávania. Autori výskumu odporúčajú Číne naďalej investovať do verejnej zdravotnej starostlivosti v nedostatočne rozvinutých oblastiach a snažiť sa podporovať vyvážený rozvoj verejných zdravotníckych služieb, aby ďalej upevňovali a rozširovali výsledky odstraňovania chudoby (Shi et al. 2022: 14).

Čo sa týka zmiernovania chudoby v Číne, zmeny v digitálnych technológiách priniesli nové príležitosti v oblasti zmiernovania finančnej chudoby a mobilné platby ako nový digitálny finančný model sú dôležité pri pomoci rodinám efektívne sa dostať z chudoby a predchádzať návratu k chudobe. Li et al. (2017) skúmali vplyv mobilných platieb na zraniteľnosť domácností postihnutých chudobou. Autori uvádzajú príklad s kreditnými bodmi, ktoré sú generované mobilnými platbami, vďaka ktorým môžu skupiny s nízkymi príjmami získať malé pôžičky, ktoré sa dajú jednoducho skontrolovať a nevyžadujú kolaterál, čím pomáhajú chudobným a zraniteľným skupinám v procese zmiernovania chudoby, a teda efektívne zmiernovanie chudoby (Li et al. 2017: 2).

Prístupy v sociálnej politike v Číne sú rôzne v závislosti od provincií. Pomocou klastrovej analýzy priorít sociálnej politiky Ratigan (2017: 479) zistila, že rozvojové provincie majú tendenciu byť bohatšie, viac zapojené do medzinárodného hospodárstva a uprednostňujú vzdelávanie pred inými typmi sociálnej politiky. Sociálne autokratické provincie sú menej rozvinuté a uprednostňujú zmiernovanie chudoby prostredníctvom sociálneho poistenia, dôchodkov a zdravotnej starostlivosti. Minimalistické provincie zrejme nereagujú na miestne potreby, ale snažia sa potlačiť nepokoje prostredníctvom cielených, prostriedkami overených politik, ako sú dotácie na bývanie. Ratigan došla k záveru, že hoci provinčné bohatstvo a potreby niekedy zohrávajú úlohu pri pridelovaní prostriedkov na sociálnu politiku, stratégia hospodárskeho rozvoja a sociálna nestabilita sú spojené s odlišnými prístupmi k výdavkom na sociálne zabezpečenie. Tieto odlišné provinčné sociálne režimy majú dôsledky na prijatie, implementáciu a v konečnom dôsledku na efektívnosť sociálnej politiky v Číne.

2.2.2 Sociálna politika v Afrike

Ogujiuba et al. (2022) skúmali vzťah medzi sociálnymi investíciami, chudobou a ekonomickým rastom v Južnej Afrike v rokoch 1990 až 2020. Napriek tomu, že množstvo domácností má v JAR postavenie so stredným príjmom, mnohé domácnosti už v chudobe sú alebo sa do nej chystajú upadnúť. Rozdelenie príjmov a bohatstva v Južnej Afrike patrí medzi najnerovnomernejšie na svete a mnohým domácnostiam chýba aj ten najzakladanejší prístup k zdravotnej starostlivosti, energiám a čistej vode. Hoci vláda Juhoafrickej republiky zvýšila vládne výdavky, podnikla významné kroky na boj proti chudobe a nerovnosti a na podporu hospodárskeho rastu. Dolná hranica chudoby (LBPL) sa používa ako ukazovateľ chudoby, HDP sa používa ako ukazovateľ hospodárskeho rastu a vzdelania, zdravotné a sociálne granty sa používajú ako zástupcovia sociálnych investícií. Napriek tomu, že má Juhoafrická republika najhoršie hodnotenia nerovnosti a chudoby vo svete, je jedným z popredných národov z hľadiska prírodných zdrojov a rozvoja infraštruktúry. Hlavným dôvodom tohto vysokého hodnotenia je značný nedostatok ľudského kapitálu alebo zručností spôsobených neadekvátnou zdravotnou starostlivosťou a vzdelaním prevažne vo vidieckych oblastiach, kde žijú hlavne černosi. Posilnením infraštruktúry, zdravotníckych zariadení a vzdelania v týchto oblastiach by mohlo pomôcť ekonomike prosperovať, čo by pomohlo znížiť chudobu a nerovnosť. Niet pochýb o tom, že ďalšie rozširovanie sociálnych grantov by znížilo chudobu a nerovnosť a nemožno ho považovať za progresívne. Autori tohto výskumu odporúčajú tvorcom politik, aby vytvorili nový prístup k zlepšeniu výhod z verejných výdavkov, ktoré idú k mnohým chudobným v Juhoafrickej republike (Ogujiuba et al. 2022: 19).

2.2.3 Sociálna politika v Nemecku a štátoch EÚ

Nemecko je jednou z najvyspelejších krajín Európskej Únie, ktorá má dobre prepracovaný sociálny systém.

Systém minimálnej mzdy v Nemecku popísal Bruckmeier (2021). Od januára 2020 je minimálna mzda v Nemecku 9,35 eura za hodinu. Pri strate zamestnania majú jedinci nárok na dva druhy dávok. Na dávku v nezamestnanosti závislej od zárobku „Arbeitslosengeld I“ (UB I) majú jedinci nárok počas prvých 12 mesiacov, ktoré predchádzajú strate zamestnania. Ak pracovníci predtým neodvádzali dostatočné príspevky, alebo uplynula lehota na dávku UB I, je možné požiadať o dávku so základným

príjmom, testovanú na majetok a domácnosť (napr. príspevok na bývanie), táto dávka sa nazýva “Arbeitslosengeld II“ (UB II), poberatelia tejto dávky sú povinní aktívne si hľadať zamestnanie (Bruckmeier 2021: 250).

Tematiku sociálneho bývania popísali Verbist et al. (2017). Autori tvrdili, že je dôležité zohľadniť vecné dávky, ktoré plynú domácnostiam zo sociálneho bývania. Použili metodológiu imputovaného nájomného na odvodenie miery nepeňažnej dávky², ktorú domácnosti získavajú zo zníženého nájomného pre súbor 17 európskych krajín, a na analýzu distributívnych dôsledkov zahrnutia tejto nepeňažnej dávky do príjmu domácnosti (Verbist et al. 2017: 308). V prípadovej štúdií Nemecka dali autori do perspektívy vecné výhody sociálneho bývania porovnaním s jeho peňažným náprotivkom, najmä dávkami na bývanie, pri pohľade na dlhšie časové rozpätie. Nemecko kombinuje dva typy dávok, dávky na bývanie a sociálne bývanie (Verbist et al. 2017: 310).

Redistribučný princíp sociálnej politiky v Nemecku popísal Frericks et al. (2021). Sociálna politika v Nemecku je rodinne orientovaná, rodina je inštitucionalizovaná ako redistribučný princíp finančných zdrojov (Frericks et al. 2022: 2). Autorov zaujímalo do akej miery je v Nemecku rodina inštitucionalizovaná ako redistribučný princíp. Zistením bolo, že rodina je silne včlenená do politiky sociálneho štátu ako redistribučný princíp. Logika prerozdelenia zdrojov je výrazne zameraná na manželskú formu rodiny s nerovnomerným rozdelením príjmov, to znamená, že zosobášené rodiny sú povinné poskytnúť finančné prostriedky rodičovi závislému od starostlivosti len v prípade, že sa ich príjem zvýši, naopak nezosobášené rodinné formy sú povinné poskytnúť prostriedky na starostlivosť o závislého rodiča (Frericks et al. 2022:17 –18).

Problematiku sociálnej exklúzie migrantov v Nemecku popísala Ratzman (2021). Ratzmann (2021: 509) riešila problematiku sociálnej exklúzie migrantov pri pridelovaní sociálnych dávok v Nemecku. Autorka vychádzala z pološtruktúrovaných rozhovorov s 55

² Naturálny benefit (Benefit in - kind) je akýkoľvek nepeňažný benefit v peňažnej hodnote, ktorý poskytuje zamestnávateľ svojmu zamestnancovi. Tieto výhody môžu byť tiež označované ako pomyselná mzda, okrajové výhody alebo výhody. Výhody majú peňažnú hodnotu, preto sa musia považovať za zdaniteľné príjmy. [<https://www.revenue.ie/en/employing-people/benefit-in-kind-for-employers/what-is-benefit-in-kind/index.aspx>].

zamestnancami úradov práce v Nemecku. Pôvodná kvalitatívna analýza článku odhaľuje implicitnú logiku založenú na „kultúrnom výkone“, ktorú úradníci na nemeckých úradoch práce bežne používajú pri posudzovaní žiadostí mobilných občanov EÚ. Zistenia jej výskumu ukazujú, že implementácia politiky môže viesť k vylučovacej praxi, ktorá zabráni niektorým migrantom v rámci EÚ žiadať o prístup k dávkam sociálnej pomoci napriek preukázateľnej potrebe a právnym nárokom z dôvodu nedostatočného „kultúrneho výkonu“. Takéto idey záslužnosti založené na identite sa prejavujú v očakávaniach od žiadateľov z radov migrantov z EÚ, že preukážu národnú príslušnosť, aby dokázali svoje sociálne nároky, v podobe znalosti nemeckého jazyka a prispôsobovania sa dominantným spoločenským a byrokratickým normám. Z tohto zistenia podľa autorov vyplýva, že etnicita, môže významne formovať predstavy o národnej príslušnosti a oprávnenosti prístupu k sociálnym výhodám a službám v Nemecku (2021: 509).

Nunn et al. (2017: 120) sa zaoberajú príslubom „novej strednej triedy“ (New Middle Class). Vo svojej prípadovej štúdií sa zamerali na *Program problémových rodín* (TFP) ako príklad disciplinárnej sociálnej politiky a pomocou rozhovorov s tvorcami politik a programovými riaditeľmi v dvoch lokalitách ukazujú, ako program a spôsob, akým je zostavený a riadený, čiastočne podkopáva zabezpečenie materiálnych potrieb na zmiernenie chudoby ľudí a reprodukuje diskurzy o zlom životnom štýle a rodičovskej voľbe ako zdroji chudoby, čím sa podkopáva vidina „strednej triedy“. Rodiny sú uzavreté v disciplíne politiky a diskurzoch, ktoré skôr odsudzujú ich životný štýl a životné voľby, než aby poskytovali dlhodobé riešenia štrukturálnych nerovností.

Autori Feyaerts et al. (2017) predstavili prípadovú štúdiu, v ktorej vyhodnocovali potenciálny vplyv legislatívneho návrhu na zavedenie povinných integračných programov pre nových prisťahovalcov v regióne hlavného mesta Brusel na chudobu a sociálnu nerovnosť, *Poverty Impact Assessment* (PIA). Návrh politiky zaväzuje nových prisťahovalcov k tomu, aby sa po príchode do Bruselu riadili „programom integrácie“ regiónu, ktorý bol formulovaný bruselskou vládou. Cieľom tohto programu je podpora nováčikov prostredníctvom individualizovaného poradenského a vzdelávacieho programu (jazykové hodiny, kurzy občianstva a sociálno-profesijnej orientácie) zvyšovanie ich autonómie a podpora sociálneho, ekonomického a kultúrneho začlenenia. V čase výskumu fungovali v bruselskom regióne dva integračné programy: program v holandskom jazyku organizovaný „*Flámskym spoločenstvom*“ a program vo francúzskom jazyku organizovaný

„*Komisiou Francúzskeho spoločenstva*“. Veľká časť novopríchodzích, hlavne imigrantov, ktorí pochádzajú z krajín mimo Európy, zažijú vyššie riziko chudoby a sociálnej exklúzie. Autori uvádzajú čísla z „*Eurostatu*“ z roku 2015, kde sa až 41,5% neeurópskych imigrantov ocitlo v riziku chudoby v porovnaní s 10,9% populácie narodenej v Belgicku. Navrhovaná právna úprava je navrhnutá tak, aby zaviazala čerstvých nováčikov riadiť sa jedným z týchto programov a stanovila materiálny rámec povinného integračného programu z hľadiska kontúr záväzku a jeho dodržiavania, s tým spojených krokov a postupu (Feyaerts et al. 2017: 41–42).

2.2.4 Sociálna politika v štátoch Commonwealthu

Baker et al. (2022) písali o neziskovej organizácii *Auckland Action Against Poverty* (AAAP), ktorá poskytuje poradenské služby, ako sa orientovať v systéme sociálneho zabezpečenia pre príjemcov sociálnych dávok. Autori sa snažili porozumieť politickým a praktickým funkciám advokácie príjemcov. Konkrétne, zástancovia AAAP pomáhajú príjemcom získať prístup a udržať si ich plné nároky na dávky dvoma hlavnými spôsobmi. Prvým spôsobom je informovanie príjemcov o dávkach, na ktoré majú nárok, a pomoc pri preukazovaní ich oprávnenosti. Z dôvodu zložitosti a neprehľadnosti systému pracovných poplatkov sa oprávnení príjemcovia môžu vzdať výhod, a to buď preto, že si nie sú vedomí existencie takýchto výhod, alebo sa domnievajú, že nemajú na tieto výhody nárok (Baker et al. 2022: 543). Zároveň sa snažili zdôrazniť úlohu presadzovania sociálnych dávok ako formy každodenného odporu voči politike pracovných podmienok. Počas niekoľkých desaťročí pracovné politiky na Novom Zélande vytvorili čoraz zložitejšie a neprehľadnejšie procesy žiadania o dávky, čo má za následok odrádzanie príjemcov od vyhľadávania verejnej pomoci (Baker, Davis 2022: 544).

Roche et al. (2022) predstavili zistenia z kvalitatívnej štúdie názorov účastníkov riadeného príjmu (Income Management - IM) a zainteresovaných strán komunity v Cedune, kde žije z celkového počtu 4000 obyvateľov až 26 percent domorodého obyvateľstva. Riadený príjem zahŕňa kontrolu alebo karanténu medzi 50 až 90 percentami platby z podpory príjmu osoby. Hlavným cieľom IM bolo znížiť vplyv antisociálneho správania spojeného so zneužívaním návykových látok a gamblerstvom na jednotlivcov, rodiny (najmä deti) a komunity (Roche et al. 2022:370). Finančné prostriedky v karanténe nebolo možné minúť na vylúčené položky ako alkohol, hazardné hry, pornografia, alebo

tabak (Roche et al. 2022: 371). Autori zrealizovali rozhovory s účastníkmi programu „Cashless debit card“ (CDC). Podľa účastníkov bolo zavedenie „CDC“ do Ceduny veľkým narušením ich finančných opatrení a modelov spotreby, čo urýchlilo vylúčenie z miestnej ekonomiky a komunity. Účastníci vysvetlili, ako „CDC“ ovplyvňuje ich účasť vo veľkej neformálnej ekonomike založenej na hotovosti v regióne Ceduna. V štúdiu bolo uvedených množstvo príkladov, ktoré poukazovali na medzery v programe „CDC“, vrátane príkladu obchodníkov bez terminálov na platby kartou v mieste predaja (EFTPOS), čo spôsobilo nedostatok finančných prostriedkov na účasť na komunitných podujatiach a miestnych službách, ktoré prijímajú len hotovosť (napr. záhradníctvo). Zatiaľ čo niekoľko zainteresovaných strán vysvetlilo, že mnohé z týchto problémov boli v súčasnosti vo väčšine podnikov napravené a mali terminály „EFTPOS“, aj tak to zostalo jasným problémom pre účastníkov „CDC“. Účastníci vyjadrili obavy z vplyvu „CDC“ na ich typické ekonomické správanie vzhľadom na to, že 80 percent ich príjmu je v karanténe v „CDC“, čo predstavovalo stratu určitej finančnej autonómie. Ako dôvod uvádzali vylúčenie z typickej kultúrnej praxe zdieľania zdrojov spočívajúce v rozdávaní hotovosti priateľom alebo rodine, šetrení hotovosti alebo kombinovaní peňazí na nákup veľkých predmetov, ako sú ojazdené autá, taktiež bolo náročné získavanie a splácanie pôžičiek. Údaje naznačujú, že obmedzenia „CDC“ obmedzujú schopnosť účastníkov správať sa ako úplne nezávislí a racionálni ekonomickí aktéri (Roche et al. 2022: 375 – 376).

Beatty et al. vo svojej prípadovej štúdiu riešili, či sa pracujúce ženy vo Veľkej Británii uchýľujú k využívaniu potravinových bánk v čase finančných ťažkostí, do akej miery je to funkcia neštandardných pracovných postupov a či k tomu prispieva sociálna reforma (Beatty et al. 2021: 981). Svojim výskumom poukazujú na potrebu, aby politika trhu práce a sociálnej starostlivosti zohľadňovala gender. Pracujúce ženy sú obzvlášť ohrozené chudobou pracujúcich a potreba vyvážiť povinnosti v oblasti starostlivosti o deti s flexibilnými pracovnými možnosťami im znižuje možnosti zamestnania a väčšinou zarábajú nízke mzdy. V tejto štúdiu autori identifikujú napätie medzi dominantným politickým diskurzom o tom, ako sa mať v práci lepšie, reštrukturalizáciou trhu práce a systému sociálneho zabezpečenia a skúsenosťami chudobných pracujúcich. Nárast neštandardnej práce, chudoby pracujúcich a spoliehanie sa na núdzovú potravinovú charitu jasne dokazuje, že práca nie je vždy dostatočne zaplatená, aby ponúkla cestu z chudoby.

Tvorcovia politík preto musia uznať, že očakávať, že ľudia s nízko platenou a neštandardnou prácou budú lepšie zvládať svoju chudobu, znamená nesprávne pripísať zodpovednosť za túto situáciu jednotlivcom, ktorí sa snažia prežiť (Beatty et al. 2021: 996).

2.2.5 Sociálna politika v Izraeli

V Izraeli sa snažia o sociálnu inklúziu projektom centra *Otzma*, ktoré sa zaoberá rodinami postihnutými chudobou a spadá pod Ministerstvo práce a sociálnych vecí v Izraeli. Centrum má viacero pobočiek po celom Izraeli. Ponúka multisystémový prístup k poskytovaniu služieb. Má viacero cieľov, hlavným cieľom je zlepšiť ekonomické a osobné blaho rodín tým, že im pomáha využívať ich práva, zavádza programy zamestnanosti, vytvára zapojenie komunity a podporuje nezávislosť účastníkov. Ďalším cieľom je podnecovanie klientov k aktívnej účasti na zlepšovaní ich života a prístupu k sociálnym službám, pomoc pri využívaní ich práv a práca na zmene miestnych a národných politík s cieľom zlepšiť ich životy a podporovať sociálnu spravodlivosť. V čase výskumu (2016) pôsobilo 120 centier v lokalitách po celej krajine, ktoré slúžia Arabom, Židom, ale aj obyvateľom bez vierovyznania. Na aktivitách „*Otzma*“ sa zúčastnilo 12 000 ľudí v centrách po celom Izraeli. Program kombinuje individuálne, skupinové a komunitné intervencie, ktoré sa sústreďujú na potreby, znalosti a silné stránky klientov. Program poskytuje klientom celý rad služieb vrátane individuálnej a kolektívnej pomoci pri využívaní práv, advokácii a zápisu napríklad do ekonomicko-pracovných programov (Drorit 2018: 3700 – 3701). Žiaľ, autori štúdie neskúmali vplyv aktivít centra na sociálnu zmenu klientov. Na webe Centra *Otzma* je uvedený program „*Family Empowerment*“³, ktorý je zaujímavým príkladom fungovania tohto centra.

3. Sociálne zabezpečenie na Slovensku

Nástrojmi systému sociálneho zabezpečenia na Slovensku sú sociálne poistenie, sociálna podpora a sociálna pomoc. Cieľom sociálnej podpory je zaručiť minimálnu úroveň ochrany príjmov, pretože životná udalosť môže viesť k stavu núdze. Sociálna

³ Jewish Agency. *Otzma center*. Family Empowerment. Dostupné z: [https://archive.jewishagency.org/yokneam-meggido-atlanta-stlouis/content/77206/\[cit.2023-02-10\]](https://archive.jewishagency.org/yokneam-meggido-atlanta-stlouis/content/77206/[cit.2023-02-10]).

pomoc je poskytovaná na základe posúdenia kritéria *núdza*, keď príjmy v rodine nedosahujú zákonom určenú hranicu životného minima.⁴

Štátna sociálna pomoc a podpora na Slovensku sa týka sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, štátnych sociálnych dávok, sociálnych dávok a iných foriem sociálnej pomoci, hmotnej núdze, životného minima, kompenzácie ťažkého zdravotného postihnutia, sociálnych služieb a sociálnej práce.⁵

3.1. Sociálne poistenie

Sociálne poistenie slúži na ochranu obyvateľov v rôznych životných situáciách (napr. materstvo, strata zamestnania, pracovná neschopnosť). Toto poistenie vzniká z príspevkov odvádzaných z predchádzajúcej ekonomickej aktivity (MFSR 2017:37). Príjemcom odvodov zaplatených zamestnancami a zamestnávateľmi je sociálna poisťovňa, ktorá rozdeľuje prostriedky do piatich fondov podľa účelu ich využitia: dôchodkové, nemocenské, úrazové, garančné poistenie a poistenie v nezamestnanosti.⁶ Sociálna poisťovňa tiež zabezpečuje vyplácanie dávok sociálneho poistenia (MFSR 2017:25).

3.2. Štátna sociálna podpora

Štátna sociálna podpora sa delí na jednorazové a opakované dávky, ktoré štát poskytuje pri vzniku alebo trvaní životných udalostí jednotlivca alebo rodiny, ktoré definuje štát.⁷ Pod štátnu sociálnu podporu patria peňažné príspevky pre rodiny:

⁴ https://www.rz.sk/wp-content/uploads/2022/02/02_WelfareReport_sprava.pdf str.19 [cit. 10.2.2023].

⁵ Ministerstvo práce a sociálnych vecí SR. Sociálna pomoc a podpora. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/legislativa/socialna-pomoc-podpora/>[cit. 10.2.2023].

⁶ Ministerstvo práce a sociálnych vecí SR. Sociálne poistenie. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/socialne-poistenie/>[cit. 10.2.2023].

⁷ Iness. *Analýza sociálneho systému SR*. Online. [cit. 2023-02-14]. Dostupné z: https://www.upsvr.gov.sk/socialne-veci-a-rodina-2/socialne-veci/davky-pre-rodiny-s-detmi/prehľad-davok-pre-rodiny-s-detmi.html?page_id=696894

- príspevok pri narodení dieťaťa
- príspevok na viac súčasne narodených detí
- prídavok na dieťa
- príplatok k prídavku na dieťa
- rodičovský príspevok
- jednorazový príspevok dieťaťa pri jeho zverení do náhradnej starostlivosti
- jednorazový príspevok dieťaťa pri zániku náhradnej starostlivosti
- opakovaný príspevok dieťaťa zverenému do náhradnej starostlivosti
- opakovaný príspevok náhradnému rodičovi
- osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi
- príspevok dieťaťa na úhradu zvýšených výdavkov
- príspevok na vzdelávanie
- príspevok na starostlivosť o dieťa
- príspevok na pohreb
- kompenzačný príspevok baníkom

3.3. Sociálna pomoc a podpora

Sociálnu pomoc a podporu tvoria peňažné a vecné dávky, ktoré sú poskytované občanom prostredníctvom štátnej správy, samosprávy a tretieho sektora. Sociálna pomoc zahŕňa najmä systém náhradných zdrojov, hlavne v situáciách hmotnej núdze (INESS 2006: 16).

3.3.1 Dávky v hmotnej núdzi

Dávky v hmotnej núdzi spadajú pod sociálnu pomoc, upravuje ich zákon č. 417/2013 Z. z *o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. „Hmotná núdza je stav, keď príjem členov jednej domácnosti nedosahuje sumy životného minima a členovia tejto domácnosti si nemôžu alebo nevedia zabezpečiť alebo zvýšiť príjem vlastnou prácou, výkonom vlastníckeho práva alebo iného práva k majetku alebo uplatnením nárokov.“ Životné minimum je „spoločensky uznaná minimálna hranica príjmov fyzickej osoby, pod ktorou nasáva stav jej hmotnej núdze“. Od roku 2022 životné

minimum pre jednotlivca predstavuje 234,42 eur mesačne.⁸ Pomoc v hmotnej núdzi sa delí na:

- dávku v hmotnej núdzi,
- ochranný príspevok ,
- aktivačný príspevok ,
- príspevok na nezaopatrené dieťa ,
- príspevok na bývanie.⁹

Výška dávky v hmotnej núdzi je rôzne odstupňovaná, pre jednotlivca predstavuje 74 eura mesačne. Podmienkou je odpracovať 32 hodín mesačne v prospech obce.¹⁰

Po dávkach v hmotnej núdzi je ochranný príspevok, ktorý má podľa MPSV SR zabezpečiť výdavky členovi domácnosti, ktorý nemá možnosť zaistiť si príjem, alebo zvýšiť svoj príjem vlastnou prácou. Dávka sa pohybuje od 16,20 do 75,70 eura mesačne, suma je odstupňovaná podľa jednotlivých kritérií.¹¹

Aktivačný príspevok je určený pre osoby na podporu zvyšovania uplatnenia na trhu práce získaním, udržaním, prehĺbením alebo zvýšením vedomostí, praktických skúseností a pracovných návykov. Výška aktivačného príspevku je 151,40 eura mesačne pre člena domácnosti, ktorého príjem je vo výške najmenej minimálnej mzdy a 75,50 eura za určitých podmienok.¹²

⁸ <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/zivotne-minimum/>[cit. 14.2.2023].

⁹ <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/>[cit. 14.2.2023].

¹⁰ <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/vyska-pomoci-hmotnej-nudzi/davka-hmotnej-nudzi.html>[cit. 14.2.2023].

¹¹ <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/davky-hmotnej-nudzi/davka-hmotnej-nudzi/konanie-naroku.html> [cit. 19.2.2023].

¹² <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/davky-hmotnej-nudzi/davka-hmotnej-nudzi/vyplata-davky-hmotnej-nudzi.html> [cit. 19.2.2023].

Príspevok na nezaopatrené dieťa je stanovený na posilnenie výchovy, vzdelávania a všestranného rozvoja dieťaťa v domácnosti, ktoré regulárne plní školskú dochádzku. Príspevok sa pohybuje vo výške 20,70 eura mesačne.¹³

Posledným príspevkom je príspevok na bývanie, ktorý je stanovený na čiastkovú úhradu výdavkov spojených s bývaním. Príspevok predstavuje 63,90 eura mesačne, ak sa jedná o jednočlennú domácnosť a 101,90 eura mesačne, ak sa jedná o viacčlennú domácnosť, alebo o nájom bytu viacerými nájomcami, príspevok na bývanie v jednom byte, rodinnom dome, alebo v obytnej miestnosti v zariadení určenom na trvalé bývanie patrí len raz bez ohľadu na to, koľko v ňom žije domácností.¹⁴

¹³ <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/davky-hmotnej-nudzi/davka-hmotnej-nudzi/preddavkove-priznanie-davky.html> [cit. 19.2.2023].

¹⁴ <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/davky-hmotnej-nudzi/davka-hmotnej-nudzi/osobitny-prijemca.html> [cit. 19.2.2023].

4. Terénna sociálna práca na Slovensku

4.1. Terénne sociálne služby

Sociálne služby definuje zákon č. 448/2008 Z. z. *Zákon o sociálnych službách*. Sociálne služby sa z hľadiska formy delia na ambulantné, pobytové a terénne. Terénne sociálne služby sú poskytované jedincovi v jeho prirodzenom prostredí. Tieto služby je možné poskytovať pomocou terénnych sociálnych programov, ktoré napomáhajú k zmierneniu sociálneho vylúčenia jednotlivca, rodiny alebo komunity, ktorí sa nachádzajú v stave nepriaznivej sociálnej situácie.¹⁵

Terénna sociálna práca je vymedzená na základe situácie „vyhľadávania klienta“, užívajú sa v nej metódy, ktorými sa sociálny pracovník orientuje priamo v prostredí v ktorom cieľová skupina žije. Touto metódou je približovanie a nadväzovanie kontaktu s cieľovou skupinou a sociálny marketing. Sociálny marketing je prezentácia sociálnej služby cieľovej skupine, širšej verejnosti a odborníkom. Cieľom metódy je motivácia k využívaniu daných sociálnych služieb (Klenovský 2006: 17).

Klenovský ďalej delí terénnu sociálnu prácu na:

- prácu s klientom v rodinnom prostredí
- návštevu klienta v zamestnaní alebo inštitúcii v ktorej je umiestnený a s ktorou nie je sociálny pracovník v pracovnom pomere
- streetwork – práca na verejných priestranstvách a v nízkoprahových zariadeniach (tamtiež 2006: 18).

Štát zastrešuje terénnu sociálnu prácu s ľuďmi z MRK pomocou národných projektov financovaných z *Európskeho sociálneho fondu*. Aktuálne beží projekt národný projekt *Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit II*. Tento projekt je financovaný zo zdrojov *Európskeho sociálneho fondu* v rámci operačného programu *Ľudské zdroje*. Cieľom tohto

¹⁵ Zákon č. 448/2008 Z. z. *Zákon o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov*. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-448> [cit. 8.12.2023].

projektu je poskytovanie kvalitných služieb klientom z marginalizovaných rómskych komún, ktorí patria k skupinám ohrozeným sociálnym vylúčením a chudobou. Hlavnou aktivitou je umožniť dostupnosť terénnej sociálnej práce a terénnej práce ľuďom žijúcim v MRK.¹⁶

Pod štát patrí už aj organizácia *Zdravé regióny*, ktorá je štátnou príspevkovou organizáciou *Ministerstva zdravotníctva SR*. Zameriava sa na realizáciu a rozvoj dočasných vyrovnávacích opatrení v oblasti zdravotnej starostlivosti ľudí z MRK. Jej hlavnou snahou je zlepšiť podmienky pre zdravie prostredníctvom rôznych aktivít. Organizácia sa zameriava na konkrétne aktivity v oblasti zdravotnej starostlivosti a prevencie v rámci určitého regiónu. Ich činnosti sú zamerané na sociálne determinanty zdravia, vrátane aspektov súvisiacich so správaním týkajúcim sa zdravia, materiálnymi podmienkami, psycho-sociálnymi faktormi a bariérami v prístupe k zdravotnej starostlivosti. Medzi ciele organizácie patria zlepšenie prístupu k zdravotnej starostlivosti, zvýšenie zdravotnej gramotnosti a podpora zdravého životného štýlu. Taktiež sa snažia o zvýšenie informovanosti o zdraví, zlepšenie komunikácie medzi obyvateľmi MRK a poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti, a posilnenie dôvery v zdravotný systém.¹⁷

V roku 2020 bol vládou prijatý dokument *Stratégia pre rovnosť, inklúziu a participáciu Rómov do roku 2030* vládou Slovenskej republiky a zahŕňa množstvo opatrení na zlepšenie životnej úrovne Rómov v oblastiach vzdelávania, zamestnanosti, bývania, zdravotníctva a kultúry.¹⁸ Európska komisia členské krajiny zaväzuje ku vytvoreniu funkčného systému monitorovania a hodnotenia národných stratégií. Takéto

¹⁶ https://www.minv.sk/?NPTSP_uvod [cit. 7.3. 2023].

¹⁷ https://www.zdraveregiony.eu/poslanie-a-ciele/?_gl=1*unrjvj*_up*MQ..*_ga*MTAzNDc0Nzg1NS4xNjkxNjA5Nzcz*_ga_CZ8XZBP4B4*MTY5MTYwOTc3Mi4xLjEuMTY5MTYwOTk1MS4wLjAuMA. [cit. 6. 8. 2023].

¹⁸ <https://www.minv.sk/?strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030> [cit. 13.3.2023].

národné stratégie sú prijaté aj inými členskými štátmi EÚ, ktoré pomáhajú k uľahčeniu hodnotenia pokroku a výsledkov desaťročného plánu Európskej únie v integrácii Rómov.¹⁹

4.2. Neziskové organizácie zacielené na ľudí z MRK na Slovensku

Najväčšie neziskové organizácie, ktoré sa venujú Rómom na Slovensku sú *Človek v ohrození*, *Divé maky*, *Cesta von* a *ETP Slovensko*. Okrem týchto väčších neziskových organizácií, funguje na Slovensku množstvo menších ale aj väčších občianskych združení, ktoré sa zaoberajú pomocou Rómom z MRK. V tejto podkapitole sú uvedené tie najhlavnejšie.

Človek v ohrození je mimovládna nezisková organizácia, ktorá sa venuje dlhodobým projektom rozvojovej spolupráce. V roku 2016 sa zlúčila s českou organizáciou *Člověk v tísni*, od ktorej prebrala projekty v MRK na Slovensku, zároveň patrí do medzinárodnej siete organizácií *People in need*. Venuje sa vzdelaniu nie len detí ale aj dospelých z vylúčených rómskych komunit. Ďalej má programy na finančnú gramotnosť hlavne pri téme oddlžovania. Zameriava sa aj na bývanie, verejnú politiku a odstraňovaniu predsudkov. Klientom z MRK tiež poskytuje pracovné poradenstvo, spolupracuje s konkrétnymi zamestnávateľmi a snaží sa ľuďom z MRK sprostredkovať zamestnanie. *Človek v ohrození* má svoje komunitné centrá v Plaveckom Štvrtku, Kojaticiach, Sveržove, Petrovanoch a Roškovciach.²⁰

Organizácia *Divé maky* je slovenská nezisková a kultúrna organizácia, ktorá sa venuje podpore a rozvoju tvorivosti a umeleckých schopností detí a mládeže z MRK. Jej hlavným cieľom je podporiť talentovaných mladých ľudí v rôznych umeleckých disciplínach a umožniť im rozvinúť svoj potenciál. Organizácia sa zameriava na deti a mládež vo veku od 5 do 26 rokov. *Divé maky* ponúkajú rôzne vzdelávacie, umelecké a kultúrne aktivity, vrátane workshopov, kurzov, výstav, festivalov a iných podujatí, ktoré majú za cieľ podporiť kreativitu a tvorivosť mladých ľudí z rómskych komunit. Organizácia spolupracuje s umelcami, pedagógmi a odborníkmi z rôznych umeleckých oblastí a poskytuje príležitosti pre mladých ľudí prezentovať svoje umelecké diela širšej

¹⁹ Hodnotenie a monitorovanie Stratégie SR pre rovnosť, inklúziu a participáciu Rómov do roku 2030. Metodický dokument. Str. 2-5. [cit. 13. 3. 2023].

²⁰ <https://clovekvoohrozeni.sk/co-robime/programy-socialnej-integracie/>[cit. 6. 8. 2023].

verejnosti. *Divé maky* tiež usilujú o rozvoj umeleckého vzdelávania na školách a podporu inkluzívneho prístupu k umeleckej tvorbe, čím sa snažia umožniť prístup k umeleckým aktivitám aj deťom a mládeži so znevýhodneným sociálnym a ekonomickým pozadím.²¹

Cesta von je občianske združenie, ktoré sa zaoberá pomocou ľuďom z MRK postaviť sa na vlastné nohy, získať zamestnanie a zabezpečiť si dôstojný život. Má pod sebou viacero programov, najznámejší je program „*Omama*“. ²² *Omamy* sú ženy z MRK, ktoré chodia do rodín s deťmi do štyroch rokov a pomocou stimulačných lekcií učia rodičov, ako pripraviť svoje deti na úspešné zvládnutie školy. Pôsobia v 31 komunitách na strednom a východnom Slovensku.²³

Organizácia *ETP Slovensko* (Ethnicity & Tribe - Proactive Solutions) je neziskovou organizáciou pôsobiacou na východnom Slovensku (Košice – Luník IX, Veľká Ida, Stará Ľubovňa), ktorej hlavným poslaním je podpora rómskej komunity a riešenie sociálnych, vzdelávacích a ekonomických problémov, s ktorými sa táto komunita stretáva. Organizácia pracuje na zlepšení prístupu rómskych detí ku kvalitnému vzdelávaniu. Snažia sa odbúrať bariéry a diskrimináciu, ktoré môžu brániť rómskym deťom v dostupnosti kvalitnej školskej starostlivosti. *ETP Slovensko* sa usiluje o zvýšenie zamestnanosti a ekonomickej nezávislosti v rómskych komunitách. Poskytuje odborné školenia, podporuje podnikanie a ekonomické projekty. Podporuje kultúrnu identitu rómskej komunity a zároveň pracuje na integrácii rómskych občanov do širšej spoločnosti, bojuje proti segregácii a diskriminácii. *ETP Slovensko* sa venuje aj oblasti zdravia a sociálnej starostlivosti, s dôrazom na zlepšenie zdravotnej gramotnosti a dostupnosti zdravotnej starostlivosti v rómskych komunitách. Poskytuje tiež programy a aktivity pre rómsku mládež, ktoré majú podporiť ich osobný rozvoj, vzdelávanie a inklúziu do spoločnosti.²⁴

²¹ <https://divemaky.sk/o-divych-makoch/> [cit. 6. 8. 2023].

²² <https://cestavon.sk/program-omama/o-chudobe-a-preco-omama/> [cit. 10. 8. 2023].

²³ <https://cestavon.sk/kde-posobime/> [cit. 10. 8. 2023].

²⁴ <https://etp.sk/domov/o-nas/> [cit. 6. 8. 2023].

4.3. Cirkevné organizácie zacielené na Rómov z MRK na Slovensku

Okrem neziskových organizácií pomáhajú s prácou medzi Rómami z MRK aj cirkevné rády a organizácie. Najviac pôsobí medzi Rómami v MRK rímskokatolícka cirkev. Najviac rozšírená je pastoračná práca Saleziánov don Bosca, ktorí majú svoje misijné diela v MRK na východnom Slovensku. V roku 1990 začali pastoraáciu Rómov v osade *Poštárka* v Bardejove. Tu založili v roku 1995 oratórium, neskôr aj prvý stupeň základnej školy a materskú školu. Dnes je to zlúčená *Základná škola s materskou školou bl. Zefyrína*.²⁵

V roku 2008 založil tento rád ďalšie oratórium tentokrát na sídlisku *Luník IX* v *Košiciach*.²⁶ Oratórium disponuje kuchynkou, telocvičňou, knižnicou a ďalšími miestnosťami, kde prebiehajú doučovania, mentoring, športové a iné záujmové aktivity pre deti, letné tábory. Okrem toho poskytujú obyvateľom Luníka aj sociálnu pomoc, v oratóriu sa nachádza práčovňa, kde si môžu dať vyprať svoje veci.

Sestry Saleziánky založili v roku 2009 v rómskej osade *Orechov dvor* v *Nitre* komunitné centrum, najprv v unimobunkách, ktoré sa postupne rozšírilo. Neskôr v osade založili materskú školu a materské centrum. V lete organizujú letné tábory pre deti z osady.²⁷

V roku 2020 založili tzv. *Kolégium Márie Romero*. Kolégium je domov pre žiačky stredných a základných škôl z MRK. Je to prenajatý rodinný dom, v ktorom žije 5 dievčat z MRK. Spolu s dievčatami žijú v dome dve sestry Saleziánky, ktoré sú pre dievčatá mentorky a pomáhajú im zvládať každodenné aktivity bežného života a hlavne život v prostredí majority. Sú im oporou pri zvládaní školských povinností, ale učia ich aj praktické veci, ako narábať so spotrebičmi, varenie, pečenie, sadenie, či komunikáciu

²⁵ <https://postarka.edupage.org/text6/> [cit.10.11.2023].

²⁶ <https://www.lunik9.sk/o-nas/salezianske-komunitne-centrum> [cit.10.11.2023].

²⁷ <https://donboscodnes.sk/desat-rokov-sluzby-salezianok-na-orechovom-dvore/> [cit.10.11.2023].

v slovenskom jazyku. Okrem toho sestry pripravujú pre dievčatá rôzne výlety, športy a zážitkové aktivity.²⁸

Pastorácii Rómov sa venuje aj gréckokatolícka cirkev. *Gréckokatolícka rómska misia* sa venuje Rómom žijúcim na území Prešovskej gréckokatolíckej archieparchie. Do tohto regiónu spadá 18 obcí. *Gréckokatolícka rómska misia* prevádzkuje komunitné centrum *Čičava*, prostredníctvom ktorého poskytuje komunitné aj ambulantné sociálne služby svojej klientele celým vekovým spektrom, od šiestich rokov de seniorského veku.²⁹

²⁸ <https://salezianky.sk/2022/10/14/v-presove-uz-su-salezianky-kolegium-marie-romero-si-naslo-svojom/>[cit.10.11.2023].

²⁹ <https://romskamisia.sk/kc-cicava/>[cit.10.11.2023].

5. Rómovia na Slovensku

Podľa Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2021, sa k rómskej národnosti prihlásilo 67 179 obyvateľov SR.³⁰ K rómskej národnosti ako k ďalšej národnosti sa prihlásilo 88 985 obyvateľov,³¹ takže dokopy je to 156 164 obyvateľov. Podľa odhadov *Atlasu rómskych komunit* žije na Slovensku Rómov oveľa viac a to až 417 tisíc, čo predstavuje 7,6% percenta z celkovej populácie na Slovensku. Najväčšie zastúpenie obcí s rómskymi komunitami sú v Košickom a Prešovskom kraji (v každom po 224) a najmenej v Žilinskom (15) a Trenčianskom (21) (Ravasz et al. 2020: 28).

5.1. Štruktúra populácie Rómov z MRK

Podľa meraní EU SILC (2018: 13) je rómska populácia žijúca v marginalizovaných rómskych komunitách mladá populácia, pretože je výrazne mladšia ako v celkovej populácii SR, ľudia nad 34 rokov v MRK tvoria približne 66% populácie, oproti tomu v bežnej populácii je to 39%. Podiel ľudí starších ako 64 rokov je trojnásobne nižší ako v bežnej populácii (5% k 17%). V MRK sa nachádzajú domácnosti s viac deťmi. S narastajúcou vzdialenosťou koncentrácie od obce sa zvyšuje počet domácností s tromi a viac deťmi. Pri domácnostiach žijúcich v rozptyle s majoritnými domácnosťami je tento podiel 14% v koncentráciách vo vnútri mesta/obce 23%, na okraji 27% mimo obce/mesta 34%.

5.2. Bývanie

Rómovia z MRK žijú vo viacerých typoch koncentrácií. Nemusia to byť len tzv. rómske osady, bytovky ulice obývané len Rómami, ale aj obce, kde Rómovia tvoria väčšinu obyvateľstva. V *Atlase* je evidovaných 1 102 koncentrácií, ktoré sú členené do

³⁰ <https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-narodnosti/SR/SK0/SR> [cit. 10. 2. 2023].

³¹ <https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-dalsej-narodnosti/SR/SK0/SR> [cit. 10. 2. 2023].

troch kategórií: mimo obce, na okraji obce a vo vnútri obce. Najčastejšie sú to koncentrácie na okraji obce (46 %), koncentrácie mimo obce tvoria iba 18 % (Ravasz et. al 2019: 33).

Typy obydliá Rómov z MRK sú rôzne. Obyvatelia žijú v skolaudovaných alebo neskolaudovaných obydliach. *Atlas 2019*, zaznamenal celkový počet 37 955 obydlií, z toho 65% obyvateľov žije v legálnych a skolaudovaných obydliach, v bytovkách (33 %) alebo v rodinných domoch (32 %). Zvyšnú tretinu tvoria rôzne podoby neskolaudovaných a neformálnych obydlií, ktoré zahŕňajú najčastejšie neskolaudované murované domy (16 %) a chatrče (13 %). V oveľa menšej miere sa jedná o drevenice (3 %), unimobunky (2 %) a iné formy bývania, ako sú maringotky, pivničné priestory a podobne [tamtiež:33]. V neformálnych a iných formách bývania žije približne 90 tisíc ľudí [tamtiež:40]. Fenomén nelegálnych osád je na Slovensku problém, pretože počet nelegálnych obydlií a tým aj počet obyvateľov v danej koncentrácii stúpa³².

Zloženie domácností v MRK tvoria domácnosti s deťmi, ktorých je až 74% zo všetkých domácností, v bežnej populácii je to opačne, kde 62% domácností je bez detí. V domácnostiach MRK je vyšší priemer osôb v domácnosti. Počet ľudí pripadajúcich na jednu domácnosť v MRK je 4,5 v porovnaní s bežnými domácnosťami, kde je to 2,9 osoby (EU SILC 2018:13). V týchto domácnostiach je nevyhovujúca alebo úplne absentujúca kanalizácia, vodoinštalácia a elektroinštalácia (tamtiež: 37).

5.3. Zamestnanosť

Ľudia z MRK majú vyššiu mieru nezamestnanosti ako je priemer obyvateľov Slovenska. V MRK tvorí podiel nezamestnaných 38%. Títo ľudia sa aj napriek znevýhodneniam z ich zlej socio-ekonomickej situácie snažia začleniť na trh práce, čo dokazujú zistenia EU SILC z roku 2018: za posledné 4 týždne (september až október 2018) si hľadalo prácu 43 % ľudí z prostredia MRK (58 % mužov a 42 % žien). Z bežnej populácie to bolo 21 % ľudí (53 % mužov a 46 % žien) (EU SILC 2018:27).

Prekážok pri hľadaní zamestnania je mnoho, môže ňou byť napríklad geografická lokalizácia MRK, ktoré sa väčšinou nachádzajú v nerozvinutých regiónoch s vyššou

³² <https://dolnyzemplan.korzar.sme.sk/c/22690129/v-romskej-osade-sa-mnozia-cierne-stavby-zo-40-obyvatelov-je-200.html> [cit.15.3.2023].

mierou nezamestnanosti (tamtiež:27). Dôvodom nezamestnanosti môže byť tiež nízke dosiahnuté vzdelanie, diskriminácia, horší zdravotný stav, vzdialenosť od pracovných príležitostí a problémy s dopravou v dôsledku priestorovej segregácie, ako aj nižšia finančná gramotnosť a s tým spojené vystavenie exekučnému zaťaženiu³³.

5.4. Vzdelanie

Problém so vzdelaním v MRK je mnoho. Už v predškolskom veku sa deti stretávajú s problémom neznalosti vyučovacieho jazyka, pretože v ich domácnostiach sa hovorí len po rómsky (EU SILC 2018:13).

Na Slovensku sa stretávame so segregáciou na školách (Rafael et al. 2022). Deti z MRK často opakujú ročník (Rafael et al. 2022a). Problém je aj vzdialenosť škôl od koncentrácií Rómov z MRK. Najväčší problém s dostupnosťou majú koncentrácie mimo obce, druhý stupeň základnej školy je dostupný pre menej ako 39% koncentrácií (Ravasz et al. 76). Tieto okolnosti spôsobujú, že až 78,4% ľudí z MRK navštevovalo alebo má dokončenú len základnú školu. Strednú školu s maturitou má úspešne absolvovanú len 2,1% ľudí z týchto komunít (EU SILC 2018:39).

5.5. História marginalizácie Rómov

Príčiny marginalizovaných rómskych komunít tkvejú v histórii Rómov na území Slovenska. Počas druhej svetovej vojny došlo v Slovenskom štáte k vysídľovaniu „cigánskych osád“, príkaz bol vydaný dvakrát a to 20. 4. a 21. 7. 1943. Vyst'ahovanie trvalo až do Slovenského národného povstania 29. 8. 1944. O vyst'ahovaní rozhodovali starostovia obcí. Presné číslo vyst'ahovaných osád však nepoznáme (Hübschmannová 2005:51). Osady boli vyst'ahované aj niekoľko kilometrov za dediny, mimo civilizácie, väčšinou do nehostinných podmienok, ako to zmieňuje aj pamätníčka Elena Lacková vo svojej knihe, kde opisuje drastické vyst'ahovanie gardistami z osady v ktorej žila z mesta pod les (Lacková 2010: 97 –109) a aj ďalší pamätníci (Hübschmannová 2005:110 – 172).

³³ Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou a sociálnym vylúčením. Záverečná správa. 2020. str. 111. Dostupné z: <https://www.minedu.sk/revizia-vydavkov-na-skupiny-ohrozene-chudobou-alebo-socialnym-vylucenim-2020/>. [cit. 14.3.2023].

V období komunizmu nastal problém s rómskymi osadami. Počet Rómov v 50. rokoch 20. storočia vo vtedajšom Československu dosahoval 130 tisíc, z čoho počet Rómov na Slovensku predstavoval 114 tisíc osôb. Rómovia žili v nevyhovujúcich podmienkach, v izolácii, značnej vzdialenosti od obcí (Jurová 1993:46), čo bol pozostatok z dôb Slovenského štátu. V tejto dobe bolo prijatých niekoľko zákonov, ktoré podporovali násilnú asimiláciu Rómov do majoritnej spoločnosti³⁴ (Jurová1993: 51 – 59).

Koncom 70. rokov sa v Košiciach začalo budovať sídlisko Luník IX, ktoré je v dnešnej dobe jedným z najväčších rómskych get na Slovensku. V súčasnosti ho obýva približne 7100 obyvateľov, pričom kapacita bytov je pre 2400 osôb.³⁵ Pôvodne sídlisko nebolo budované výhradne pre rómske etnikum, avšak postupne boli vytvorené koncepty sťahovanie rómskeho obyvateľstva z okolitých rómskych táborov, pretože pozemky na ktorých ležali, mali byť použité na výstavbu bytov a taktiež boli vystáňovaní z centra mesta, kde obývali vzácne historické budovy (Jurová 2015:30).

³⁴ Smernica ÚV KSČ *O práci medzi cigánskym obyvateľstvom* z 8. apríla 1958.

Zákon č. 74/1958 *O trvalom usídlení kočujúcich osôb*.

³⁵<https://dennikn.sk/2343798/lunik-ix-pri-scitani-obyvateľov-stiahol-kosice-na-dno-rebricka-krajskych-miest/> [cit.2023-12-11].

6. VÝSKUMNÁ ČASŤ

Vo svojej diplomovej práci som sa rozhodla aplikovať kvalitatívny výskum, aby som dokázala hlbšie preniknúť do problematiky. Kvalitatívny výskum som robila medzi ľuďmi, ktorí pracujú s Rómami z MRK na Slovensku v sociálnych službách naprieč celým Slovenskom. Moji respondenti pracujú ako terénny sociálny pracovníci priamo v MRK. Cieľová skupina mojich respondentov boli Rómovia žijúci v MRK. Niektoré organizácie sa orientovali na deti a mládež, iné len na dospelých.

6.1. Kvalitatívny výskum

Ako som už zmieňovala vyššie vybrala som si kvalitatívny výskum. Ako výskumný problém som formulovala *mechanizmy na boj s generačnou chudobou Rómov na Slovensku*. Výskumná otázka bola: *Aké nástroje používajú terénny sociálny pracovníci na boj s chudobou u Rómov z MRK na Slovensku a aké pri obdobnej cieľovej skupine v zahraničí? Vo výskume mali byť potvrdené alebo vyvrátené tieto hypotézy:*

Hypotéza 1: podpora štátu v boji s chudobou je nedostatočná, s bojom proti chudobe preto pomáha tretí sektor.

Hypotéza 2: Neziskové organizácie majú vlastné mechanizmy, ktoré užívajú pri práci s klientmi, ktoré im pomáhajú dostať sa z generačnej chudoby.

Hypotéza 3: Rómovia sa nedokážu integrovať do majoritnej spoločnosti kvôli životu v generačnej chudobe, ktorej podoba je rovnaká v rôznych vylúčených komunitách kdekoľvek vo svete.

Otázky sa týkali piatich okruhov:

- Popis organizácie
- Klienti organizácie
- Štát a podpora ľudí v chudobe očami sociálnych pracovníkov
- Vzdelanie (pokiaľ sú klientmi deti)
- Pohľad sociálnych pracovníkov na rómsku menšinu na Slovensku

6.2. Etika výskumu

Respondentov som sa pred začatím rozhovoru opýtala, či súhlasia s nahrávaním rozhovoru a rozhovor začala nahrávať až po ich súhlase. Respondentov som sa spýtala, či chcú, aby bolo ich meno v práci zverejnené, alebo ich výpovede uviesť anonymne.

6.3. Metodológia výskumu

Ako design svojho výskumu som zvolila prípadovú štúdiu so zameraním na pracovníkov s rómskym etnikom v teréne. S respondentmi som viedla štruktúrovaný rozhovor, trvajúci približne 80 minút, ktorý som pred začatím výskumu vyskúšala najprv sama na sebe a potom na ďalších dvoch ľuďoch.

Pri výbere respondentov som použila metódu „*snehovej gule*“ (Hendl, 2008: 150) kedy som od každého respondenta vypýtala kontakty na ďalších ľudí. Rozhovory s respondentmi som viedla online pomocou videohovoru cez platformu *Google Meets* a *Messenger*. Rozhovory som nahrávala a následne prepisovala pomocou umelej inteligencie, programu *Whisper*. Dve zo zariadení v ktorých pracujú moji respondenti som aj osobne navštívila.

Ako metódu zberu dát som zvolila hĺbkový rozhovor. Rozhovor bol štruktúrovaný, všetky otázky som mala vopred pripravené a rozdelené do piatich okruhov. Pre vytvorenie schémy štruktúrovaného rozhovoru som využila schému pyramidového modelu (Wengraf 2001), kde som základné výskumné otázky rozložila na špecifické výskumné otázky a tie na anketové otázky. Otázok som zvolila viac, aby išli čo najviac do hĺbky a odpovedali cieľovej skupine, ktorej sa respondent venuje, takže otázky, ktoré sa netýkali respondentovej cieľovej skupiny klientov som pri rozhovoroch vypúšťala. Na záver rozhovoru som sa každého respondenta spýtala, či by chcel na záver niečo doplniť. Otázky som respondentom vopred poslala, aby sa mohli na rozhovor pripraviť.

6.4. Respondenti

Mojimi respondentmi boli terénni sociálni pracovníci a terénni pracovníci, ktorí pracujú v rómskych osadách na Slovensku. Traja pracovníci pracovali v neziskových organizáciách a traja pracovali pod národným projektom zastrešenom Ministerstvom

vnútra SR *Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit II*. Dvoch respondentov som osobne poznala.

Respondent Kristián je zakladateľ a predseda občianskeho združenia *Cesta mladých*, ktoré už piaty rok zastrešuje projekt *EduBox* v obci Lozorno. V *EduBoxe* má Kristián rolu projektového manažera a koordinátora projektu. Kristián zároveň pracuje pre organizáciu *Človek v ohrození* ako koordinátor zamestnanosti.

Respondent Pavol už desiaty rok pracuje ako terénny sociálny pracovník v *Komunitnom centre Bunky* v obci Plavecký Štvrtok, ktorú zastrešuje občianske združenie *Francesco*. Zároveň učí na základnej škole v obci Plavecký Štvrtok.

Respondentka M. už druhý rok pracuje v projekte *Krok za krokom* ako terénny sociálny pracovník pre región Záhorie³⁶. Projekt zastrešuje občianske združenie *Wellgiving*.³⁷ Tento rozhovor bol pre mňa zaujímavý, pretože samotná respondentka je rómskeho pôvodu, ako jediná z mojich respondentov.

Respondent František pracuje ako terénny sociálny pracovník v obci Jarovnice štyri roky. Pracuje pod projektom Ministerstva vnútra SR *Terénna sociálna práca v obciach s prítomnosťou MRK II*.

Respondentka Katarína pracuje pod rovnakým projektom ako František. Terénnu sociálnu prácu vykonáva už desiaty rok.

V obci Hermanovce som robila rozhovor s tromi respondentkami spoločne. Tiež patria pod projekt *Terénna sociálna práca v obciach s prítomnosťou MRK II*. Respondentka N. bola terénna sociálna pracovníčka, ktorá práve začala pod projektom pracovať, respondentky M. K. a M. boli terénne pracovníčky, ktoré s MRK pracujú už vyše trinásť rokov. Respondentka M.K. v minulosti pracovala ako koordinátorka obdobného projektu. Respondentky v úvode spomenuli, že ich práca s Rómami z MRK baví.

³⁶ Región na západe Slovenska.

³⁷ <https://www.wellgiving.sk/>. [cit.2023-12-12].

6.5. Obmedzenia výskumu

Vo svojom výskume som nemala kapacitu obsiahnuť úplne všetky organizácie, ktoré sa na Slovensku venujú Rómom. Väčšina oslovených organizácií buď neodpovedala, alebo odmietla so mnou urobiť rozhovor. Ďalším obmedzením bola vzdialenosť, preto som nemala možnosť navštíviť všetky organizácie osobne. Kvalitatívny výskum bol prevedený len medzi sociálnymi pracovníkmi organizácií a národného projektu, takže práca neobsahuje reflexiu klientov týchto organizácií a projektu na ich fungovanie.

6.6. Lokalita výskumu

Výskum som robila na západnom a východnom Slovensku. Mala som dohodnutých respondentov aj zo stredného Slovenska, ale žiaľ nakoniec spolupráca nevyšla, oslovení respondenti sa mi viac neozvali. Na západnom Slovensku to bolo v okrese Malacky, *Komunitné centrum Bunky* v Plaveckom Štvrtku a v *EduBoxe* v Lozorne, nezisková organizácia *Wellgiving.sk*, ktorej projekt je na území Lozorna, Plaveckého Štvrtku a ďalších obcí v oblasti Záhorie. Na východnom Slovensku to bolo v obciach Jarovnice (okres Sabinov), Hermanovce a Chminianske Jakubovany, obe v okrese Prešov.

6.7. Analýza výskumu

Na analýzu dát som použila komparatívnu analýzu.³⁸ Pri analýze som sa inšpirovala Beredayovým klasickým komparatívnym modelom (Rabušicová et al. 2016: 360), ktorý pozostáva zo štyroch krokov: z popisu, interpretácie, juxtapozície a komparácie.

Najprv boli zozbierané dáta z rôznych štúdií o sociálnych projektoch neziskových organizácií, alebo národných projektoch rôznych štátov vo svete, ktoré pracujú s generačnou chudobou a o vzorcoch správania ľudí v generačnej chudobe vo svete. Kvalitatívnym výskumom boli zozbierané dáta o sociálnych projektoch neziskových organizácií alebo národných projektoch na Slovensku, o životných podmienkach klientov týchto projektov. Rozhovory sú prepísané technikou doslovnej transkripcie (Hendl 2008: 208).

³⁸ <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Komparace> [cit 2.11.2023].

Objektom komparácie výskumu boli jednotlivé neziskové organizácie alebo národné projekty, ktoré sa venujú terénnej sociálnej práci v MRK na Slovensku a neziskové organizácie alebo národné projekty, ktoré sa venujú ľuďom v generačnej chudobe kdekoľvek na svete. Cieľom bolo zistiť:

- aké metódy a techniky uplatňujú neziskové organizácie a národné projekty pri práci s klientami z MRK na Slovensku a ich porovnanie s metódami vo svete
- v čom spočíva ich úspešnosť a v čom sú neúspešné z pohľadu sociálnych pracovníkov
- v akých podmienkach žijú klienti týchto neziskových organizácií/ projektov a s akými problémami sa stretávajú
- porovnať tieto zistenia s organizáciami/ projektami, ktoré pracujú s ľuďmi z generačnej chudoby kdekoľvek vo svete

Druhým krokom bolo roztriedenie zozbieraných informácií do jednotlivých tematických okruhov. Tretím krokom je porovnanie so zahraničnou literatúrou. Štvrtým krokom je vlastné zhodnotenie a vypichnutie tých metód, ktoré sú uplatniteľné na Rómov v MRK.

Popis organizácii

Popíšte vašu organizáciu: Kto je zriaďovateľom? Akú formu má vaša organizácia?(OZ, s.r.o., nadácia,...) Z čoho je financovaná?

Komunitné centrum Bunky patrí pod občianske združenie *Francesco*, ktoré je neregistrovaným poskytovateľom sociálnej služby v rómskej osade v obci Plavecký Štvrtok. Zriaďovateľom je fyzická osoba, sociálny pracovník Tomáš Florián, ktorý je zároveň riaditeľom občianskeho združenia a rieši finančné záležitosti tohto občianskeho združenia, či už cez granty, projekty, alebo aj z vlastných zdrojov. *OZ Francesco* pôsobí iba konkrétne v jednej dedine a to v Plaveckom štvrtku na Zahorí, kde sa venuje vylúčenej rómskej komunite. V tejto komunite toto združenie pôsobí už 19 rokov, takže komunitné centrum navštevujú už aj deti bývalých klientov.

EduBox je projekt občianskeho združenia *Cesta mladých*, ktorý je financovaný zo súkromných zdrojov od zahraničného donora. Projekt vznikol v roku 2017. *EduBox* sa zaviedol aj v ďalších MRK, na *Orechovom Dvore* v Nitre a v Kremnici, ale tam už svoju

činnosť pozastavili. V roku 2020 bol tento projekt nominovaný na cenu *Roma Spirit* v kategórii mimovládna organizácia.³⁹

Projekt *Krok za krokom* spadá pod občianske združenie *Wellgiving*. Okrem tohto projektu zastrešuje aj ďalšie projekty, ako je *E-Grant* – elektronický systém, ktorý spravuje granty, aplikácia – *Hlas občanov*, alebo darcovský portál *Ďakujeme.sk*.⁴⁰ Projekt *Krok za krokom* je financovaný z operačného programu *Ludské zdroje*, ktorý spadá pod *Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR*. Projekt funguje od roku 2022.

Obec Jarovnice spolu s obcami v Chminianskych Jakubovanoch a Hermanovciach spadá pod národný projekt Ministerstva vnútra SR *Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit II*. Tento projekt bol financovaný z Európskeho sociálneho fondu v rámci operačného programu *Ludské zdroje*. V čase výskumu bola spustená jeho druhá fáza.⁴¹ Projekt je súčasťou balíka *Take away*, čo je súbor národných projektov implementovaných MV SR v rámci už spomínaného operačného programu *Ludské zdroje*, ktorého prioritou bola integrácia marginalizovaných rómskych komunit, ktorý zahŕňa päť povinných národných projektov.⁴² Patrí tam terénna sociálna práca, komunitné centrá, MOPS⁴³, vysporiadanie pozemkov a projekt *Prim*.⁴⁴ Všetky tri obce spadajú do Prešovského kraja. Tento projekt ako jediný v mojom výskume zastrešuje priamo štát. Do projektu je zapojených 150 obcí v prvej fáze a ďalších 44 v druhej fáze. Projekt je plánovaný na obdobie november 2019 – august 2023.⁴⁵ Kancelárie terénnej sociálnej práce spadajú pod *Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske*

³⁹ <https://www.romaspirit.sk/encyklopedia/cesta-mladych/> [cit 11.11.2023].

⁴⁰ <https://www.dakujeme.sk/sp/9/dakujemesk/> [cit 11.11.2023].

⁴¹ Projekt je od 31.7.2023 ukončený. Respondenti mi nevedeli v čase výskumu povedať, či sa bude predlžovať, alebo sa ukončí v riadnom termíne.

⁴² https://www.gemernet.sk/kesovce/pages/page105/zmluva_o_spolupr__ci_2020_2.pdf [cit. 17.10.2023].

⁴³ Miestna občianska poriadková služba.

⁴⁴ Asistenti v materskej škole.

⁴⁵ <https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/narodny-projekt-teren-na-socialna-praca-a-teren-na-praca-v-obciach-s-pritomnostou-marginalizovanych-romskych-komunit-ii/zakladne-informacie-o-projekte/?csrt=4205386975332758797> [cit. 17.10.2023].

komunity, ktorí pracovníkom priamo preplácal mzdy a prispieval na výdavky projektu. Kancelárie terénnych sociálnych pracovníkov projektu sú situované na obecnom úrade, pod ktorý spadajú.

Čo ponúka vaša organizácia klientom? Koľko pracovníkov sa podieľa na tomto projekte a aké majú zameranie a kompetencie? Aká je cieľová skupina vašej organizácie?

Občianske združenie *Francesco* ponúka klientom sociálne služby v *Komunitnom centre Bunky*. Komunitné centrum je rodinný dom priamo v rómskej osade, ktorá je postavená na obecnom plynovode na kraji obce. V centre sú tri miestnosti, ktoré sú poskytnuté na aktivity s klientami a dvor s ihriskom. Centrum má dvoch kmeňových zamestnancov – sociálnych pracovníkov a približne 10 dobrovoľníkov. V poobedných hodinách každý pracovný deň, po vyučovaní, prebieha doučovanie a voľnočasové aktivity pre deti od šesť do 15 rokov. Organizujú tiež v lete tábory, počas roka menšie výlety a taktiež popri činnosti s deťmi navštevujú aj terén - rodiny v osade, väčšinou tak, aby s nimi vytvorili kamarátske vzťahy a ak vedia, tak sa im pokúšajú pomôcť s ich problémami, alebo sa ich snažia nejakým spôsobom nasmerovať k riešeniu. Keďže *OZ Francesco* je zároveň aj kresťanská organizácia, ponúka klientom katechézy a nedeľné omše. Rozhovor je vedený so sociálnym pracovníkom Pavlom, ktorý má na starosti chod komunitného centra (doučovania, voľnočasové aktivity, prípravu programu, organizáciu dobrovoľníkov, teambuilding, písanie projektov a terénnu prácu) a bezpečnosť. Bezpečnosť je jedna z priorit občianskeho združenia, aby deti trávili čas v bezpečnom prostredí, kde nemajú pocit nejakého nebezpečia, nie je im ubližované, môžu sa slobodne, bez strachu prejaviť a byť sami sebou, čiže jednou z náplní práce je im ju zabezpečiť.

Projekt *EduBox* je cieleň na deti od šesť do 15 rokov z rómskej komunity v obci. *EduBox* tvoria kontajnerové bunky umiestnené v rómskej kolónii v Lozorne. Projekt funguje na báze dobrovoľníkov, nad ktorými je koordinátor a zároveň projektový manager. Poskytujú doučovanie detí navštevujúcich základnú školu (v pár prípadoch aj strednú školu) a iné vzdelávacie a kreatívne aktivity. Každý pondelok a v stredu dochádzajú stredoškooláci z bratislavského súkromného bilingválneho gymnázia doučovať deti do rómskej komunity v Lozorne.

Projekt *Krok za krokom* realizuje terénnu sociálnu prácu, vyhľadáva v teréne dlhodobo nezamestnaných ľudí, ktorí nemajú ukončené vzdelanie, hlavne mladých do 30 rokov z MRK, ktorí opustili základnú alebo strednú školu v minulom školskom roku, alebo najneskôr tri roky dozadu a venujú sa ich oddlženiu a pomoci návratu späť do systému. Pôsobia na západe Slovenska, v obciach a mestách v regióne Záhorie, okresoch Veľký Krtíš, Rimavská Sobota a Žiar nad Hronom. Na projekte pracuje 30 ľudí, moja respondentka je terénnym pracovníkom v tomto projekte. Projekt má 290 klientov, ktorí stále pribúdajú.

Projekt *Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít II.* ponúka svojim klientom pomoc v siedmych oblastiach. Podľa slov respondentov, pracovníci projektu pomáhajú v oblastiach sociálneho zabezpečenia, kde komunikujú s úradmi práce, alebo pomáhajú s vypisovaním tlačív, návrhov na súdy, pri vyhlásení osobného bankrotu menej gramotnejším. Ďalej pomáhajú v oblasti zdravia, kde poskytujú klientom pomoc s dohadovaním termínov buď o vyšetrení, alebo o práci. V oblasti vzdelávania spolupracujú so školami. V oblasti sociálno-patologických javov sa zúčastňujú súdnych pojednávaní, v prípade, že je procesným opatrovníkom ustanovená obec, hlavne pri zmene opatrovníka, alebo ustanovením opatrovníka. Ďalšou oblasťou je bývanie, snažia sa o skvalitňovanie bývania pre svojich klientov. Okrem toho poskytujú klientom potravinovú pomoc, bezplatné kopírovanie dokumentov, organizujú spoločenské podujatia ako je napr. Mikuláš. Nad rámec svojich kompetencií píšú návrhy na súdy, ktoré sú inak spoplatnené čiastkou 66 eur. Klientom, ktorí sa vrátia späť do komunity po skončení výkonu trestu, ale aj dlhodobo nezamestnaným pomáhajú začleniť sa na trhu práce. Pomáhajú im s tvorbou životopisov a oslovujú pracovné agentúry, ktoré by potenciálne mohli ich klientov zamestnať. V rámci projektu v každej obci pracuje vždy šesť pracovníkov, traja terénni sociálni pracovníci, u ktorých je podmienkou bakalársky alebo magisterský titul z odboru sociálna práca a potom traja terénni pracovníci, ktorým stačí stredoškolské vzdelanie.

Aké sú ciele vašej organizácie?

Cieľom občianskeho združenia *Francesco* je snaha začleniť ľudí z MRK do väčšinovej spoločnosti, aby vedeli fungovať s ľuďmi aj mimo svojej komunity, aby boli prínosom pre svoju komunitu a tým pádom aj pre celé spoločenstvo ľudí, aby vedeli

prevziať zodpovednosť za svoje životy. Deti a mládež vedú k samostatnosti a zodpovednosti za svoj život a život svojich detí. Taktiež pomáhajú znižovať napätie medzi majoritou a minoritou, keďže v Plaveckom Štvrtku tento problém bol a stále pretrváva.

Ciele projektu *EduBox* majú podľa Kristiána dve roviny. V majoritnej rovine je dôležité „scitlivovanie“ mladých ľudí z majority a nadobúdanie určitých zručností tým, že chodia do takýchto marginalizovaných osád pomáhať. V minoritnej rovine je cieľom, aby deti z rómskej kolónie trávil zmysluplnejšie voľný čas. Tým, že doučovanie je poobedná aktivita, majú deti miesto „flákania sa“ vonku, štruktúrované a organizované aktivity.

Cieľom projektu *Krok za krokom* je podchytiť mladých do 30 rokov primárne z MRK, ktorí nemajú ukončené stredoškolské vzdelanie, rozvoj ich osobnosti, kvalifikácie, pracovných zručností, finančnej gramotnosti a uplatniteľnosti na trhu práce.

Cieľom projektu *Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit II* bola podpora marginalizovaných skupín a stieranie rozdielov medzi majoritou a minoritou a pomoc začleniť sa marginalizovaným rómskym komunitám do majoritnej spoločnosti na Slovensku.

Klienti organizácií

Koľko má vaša organizácia klientov? Sú vaši klienti zamestnaní?/ Sú rodičia vašich klientov zamestnaní?/ ÁNO: Kde pracujú, a aká je ich mzda?/ Čím sa živia?/NIE: Aké dávky poberajú?

Do *Komunitného centra Bunky* pravidelne dochádza približne 60 detí navštevujúcich prevažne prvý stupeň základnej školy v Plaveckom Štvrtku. Malú časť tvoria stredoškólači, ktorí študujú na stredných odborných školách v Bratislave. Najčastejší je odbor kaderník. Rodičia týchto detí sú prevažne nezamestnaní, malá časť pracuje v rôznych fabrikách v okolí, ale zamestnanie si väčšinou nedokážu dlhodobo udržať, alebo vykonávajú príležitostné práce na čierno. Zarobia približne 1000 euro hrubého mesačne.

EduBox navštevuje v priemere 15 až 20 detí. *EduBox* vedie dobrovoľníčka, ktorá nie je platená cez projekt *EduBoxu*, ale je platená cez kresťanské hnutie *Armáda Spásy*, pre ktoré tiež pracuje. *EduBox* je otvorený pre každé dieťa z rómskej kolónie, nemajú na deti žiadne vstupné podmienky. Rodičia detí navštevujúcich stredisko sú zväčša nezamestnaní, pracujú na čierno na tzv. „fuškách“. Veľa domácností má dlžoby, bankroty, ktoré

pracovník popri činnosti v *EduBoxe* pomáha riešiť. Mladí adolescenti mávajú problém s dlhom v zdravotnej poisťovni, keď odídu zo strednej školy a nevedia, že sa majú prihlásiť na úrade práce. Vtedy im vzniká prvý splátkový kalendár a kolotoč zadlženosti.

Ako som už spomínala, klientmi projektu *Krok za krokom* sú hlavne mladí ľudia hlavne z MRK do 30 rokov, ktorí sú dlhodobo mimo sociálny systém. Klienti majú dlžoby na zdravotnom poistení a nedokážu si nájsť zamestnanie. Podľa slov respondentky, klienti k nej majú najväčšiu dôveru spomedzi jej kolegýň, čo pripisuje svojmu rómskemu pôvodu. Ďalší problém predstavuje pre klientov opustenie základnej školy. Väčšina z nich dostane k vysvedčeniu doložku o absolvovaní povinnej školskej dochádzky, čím opúšťajú školský systém. Množstvo z nich nenastúpi na strednú školu, alebo ju po pár mesiacoch opustí a štát im neposkytuje inštitúciu alebo proces riešenia tejto situácie, preto veľa z nich smeruje na šedú ekonomiku.

Klientela projektu *Terénna sociálna práca (...)* je rôznorodá, od detí od 10 rokov po dôchodcov. Rómska osada v Jarovniciach má vyše sedem tisíc obyvateľov. Je to najväčšia rómska osada na Slovensku. Projekt TSP má v čase výskumu v Jarovniciach približne 2700 klientov a každý týždeň pribúda približne 20 nových klientov. Klienti sú podľa respondenta prevažne nezamestnaní, tí, ktorí sú zamestnaní pracujú ako operátori výroby v najbližších fabrikách, v zahraničí alebo vykonávajú sezónne práce na stavbách. Veľa mužov z komunity pracuje pre stavebnú firmu, ktorú založil miestny Róm. Zamestnáva približne 200 – 300 ľudí z miestnej komunity a z okolitých obcí. Rómovia pracujúci vo fabrikách ako operátori výroby zarobia podľa respondenta približne 700 – 800 euro netto. Ak pracujú na výkopových prácach v zahraničí, je to o niečo viac, približne 1500 euro. Zväčša pracujú na živnosť. Nezamestnaní klienti poberajú príspevok v hmotnej núdzi, rodičovský príspevok, náhradné výživné a niektorí aj invalidný dôchodok.

Ďalšou obcou výskumu je obec Hermanovce. Nachádza sa taktiež v Prešovskom kraji. Obec disponuje rómskou komunitou v ktorej žije približne 600 ľudí. TSP Hermanovce má 229 klientov. V Hermanovciach pracujú tri pracovníčky, jedna z nich je terénna sociálna pracovníčka, zvyšné dve sú terénne pracovníčky. Podľa respondentiek len malá časť klientov je zamestnaných. Jedna klientka pracuje cez projekt ako asistentka pedagóga v materskej škole, ďalší piati sú zamestnaní ako asistenti zdravia v organizácii

Zdravé regióny. Ďalší klienti pracujú na sezónnych prácach (výkopové, stavebné, pomocné práce na stavbe) a na miestnom poľnohospodárskom družstve.

V Chminianskych Jakubovanoch sa nachádza marginalizovaná rómska komunita, ktorá má približne 3000 členov. Táto osada je situovaná mimo obce. Podľa respondentky si zhruba 30 rodín kúpilo rodinné domy a žijú priamo v dedine. Projekt tu má takmer 1100 klientov prevažne v dospelom veku. Respondentka uviedla, že najmenej klientov je v dôchodkovom veku, túto skupinu tvorí len 20 členov. V obci pôsobi šesť pracovníčok, tri sú terénne a tri sú terénne sociálne pracovníčky, z čoho dve boli v čase rozhovoru na materskej dovolenke. V komunite je väčšina ľudí nezamestnaných. Tí, ktorí sú zamestnaní pracujú v MOPS ⁴⁶, alebo upratujú v škole. Zvyšok pracujúcich je zamestnaný na sezónnych stavebných prácach nielen v okolí, ale aj v zahraničí. Nezamestnaní poberajú okrem dávok v hmotnej núdzi aj aktivačný príspevok, príspevok na nezaopatrené dieťa, opatrovateľský príspevok.

Kde bývajú vaši klienti? Ako vyzerá ich obydlie?

Deti z *Komunitného centra Bunky* žijú v rómskej osade na okraji obce, ktorá je postavená na obecnom plynovode. V osade žije približne 700 – 800 ľudí v nelegálnych stavbách, väčšinou sú to malé jedno až dvojizbové murované domčeky, bez zateplenia a fasády. Vo vnútri si kúria pecou na drevo. V posledných rokoch sa situácia s bývaním zlepšila, málo rodín žije v chatrčiach pozliepaných z dreva.

Klienti *EduBoxu* žijú v tehlových domoch síce v obci, ale tiež marginalizovane. V rómskej kolónii v Lozorne, žije podľa slov respondenta Kristiána približne 100 ľudí. Rómsku kolóniu tvoria dve až tri ulice. Taktiež sú to poväčšine nelegálne stavby.

Väčšina klientov žije podľa respondentky M. z projektu *Krok za krokom* v MRK v čiernych stavbách na nevysporiadaných pozemkoch, ale majú aj klientov bez domova z radu majority. Život v MRK klientom veľakrát spôsobuje komplikácie, napríklad pri prijímaní pošty, keďže poštárka sa v jednej obci bojí vojsť do rómskej kolónie a poštu necháva na pobočke. Z toho dôvodu veľa klientov bolo vyradených z evidencie sociálnej a zdravotnej poisťovne, čo im spôsobilo nemalé ťažkosti.

⁴⁶ Miestna občianska poriadková služba.

V obci Jarovnice Rómovia z miestnej osady bývajú tiež zväčša v čiernych stavbách - murovaných jeden až dvojizbových domoch. František uvádza, že v osade je už minimum drevených chatrčí, podobne ako v Plaveckom Štvrtku, či Lozorne. Na jednu domácnosť v osade pripadá podľa respondenta približne šesť ľudí. V osade majú sedem obchodov a kostol. Tí, ktorí majú list vlastníctva sú napojení na vodu a elektrinu, ale aj napriek tomu väčšina príbytkov nemá sociálne zariadenie ako je WC a kúpeľňa. Keďže sa v dedine dlhodobo zväčšuje podiel Rómov voči Nerómom, postupne tí lepšie situovaní začínajú skupovať domy priamo v obci.

V Hermanovciach majú tri osady, v hornej časti obce sú to rodinné domy, ďalej je osada s chatrčami a pol kilometra ďalej je 22 nájomných bytov, popri ktorých sú už postavené ďalšie chatrče. Chatrče sú jednoizbové domčeky postavené z dosák olepené blatom. Vo vnútri majú plávajúcu podlahu. V chatrčiach sa nenachádzajú žiadne sociálne zariadenia, nemajú ani toalety, ani vodovod. Jediné obydlia so sociálnymi zariadeniami sú nájomné byty. V osade majú obecnú studňu, kam si môžu chodiť po vodu.

Tak ako aj v iných MRK, aj v Chminianskych Jakubovanoch väčšina obyvateľov nemá nárok na príspevok na bývanie, pretože bývajú v čiernych stavbách bez listu vlastníctva. bývajú v rómskej osade mimo obce, ale žijú aj v obci. Tí, ktorí sú zamestnaní, si našetrili a kupujú domy priamo v obci. Je tam okolo 30 rodín, ktoré si už kúpili svoje vlastné domy, majú list vlastníctva a o domy sa starajú. Čiže žijú aj v rómskej osade, aj v dedine. Väčšina obyvateľov už žije v murovaných domoch, podobne ako v iných obciach výskumu, ale nájde sa tam ešte niekoľko drevených chatrčí. Vo svojich obydliach nemajú sociálne zariadenia, obec im poskytuje obecné studne, pri ktorých sú dávkovače na ktorých si dobíjajú čipy a kupujú od obce vodu.

V akej rodinnej konštelácii žijú v jednej domácnosti?

V Plaveckom Štvrtku v jednej domácnosti žije zväčša nukleárna rodina – rodičia a deti. V niektorých domácnostiach žijú tri generácie, ak sa deti nestihnú osamostatniť a už majú vlastné deti. Vyskytujú sa prípady, kedy má žena partnera mimo komunitu v Plaveckom Štvrtku, vtedy zvykne žiť matka s deťmi sama.

Kristián tvrdí, že niektorí mladí sa vedeli osamostatniť: *„Poväčšinou však ostávajú doma s rodičmi, lebo sa nemajú kam rozpínať. A keď si starostovia a miestné, samosprávy dávajú pozor na to, aby už nevznikali ďalšie nelegálne stavby, tak oni nemajú kam*

expandovať. Čiže väčšinou bývajú všetci ná kope, ale teda pár ľuďom sa podarilo. Jednak zamestnanie, našli si zamestnanie a odišli do podnajmov, to je tá najlepšia možná varianta, ale potom sú ľudia, ktorí si začali stávať proste nelegálne vedľa mladé rodiny.“

Respondentka M. tvrdí, že domácnosti sú rôznorodé. Poväčšine je to podľa M. tak, že deti rodičov ostávajú v rovnakej domácnosti a majú svoje deti. Niekde však zostáva len nukleárna rodina, rodičia a deti, dospelé deti sa odsťahujú. Hovorí, že navštevovaním domácností si všimla, že mladá generácia už nemá toľko detí, ako tá staršia. V staršej generácii bolo 8 až 11 detí, dnes sa vraj priemerný počet pohybuje od jedného do troch detí.

Podľa Františka v Jarovniciach je veľmi podobná situácia. V jednej domácnosti žijú väčšinou mnohopočetné rodiny, rodičia, deti a keď si deti nájdu partnerov, tak tam žijú s nimi, k tomu mávajú v náhradnej starostlivosti niekoho z rodiny.

Katarína tvrdí, že v jednej domácnosti žije väčšinou len nukleárna rodina, druh, družka a ich deti.

Respondentky z Hermanoviec uvádzajú, že v jednom dvojizbovom byte môže žiť až tridsať ľudí: *„Si predstavte, že v jednom byte, kde sú dve či koľko izby a tam je 31 ľudí, to ja už minule som hovorila, lebo jedna tam je, ona tá matka tých všetkých, čo tam je, pôvodná matka, to je moja spolužiačka zo školy a ja jej hovorím, že preboha, lebo jak ty si môžeš oddychnúť, keď tam máš 20 malíčkových detí, čo ti pláče dennodenne, v kúse od rána do večera i celú noc. Ved' oni už sú hotovi, psychicky úplne. Neuroly a tak ďalej. No, ale čo? Však máte ju poslednú. Byt sa neroztiahne a stále pribúda. A napríklad ona mala tých 8 detí a z tých 8 detí už každý má po 6, tak si viete to predstaviť, nie?“*

Akú školu navštevujú a kde?/ Aké majú najvyššie dosiahnuté vzdelanie?

Klienti *Komunitného centra Bunky* navštevujú základnú školu priamo v obci, od osady je vzdialená asi kilometer. Tí, čo už základnú školu absolvovali, chodia zväčša na stredné odborné školy. Najčastejší je odbor kaderník a čašník, majú však aj klienta študujúceho za automechanika, poľnohospodára, či pedagóga.

Keďže klientmi *EduBoxu* sú deti, navštevujú buď základnú školu v Lozorne, ktorá je od kolónie vzdialená približne kilometer, alebo stredné odborné školy v Bratislave.

Klienti z projektu *Terénna Sociálna práca (...)* a *Krok za krokom* majú zväčša ukončenú základnú alebo špeciálnu základnú školu. Podľa slov Františka sa mladšie ročníky snažia dosiahnuť aspoň výučný list, hlavne z odboru lesná výroba a krajčír. Tieto školy sú v blízkosti Jarovnic (Prešov, Lipany). V Chminianskych Jakubovoch má niekoľko z nich nižšie stredné vzdelanie, nakoľko v obci je aj praktická škola, ktorá má dvojročné a trojročné odbory. Sú zamerané na poľnohospodárstvo, domáce práce, včelárstvo, ošetrovatel'stvo. Ukončením takéhoto štúdia získavajú výučný list.

Aké metódy sú využívané pri práci s klientami? Čo je cieľom týchto metód?

Ako je spomenuté vyššie, v *Komunitnom centre Bunky* prebiehajú doučovania na pravidelnej báze. Deti si tak môžu urobiť domáce úlohy, plus si precvičiť čítanie, písanie a matematiku. Za splnené úlohy dostávajú body – „bubáky“ vďaka ktorým si môžu zakúpiť potreby do školy alebo hračky na bazáre, ktorý sa v cente koná vždy na konci polroka. Zároveň deťom ponúkajú mentoring, hlavne starším deťom, navštevujúcim strednú školu, ktorým sa venujú zamestnanci a dobrovoľníci centra, snažia sa ich viesť a pomáhať im s vecami ohľadom školy, prípadne zamestnania. Taktiež poskytujú deťom priestor na nácvik sociálnych zručností. Snažia sa brávať deti aj mimo osady čo najviac sa dá, aby vedeli fungovať v majoritnej spoločnosti. Cieľom je naučiť ich také sociálne zručnosti, ktoré budú potrebovať, keď budú chodiť na stredné školy sami. Je to napríklad cesta do školy vlakom či autobusom, komunikácia s ľuďmi mimo svojej komunity a taktiež aby si osvojili vzorce správania fungujúce mimo ich komunity. Okrem toho pracovníci spolu s dobrovoľníkmi vykonávajú aj terénnu sociálnu prácu, navštevujú rodiny v ich domácom prostredí a snažia sa s nimi pomocou rozhovorov nadväzovať vzťahy. Keď vidia, že klienti potrebujú pomoc s niečím, čo je mimo ich kompetenciu, nasmerujú ich na ďalšie organizácie, ktoré v osade pôsobia, ako napríklad „*Človek v ohrození*“.

V *EduBoxe* sa využívajú metódy mentoringu a tutoringu. Ďalej je to poradenstvo. Taktiež ponúkajú svojim klientom zážitkové aktivity, kreatívne aktivity. Čo sa týka vzdelávacích aktivít, okrem doučovania ponúkajú aj výučbu angličtiny. Taktiež organizujú letné tábory a s deťmi vybudovali pri *EduBoxe* komunitnú záhradku. Metódami cielia na rozvíjanie zručností, ktoré deti nadobudli na základnej škole, jemnú a hrubú motoriku a trénovať pamäť. Deťom sa snažia „skryť“ učenie za vzdelávacie aktivity, aby ich táto činnosť viac bavila. Ich snaha je odmenená odmenou vo forme nákupu vzdelávacích hier.

Pracovníci projektu *Krok za krokom* sprevádzajú klientov na úrady a pomáhajú im s vypisovaním potrebnej dokumentácie. Ďalej klientov edukujú v oblasti finančnej gramotnosti. Po každom nákupe si odkladajú doklady o zaplatení, ktoré na konci mesiaca odovzdávajú pracovníkovi, ktorý s nimi konzultuje výdavky. Pracovníci sa snažia učiť klientov, aby nakupovali správne množstvo potravín a zbytočne sa nimi neplytvalo, aby si nekupovali zbytočnosti, ktoré pre bežné fungovanie nepotrebujú s cieľom, aby im zvýšili financie na splátkové kalendáre, ktoré väčšina z nich má pri splácaní dlhov, pokiaľ nie sú príliš vysoké. Riešia aj problematiku vysporiadania pozemkov v MRK. Taktiež organizujú raz mesačne pre klientov workshopy, kde im predstavujú aktuálne zmeny v systéme dávok, možnosti rekvalifikačných kurzov a podobne.

Projekt *Terénna sociálna práca (...)* využíva metódu poradenského rozhovoru s klientami priamo v teréne a poskytovanie krízovej intervencie pri ohrození zdravia dieťaťa. V rodinách na vyžiadanie nemocnice alebo školy pracovníci vykonávajú sociálne šetrenia. Ďalej je to riešenie vecných sociálne – patologických javov. Cieľom týchto metód je pomoc klientovi v aktuálnej situácii, v ktorej si nedokáže pomôcť sám.

V čom je projekt vo vašej organizácii pri práci s klientami úspešný?

Kristián z projektu *EduBox* vidí úspešnosť v jeho päťročnom fungovaní. Projekt získal ocenenie *Srdce na dlani* a bol nominovaný na *Roma Spirit* medzi posledných troch, takže ďalší úspech vidí v tom, že projekt je vidno a niekto ho registruje. Myslí si, že medzi dobrovoľníckymi projektami patrí naozaj vysoko, pretože dokážu každý pondelok a stredu zabezpečiť dobrovoľníkmi nejakú aktivitu a chodia stabilne už päť rokov doučovať deti. Úspešnosť projektu na zlepšenie životnej situácie klientov sa podľa Kristiána ťažko hodnotí, pretože môže prísť pri deťoch hocijaký zlom: „*Že teda niečo sa udeje doma, nejaké nešťastie alebo niečo a prestane dieťa chodiť a navštevovať. Tak my nevieme, do akého miery sme mu pomohli. Do akého štádia sme ho dovzdelali. Tak isto je 5 detí a z toho 3 išli na štúdium a 2 nešli na štúdium. A že či to je zrovna tým, že my sme tam boli, išli na to štúdium, alebo sa proste len rozhodli, lebo ich brat, sestra a rodičia ich do toho tlačili. A to sa ťažko dá nájsť.*“ Aj napriek tomu si respondent myslí, že je vidno progres u detí, ktoré *EduBox* navštevujú pravidelne oproti tým, ktoré chodia len občas.

Respondent Pavol z „*Komunitného centra Bunky*“ si myslí, že úspechom ich organizácie je to, že vďaka ich aktivitám si klienti uvedomia dôležitosť vzdelania a vidia

väčší zmysel pokračovať vo svojom vzdelaní na stredné školy. Svojimi aktivitami vedú klientov k pravidelnosti a poctivosti, čo sa odzrkadľuje na pravidelnej dochádzke v škole a neskôr aj v zamestnaní. Odchovanci centra, ktorí už majú vlastné deti dbajú viac na výchovu, materiálne zabezpečenie detí a povinnú školskú dochádzku, zároveň si viac uvedomujú hodnotu vzdelania, k čomu vedú aj svoje deti, takže úspech organizácie je aj v jej dlhoročnom pôsobení. Respondent si tiež myslí, že rozvíjanie duchovného života u klientov centra pozitívne dopadá na ich každodenný život.

Respondentka Michaela z projektu *Krok za krokom* si myslí, že úspechom ich projektu je spätná väzba od klientov, ktorí sa im ozývajú a majú k pracovníkom dôveru.

Respondenti z projektu *Terénna sociálna práca v obciach s prítomnosťou MRK* považujú za úspech už len to, že ich projekt existuje a klienti sa na nich môžu obrátiť. Taktiež považujú za úspech, keď sa im podarí oddlžiť klientov a nájsť klientom zamestnanie.

V čom vidíte medzery? Ako by sa to dalo podľa vás zmeniť?

Kristián vidí medzery projektu „*EduBox*“ v tom, že aj napriek tomu, že o nich istá časť populácie na Slovensku vie, stále to nie je stabilný projekt, pretože ho nezastrešuje štát alebo iný investor, ktorý ho môže zafinancovať a ako príklad dobrej praxe ďalej rozvíjať. Podľa Kristiána množstvo organizácii by sa vďaka stabilnej podpore mohlo posúvať vpred, podchytiť ešte viac klientov. Aj terénne sociálne pracovníčky z Hermanoviec vidia problém v krátkodobosti projektov. Ich projekt mal pôvodne skončiť v októbri 2022, potom sa predĺžil do decembra, marca a nakoniec do júna 2023. V dobe rozhovoru nevedeli, či projekt v júni skončí, alebo bude ešte pokračovať.

Respondent Pavol vidí ako medzeru svojej organizácie nedostatok personálu. Pavol tvrdí, že by sa do komunitného centra hodili minimálne 2-3 zamestnanci, ktorí by mohli riešiť predškolskú prípravu detí, ktoré ešte nenastupujú do školy, taktiež by sa mohli viac venovať študentom, ktorí už chodia na stredné školy, sprevádzať ich počas ich štúdiá. Pavol by tiež privítal terénneho pracovníka, ktorého náplňou by bolo hlavne chodiť do terénu a riešiť problémy obyvateľov osady, rodičov detí, navštevujúcich stredisko.

Michaela vidí medzery projektu „*Krok za krokom*“ v tom, že nie je financovaný od štátu, ale na jeho chod sa musia čerpať financie z viacerých grantov, ktoré sú len na krátky

čas, maximálne na päť rokov. Problém býva aj v tom, že sa prečerpajú peniaze z jedného grantu a narýchlo sa musí hľadať ďalší spôsob dofinancovania, aby projekt mohol ďalej fungovať. Ako ďalší nedostatok vidí to, že do klientov investujú peniaze a tí za pár dní projekt opustia, čo pre projekt nemá žiaden prínos, pretože nespĺňa ukazovatele a podmienkou projektu je, že klienti musia byť tri mesiace zamestnaní.

V nedostatku personálu vidí problém aj respondent František z Jarovnic. Projekt je písaný na 6 zamestnancov, ale ako on tvrdí, je rozdiel, keď niekto pracuje s dva a pol tisícovou komunitou a šesť a pol tisícovou komunitou. Ako ďalší nedostatok František uvádza pasivitu zo strany klientov. Príliš sa spoliehajú na istotu, že od zamestnancov projektu dostanú pomoc. Ďalej má problém s priveľkým byrokratickým zaťažením. Zamestnanci musia veľa vecí vykladovať, vykazovať postupy a metódy, ktoré aplikujú pri práci s klientami. Je na nich kladený tlak od koordinátorov z Bratislavy, ktorí súrne potrebujú doplniť nejaký údaj do konca pracovnej doby a potom je všetko podľa neho „tak narýchlo“ a veľa času sa minie na byrokraciu miesto venovaniu sa aj tak enormnému množstvu klientov. Práve veľké byrokratické zaťaženie bol dôvod, prečo „OZ Francesco“ odmieta byť registrovaným poskytovateľom sociálnej služby. Katarína zmienila ako nedostatok to, že ich kancelária sídli v budove obecného úradu, ktorá je vzdialená tri kilometre od osady, čo im sťažuje prácu v teréne.

Ďalším problémom je centralizácia projektu „*Terénna sociálna práca (...)*“ do Bratislavy. František uviedol, že by bolo efektívnejšie, keby si projekt spravovali obce, ktoré sú do neho zapojené.

Majú podľa vás vaši klienti voči vám a vašej organizácii dôveru? ÁNO: Akým spôsobom ste si ju získali?/ NIE: Čo je podľa vás dôvodom, že klienti nemajú voči vám a vašej organizácii dôveru?

Respondent Pavol si myslí, že ich klienti majú voči združeniu dôveru. Zakladateľ združenia v osade pôsobí už 20 rokov. Pavol tam pôsobí 10 rokov takže za ten čas sa medzi nimi dôvera vybuodovala na pevných základoch. Vďaka tomu si noví ľudia, ktorí prídu do osady dobrovoľníčiť alebo pracovať vedia vybudovať dôveru omnoho ľahšie: „*Že človek tam musí dlhodobo pracovať, venovať sa tým ľuďom, na nič sa nehrať, hovoriť s nimi priamo, jasne, nesľubovať im veci, ktoré človek nevie splniť alebo len ťažko vie splniť, neriešiť s nimi financie, čiže nepožičiavať peniaze, my máme prísny zákaz napríklad*

materiálne ich nejak podporovať lebo potom môže vyvolať rôzne problémy a zbytočne nejaké ... no nejaké problémy a tá dôvera sa týmto môže naštříbiť, takže toto a mať ich rád, byť k nim úprimný a oni vlastne keď vidia, že vy ich máte radi a ste k nim otvorení, tak tá dôvera tam si myslím, že si ju získate celkom rýchlo.“

Kristián považuje dôveru za prvý pilier fungovania projektu. Bez dôvery by projekt nemohol existovať. Kristián si dôveru od klientov získal tým, že dlhé roky pôsobí v Plaveckom Štvrtku. Keďže Lozorno je vedľajšia dedina, dôveru v Lozorne si získal vďaka tomu, že ho klienti poznali cez svojich známych a rodinu z Plaveckého Štvrtku. Okrem toho si myslí, že Rómovia vycítili, že ho táto práca baví a naplňa: *„Čiže akože robili sme to z lásky, robili sme to s presvedčením a myslím, že tí ľudia to cítili a dávali nám to aj jasne najavo, že akože môžeme a potom, keď sme urobili dosť dôležité veci pre nich, tak potom tá dôvera sa nám znásobila, až sme teda mohli aj ťažšie témy preberať a teda niekedy im aj vynadať a niekedy im aj niečo vyčítať, lebo už tam sme teda takí zastabilizovaní a už nás berú ako niektorí aj členov rodiny.“*

M. uvádza, že si dôveru získala svojou ochotou pomôcť klientom a hľadať riešenie čo najefektívnejšej pomoci.

Aj František si myslí, že klienti majú voči pracovníkom projektu dôveru. Podobne ako Pavol a Kristián aj medzi Františkom a klientami sa dôvera budovala postupne. Klientov majú rozdelených, aby sa rodina obracala na toho istého pracovníka. Zároveň František upozorňuje, že si treba držať aj určitý odstup: *„lebo keď veľmi pustiť tých ľudí k telu, tak ťa potom tak osobne tak sa hovorí, že ťa zožerú. Musíš tam vedieť takú hranicu, že odtiaľ, potiaľ. Moje kolegyne majú s tým väčší problém lebo bývajú priamo v komunite. A tí ľudia, kým ich neučili, tak oni hoci kedy, neviem, v sobotu, v piatok, večer po práci, hej, zaklopú na okno, alebo takto. Čiže skôr oni, takto my bývame mimo, hej, my bývame v meste. Ale stalo sa aj mne to, hej, proste, že nakupuješ v obchode a pristaví ťa, že potrebuje s tým pomoc. Musí tam byť tá hranica nejaká, lebo potom by si nemal pokoj.“*

Respondentka Katarína je priamo z obce a už 10. rok pracuje ako terénny sociálny pracovník v obci, takže ju veľa klientov pozná od malička, pretože s niektorými klientami chodila do školy, či škôlky. Avšak k jej kolegyniam, toľkú dôveru neprechovávajú: *„Máme aj kolegyne, ktoré sú mimo obce, ale tām už nie je tá dôvera, lebo skôr prídu*

klienti ku mne, pretože už ma poznajú, môžu sami zdôveriť s tým problémom. A keď je niekto cudzí, tak oni majú taký odstup od toho cudzieho.“

Respondentky z Hermanoviec si dôveru klientov získali svojim prístupom.

Majú vaši klienti aspoň základnú finančnú gramotnosť? ÁNO: Uved'te konkrétny príklad, v čom sa ich finančná gramotnosť pozitívne prejavuje./ NIE: Uved'te konkrétny príklad, v ktorom potvrdíte toto tvrdenie.

Pavol považuje finančnú gramotnosť svojich klientov za slabú, aj keď za tie roky došlo k miernemu zlepšeniu. Uviedol konkrétny príklad, kedy deťom nerobia rodičia desiaty doma, ale dajú im 3- 4 eurá a deti si za ne kupujú „hlúposti“ energetické nápoje, alebo chipsy, čo nie je ani ekonomické, ani zdravé pre deti. Ďalej vidí problém v miňaní peňazí na rôzne automaty alebo alkohol a podobné veci na ktoré ide dosť veľa rodinných financií a potom ľudia nemajú na bežné veci.

Kristián uviedol k tejto otázke ako najväčší problém dlh klientov na zdravotnej a sociálnej poisťovni: *„Najjednoduchší príklad je decka, ktoré nastúpia na strednú školu a vyhodia ich po pol roku, tak oni ani nemajú vedomosť o tom, že im vzniká dlh na zdravotnej poisťovni. Čiže oni ani nevedia sa registrovať a majú problém vôbec vstať a ísť sa opýtať, či je toto v poriadku, že ja už nechodím do školy a mám 17. No a vtedy sa vlastne začína prvý cyklus toho ich bankrotovania, toho ich splátkového kalendára a všetky tieto veci. A toto vzniká hneď po základnej škole. Čiže toto je ten najsilnejší, čo tak registrujem.“*

Respondentka M. spracováva so svojimi klientmi tzv. „finančné denníky“. Klienti si tam zapisujú jednotlivé položky svojich výdavkov a na konci mesiaca dôjde k zúčtovaniu. M. zistila, že jej klienti majú problém s plytvaním potravin: *„(...) Lebo ako šunka, párky a toto, dlho nevydrží. A keď si aj kúpim pol kilá, tak stále poviem tomu klientovi, keď viem, že toľko nezjem, lebo toľko nespotrebujem za jeden deň, tá šunka jeden, dva dni, dlhšie nevydrží. Tam viem, že tam môže byť, potom si to vypne. Niekedy si povie človek, že je to blbosť. Nie je to blbosť. Alebo chlieb. Kúpim celý chlieb, a napríklad polovica sa zje, polovica potom je stvrdnutá, lebo teraz nie je chlieb ako niekedy. Rýchlo sa naňho chytí pleseň, alebo čo, vyhodí sa. Stále poviem klientom, že ak už je taký suší chlieb, urob chlieb vo vajičku, on sa dá ešte spracovať. No už keď je na ňom pleseň, tak nie. Takže hľadame spôsoby, kde sa na čom dajú.“* M. sa snaží respondentom pomáhať

znižovať výdavky na jedlo, pretože podľa jej slov je to jediná položka na ktorej sa dá ušetriť: „Človek, keď neušetrí na jedle, tak nemajú na čom. Lebo ako tá elektrina, ako kúrenie, oni majú na drevo, ale ako elektrina a voda, toto platiť človek musí stále. Na tom neušetríme. Jedným slovom, no ušetríme, že toľko tak nie, ale tú splátku každý mesiac je už tak nastavená, že musia celý rok to dávať. Takže snažíme sa na tom, že jedle, oblečenie a takýchto veciach. Pre detí cestou ne, sme riešili, že deti nemali vybavené kartičky na vlak, ISICy a takéto veci. Už na tom, hej.“

V Jarovniciach je to taktiež s finančnou gramotnosťou zlé. Množstvo klientov je zadlžených, majú splátkové kalendáre, kde splácajú dlhy, ktoré majú za vývoz smetí, prípadne nesplatené pôžičky. Pracovníci potom klientov odkazujú na *Centrum právnej pomoci*, kde im pomáhajú pri vyhlásení osobného bankrotu.

Respondentka z Chminianskych Jakubovian uvádza, že má dva typy klientov, tí ktorí nemajú finančnú gramotnosť a sú zadlžení, podobne ako spomínali respondenti vyššie, alebo tí, ktorí pracujú a dokážu si ušetriť peniaze, čo sa pozitívne odráža na ich bývaní, alebo si môžu dovoliť vycestovať niekam s deťmi.

V Hermanovciach to závisí od rodiny. Sú rodiny, ktoré si nie sú schopné ušetriť žiadne peniaze. Respondentky spomenuli program na šetrenie peňazí, kde si mali rozložiť peniaze na celý mesiac. Program skončil neúspešne, pretože za pár dní klienti všetko minuli. Majú však aj rodiny, ktoré si vedia našetriť a za ušetrené peniaze zlepšili kvalitu bývania opravou svojich obydlí.

Štát a podpora ľudí v MRK očami sociálnych pracovníkov

Ako prispieva štát k chodu vašej organizácie?

Na chod projektu *EduBox* štát neprispieva, projekt je financovaný súkromným donatorom. *Komunitnému centru Bunky* štát taktiež neprispieva, je financované súkromným donatorom a inými grantmi. Projekt *Krok za krokom* je financovaný z *Európskeho sociálneho fondu*, ktorý patrí pod operačný program *Ľudské zdroje*, ktorý je zastrešený *Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR*. Projekt *Terénna sociálna práca (...)* je financovaný taktiež z operačného programu *Ľudské zdroje* a spadá pod *Ministerstvo vnútra SR*.

V čom vidíte silné miesta podpory klientov od štátu?

Kristián si myslí, že podpora štátu je dostatočná pre ľudí v chudobe. Spomenul „Matovičove dávky“, ktoré chváli. „Matovičove dávky“ sú daňové bonusy na dieťa, ktoré si môžu priznať pracujúci ľudia. Vláda *Igora Matoviča* tiež zvýšila prídavok na dieťa z pôvodných 25,5 eur/mesiac na 40 eur/mesiac.⁴⁷ Tieto príspevky chválil aj respondent František z Jarovnic. Pochvaľoval tiež rekvalifikačné kurzy, ktoré aktuálne ponúka Úrad práce.⁴⁸ Myslí si, že štátny systém podpory funguje, keď sa človek zmobilizuje a chce si nájsť zamestnanie.

Pavol považuje za silné miesta podpory klientov od štátu to, že môžu čerpať rôzne druhy dávok a príspevkov, tak, ako aj ostatní občania štátu.

Podľa Sociálnych pracovníčok z Hermanoviec je podpora od štátu pre ľudí z MRK dostatočná. Pracovníčky zmienili množstvo príspevkov, ktorými štát pomáha ľuďom v chudobe, ako napríklad jednorazový inflačný príspevok ľuďom v hmotnej núdzi⁴⁹, príspevok na školské obedy⁵⁰, príspevok na notebook alebo tablet,⁵¹ aktivačný príspevok.⁵²

Pre niektorých respondentov bola táto otázka problematická a nevedeli ju zodpovedať. Respondentka M. a Katarína neuviedli žiadne silné miesta podpory od štátu pre ich klientov.

⁴⁷ Vláda Igora Matoviča zvýšila daňový bonus a prídavok na vyživované dieťa. Prídavok zvýšili z 25,5€ na 30 eur/mesiac od júla 2022 a od januára 2023 na sumu 40 eur/mesiac. <https://www.mfsr.sk/sk/media/tlacove-spravy/pomahame-rodinam-zvysujeme-detske-pridavky-danovy-bonus-zavadzame-kruzkovne.html?forceBrowserDetector=blind> [cit. 1.11.2023].

⁴⁸ https://www.upsvr.gov.sk/br/sluzby-zamestnanosti/re-pas-1.html?page_id=732674[cit. 1.11.2023].

⁴⁹ https://www.upsvr.gov.sk/social-affairs-and-family/socialne-veci/inflacna-dotacia-v-sume-100-eur-od-maja-2023.html?page_id=1264911[cit. 1.11.2023].

⁵⁰ Podľa § 4 ods. 6 zákona č. 544/2010 Z. z. o dotáciách v pôsobnosti Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR - znenie účinné od 01.09.2023. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2010-544/znenie-20230901#p4-6> [cit. 2.11.2023].

⁵¹ <https://digitalnyziak.sk/zakladne-informacie/> [cit. 2.11.2023].

⁵² <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/davky-hmotnej-nudzi/davka-hmotnej-nudzi/vyplata-davky-hmotnej-nudzi.html> [cit. 2.11.2023].

V čom vidíte slabé miesta podpory klientov od štátu? Čo je podľa vás príčinou týchto slabých miest systému?

Pavol si myslí, že štát dlhodobo odkladá riešenie MRK na druhú koľaj. Spomenul aj doteraz neukončené vysporiadanie pozemkov na území MRK. Tým, že obyvatelia MRK oficiálne nevlastnia nehnuteľnosť v ktorej žijú, nemajú možnosť pripojiť sa na vodu, kanalizáciu a elektrinu, ani na odvoz odpadu a taktiež nemôžu čerpať príspevok na bývanie. Deti týchto obyvateľov nič nezdedia a tým sa podľa Pavla vytvára bludný kruh generačnej chudoby. Hoci štát spustil národný projekt vysporiadania pozemkov v MRK⁵³ doteraz nenašiel systémové riešenie, ktoré by túto situáciu zlepšilo. Ďalšie mínus uvádza nedostatočnú podporu mladých z MRK, ktorí študujú na stredných školách. Takéto štúdium totiž znamená značné výdavky, ako je cestovné do a zo školy, učebnice, uniformy na odborných školách (kaderník, kuchár, čašník,...), základné pomôcky, ktoré si musia žiaci zakúpiť sami. Ceny za pomôcky sa častokrát pohybujú v stovkách euro.

Podľa Kristiána by podpora nemala byť celoplošná, ale skôr adresná, pretože nežijeme všetci v rovnakých podmienkach. Vidí tiež problém v nesystémovosti, projekty začínajú a končia, nenadväzujú na seba. Ministerstva robia krátkodobé rozhodnutia miesto dlhodobých, čo podľa Kristiána znamená, že riešia už len to, čo horí, namiesto plánovania dlhodobějších, stabilných, menej populárnych rozhodnutí, ktoré budú v budúcnosti fungovať ako prevencia. Ďalej ministerstvá nie sú prepojené s terénom, nedostávajú spätnú väzbu takú, akú by mali. Zmienil problém obdobia COVIDu -19, keď sa odsúvali marginalizované skupiny, na ktorých sa teraz prejavil trojročný výpadok, avšak množstvo zamestnancov, ktorí s MRK v tej dobe pracovali, je už v iných zamestnaniach, čo považuje za problém, pretože nie je na čo naviazať.

M. vidí slabé miesta v tom, že granty získavajú organizácie, ktoré Rómom v MRK nepomáhajú, ale sa len na tejto problematike obohacujú.

Slabé miesta podpory vidí František v tom, že pomoc je adresná. Každý mesiac si vyzdvihnú na účte peniaze a nie je tam žiadna motivácia od štátu, aby sa zamestnali. Myslí si, že príčinou slabých miest podpory od štátu je presúvanie zodpovednosti štátu za problém MRK na niekoho iného. Podľa Františka roky žiadna vláda tento problém adresne

⁵³ <https://www.minv.sk/?NP-PVP-MRK> [cit. 2.11.2023].

nerieši. Nevie, či jed to tým, že to nikto nechce riešiť, alebo to žiadna vláda nedokáže vyriešiť, možno aj kvôli tomu, že nemôžu úplne zasahovať do slobodnej vôle jedinca, ktorý keď nechce pracovať, nemusí. Kvôli týmto faktorom podľa Františka vzniká generačná chudoba. Množstvo mladých ľudí žijúcich v MRK má potenciál, ale nedokáže ho využiť kvôli nedostačujúcemu sociálnemu prostrediu.

Katarína vidí problém v možnostiach zamestnania klientov z MRK. Prešovský kraj patrí medzi kraje s najvyššou nezamestnanosťou⁵⁴ a pre jej klientov, ktorí majú záujem pracovať, je problém nájsť prácu. Katarína uviedla, že keď oslovujú firmy, ktoré ponúkajú voľné pracovné miesta, stačí uviesť, že klient pochádza z Chminianskych Jakubovian a firma im odpovie, že miesto už nie je voľné.

Hoci respondentky z Hermanoviec uviedli, že podľa nich sa dostane z chudoby ten, kto chce, v priebehu rozhovoru sme narazili na závažný systémový problém a to, že množstvu ich klientov sa neoplatí pracovať, pretože výška ich mzdy je podobná výške dávok, ktoré dostanú od štátu. Samé uviedli, že z tohto dôvodu ich motivácia pracovať je veľmi nízka. Toto tvrdenie potvrdzuje aj respondent František. Podľa neho je problém to, že akonáhle začnú jeho klienti pracovať za minimálnu mzdu, kráti sa im hmotná núdza a kvôli tomu sa na prácu „vykašľú“ alebo začnú pracovať na čierno.

Myslíte si, že dávky v hmotnej núdzi dostatočne splňajú svoj účel vzhľadom na vašu klientelu? ÁNO: Uved'te konkrétnu skúsenosť, ktorá vás vedie k tomuto názoru./ NIE: Prečo si myslíte, že systém dávok v hmotnej núdzi je nedostatočne splňa svoj účel vzhľadom na vašu klientelu? Viete uviesť konkrétne dôkazy?

Pavol si myslí, že dávky v hmotnej núdzi nespĺňajú dostatočne svoj účel, pretože sa z nich nedá vyžiť. Príspevok na bývanie nemôžu jeho klienti poberať, lebo bývajú na čierno. Sú samozrejme príspevky, na ktoré majú nárok, ako sú rôzne prídavky na deti, ale tie podľa slov Pavla ich finančnú situáciu neriešia. Ďalej Pavol uvádza, že množstvo príspevkov sa navzájom vylučuje, takže prevládajúci názor ľudí, že poberajú „veľké peniaze“ nie je pravdivá.

⁵⁴ <https://1url.cz/xu3FR> [cit. 2.11.2023].

Kristián si tiež myslí, že dávky v hmotnej núdzi nespĺňajú svoj účel vzhľadom na klientelu: „*No iba čo sa týka množstva peňazí, že vidím, že aj tá inflácia, že proste nepokrývajú tie základné veci, aby sa človek vedel reštartnúť a odraziť od dna. Čiže práve preto je to nedostatočné. S tým sa teda neodrazi človek nikam. On to prehľbuje a každý rok je viac a viac inflácia a vtedy ho prehľbuje viac a viac byť mimo systému. Čiže nie je to podporný nástroj na to, aby ten človek sa začal nejakým spôsobom šartovať do spoločnosti.* „

Respondentka M. taktiež zastáva rovnaký názor ako respondenti Pavol a Kristián. Zmieňovala konkrétny príklad matiek samoživiteliek: „*Je to ťažké, keď je zase mama samoživiteľka a má malé deti a nemôže ísť do práce, tak je to smutné. Je to smutné, lebo tá matka, keď má päťročné dieťa a štyri, na ktoré už neberie rodičovský príspevok, alebo dobre, berie rodičovský príspevok, ten rodičovský príspevok aj z rodinným prídávkami vyjde 400 eur. Ako môže trojčlenná rodina vyžiť zo 400 eur? Keď má ešte nájom, alebo už býva s rodičmi, však aj tam musí živiť. Aj to dieťa chce aj obliecť, aj sladké, aj to, a alimenty, vyživné, tak čo? Ja som mala, na štyri deti mám 180 eur. Na štyri deti.*“

František si myslí, že to či dávky spĺňajú svoj účel alebo nie, závisí od konkrétnej domácnosti. Niektorí vedú s dávkami hospodáriť, nakúpia si trvanlivé suroviny ako múka, olej na celý mesiac. Ale František dopĺňa, že časť peňazí bežne minú na alkohol a cigarety. Problém vidí v tom, že dávky v hmotnej núdzi sú zákonný nárok, čo vôbec nemotivuje ľudí žijúcich v podmienkach MRK hľadať si stále zamestnanie, pretože keď sa zamestná, príde o dávky v hmotnej núdzi. Podobne, keď si človek nájde brigádu. Nie je to žiaden príjem navyše, pretože sa ráta do hmotnej núdze a strháva sa to z dávok.

Katarína tvrdí, že dávky v hmotnej núdzi spĺňajú svoj účel, pretože je na klientovi ako s nimi naloží. Podľa nej musia byť dostatočné, pretože klienti nemajú okrem nich žiaden iný príjem.

Respondentky z Hermanoviec nevedia posúdiť, či dávky v hmotnej núdzi spĺňajú svoj účel vzhľadom na ich klientelu, je to podľa nich ťažko hodnotiť, pretože aj keď im nedávno zvýšili prídavky na deti, tak na deťoch nevidno pozitívnu zmenu, že by boli lepšie oblečené, alebo mali lepšiu výbavu do školy. Niektorí klienti hovoria, že im dávky v hmotnej núdzi stačia. Závisí to od rodiny. Tie rodiny, ktoré bývajú v chatrčiach, nemajú elektrinu, ani vodu, musia platiť len vývoz odpadu zo zákona, takže ony z dávok vyžijú.

Rodiny, ktoré žijú v bytoch a domoch, potrebujú platiť inkasá a tým pádom potrebujú aj viac peňazí.

Majú klienti o týchto dávkach dostatočné povedomie? ÁNO: Ako ho nadobudli?/NIE: Ako je možné podľa vás túto skutočnosť zmeniť?

Kristián uviedol, že povedomie o dávkach majú jeho klienti z Úradu práce sociálnych vecí a rodiny. Od úradu dostávajú informácie ako sa daná dávka vybavuje a čo k tomu treba a pomáha im v tom aj samotný respondent, keď nejdú na úrad.

Pavol taktiež uviedol, že jeho klienti majú informácie o dávkach z Úradu práce sociálnych vecí a rodiny. Sami sa chodia pýtať, na informácie. Podľa Pavla klienti vedia, aké sú ich práva, čo sa týka dávok. Keď si s niečím nevedia rady a nepomôže im ani úrad, požiadajú o pomoc občianske združenie a oni ich potom presmerujú na organizáciu *Človek v ohrození*, ktorí im robia poradenstvo ohľadom týchto záležitostí.

Respondentka M. chodí s klientami priamo na úrad žiadať hmotnú núdzu. Taktiež uvádza, že úradníci klientov informujú na čo majú a nemajú nárok.

V Jarovniciach František uvádza, že si klienti medzi sebou podávajú informácie o dávkach. Veľakrát vedia také informácie, ktoré podľa slov Františka nevedia ani samotní pracovníci. To isté uvádza respondentka z Chminianskych Jakubovan: *„Neviem, to je taká zaujímavá otázka, lebo niekedy ani my nevieme, aký príspevok ešte sa to k nám nedostane. Oni už to vedia, tak neviem, či oni asi pravdepodobne z televízie, alebo z internetu oni už tu chodia a oni už vedia, napríklad teraz má byť nejaká podpora, budú poskytované potravinové balíčky, ale my o tom ešte ani nevieme, že kedy prídu tie potravinové, niekedy už to vedia, že to bude na budúci týždeň. Čiže zisťujeme, či isto to bude na budúci týždeň. Oni ešte skôr vedia, ako my.“* Toto tvrdenie potvrdzujú aj respondentky z Hermanoviec.

Myslíte si, že systém štátnej sociálnej pomoci je dostatočnou pomocou pre klienta na to, aby sa vymanil z chudoby?

Kristián si myslí, že rozdiel medzi tým, čo dostanú v práci a ich vzdelanosťou úrovňou je takmer rovnaký: *„Viem si predstaviť, že upratovačka zarobila tisícku, tak potom sa môžeme o tom baviť, že títo ľudia naozaj budú mať chuť ísť do práce. Ale z ich kvalifikáciou je to proste nula.“*

Pavol si myslí, že systém sociálnej pomoci umožňuje jeho klientom prežitie, ale nie je to nástroj na to, aby sa dokázali vymaniť z chudoby. Rovnako sa s tým zhoduje aj respondent František.

Respondentka M. uvádza, že štát človeku nepomôže, pokiaľ nebude pracovať. „Štát? Čo ti štát pomôže? Keď budeš vedený na evidencii na úrade práce, alebo čo štát nepomôže.“

Podobný názor uvádza aj respondentka Katarína: „Asi nie. Lebo oni prežívajú z tých dávok z dávky do dávky. Čiže oni, keď dostanú tú základnú dávku v hmotnej núdzi, keď majú príspevok, tam je okolo dvojica z jeden až štyrmi členmi, okolo napríklad 180 eur plus tie rodinné prídavky, keď nerobia aktivačný príspevok, tam je už dole. Keď majú hmotnú núdzu je to 180 eur. Keď dostanú, majú napríklad tri deti, dostanú ešte 60 eur k tomu, keď dieťa pravidelne chodí plni povinnú školskú dochacku. Keď majú aktivačný, to je okolo 250-260 eur. Čiže oni to tak by som povedala, že to im akurát vychádza na základné prežitie. A nie, že by ešte z chudoby sa vyšli.“

Respondentky z Hermanoviec uvideli, že ktorí chcú, už dávno pracujú: „Tu vidíme, že tí, ktorí nemá stálu prácu, chodí na tú tie sezónne, kde zarobí, tak lepšie sa mu už žije, tak už niečo zarobí a lepšie sa užívá. Aj tým deťom, lepšie si zdokonaľuje aj to bývanie. Že vidíme, že tí, ktorí chodia na tie turnusy, že sa im tá kvalita zlepšuje. Ale väčšinou poniektorí doma sú stále. Stojí pred chatrčou a čaká, kedy dostane, kedy bude 18teho.“

Ako by mal podľa vás štát postupovať pri poskytovaní pomoci vašim klientom?

Pavol si myslí, že treba podchytiť Rómov z MRK už v mladom veku a zabezpečil prostriedky na to, aby mohli vyštudovať: „No tak postupovať no tak tak podchytiť ich hneď vlastne v tom mladom veku lebo častokrát už to je potom neskoro a aby vlastne podporovať ich proste tým sa dostanú hlavne k tým sa dostanú v dospelosti hej, aby mali zabezpečené všetky prostriedky na to, aby mohli úplne v pohode študovať, aby nemali prekážky pri štúdiu, aby mohli ísť, aby finančné prostriedky neboli problémom alebo prekážkou na štúdiu už na strednej škole, čiže, aby sa štát staral, aby sme mali vzdelaných vyučených praktických mladých ľudí, ktorí budú prínosom pre štát a nestali sa iba nejakým proste príživníkom ale proste človekom, ktorý v podstate nič, nechcem povedať, že nič nevie, ale nemá tie zručnosti.“ Myslí si, že podpora vzdelania týchto ľudí je základom toho, aby sme potom nemuseli hasiť následky.

Kristián si myslí, že by sa mala hmotná núdza zvýšiť na 600 eur a mzda by mala byť 1500 eur. Vysokoškolskí vzdelaní ľudia by podľa Kristiána mali mať mzdu 2500 eur. Vadí mu súčasný stav, keď je minimálna mzda 400 euro a dávky 350.

Respondentka M. navrhuje aby tí, ktorí začnú pracovať, zároveň poberali dávku od štátu: „*Štát pomôže tým, ktorí chcú žiť dôstojnejší život. Ale tým, ktorí sú len na hmotnej núdzi, tak ten dôstojnejší život im štát nedá. Ja si myslím, že áno. Že tak to by malo byť.*“

František navrhuje, aby štát založil sociálne podniky, ktoré by umožnili klientom sa zamestnať aj bez odborných zručností. Katarína taktiež navrhuje zriadenie sociálnych podnikov, aby mali klienti stály príjem. V podnikoch by mohli vykonávať jednoduchšie manuálne práce, niečo vyrábať. Tým by niečo poskytl pre štát a zároveň by si zarobili. Mali by z toho prospech obe strany.

Respondentky v Hermanovciach sa zhodli na tom, že štát musí prekopáť systém dávok. Sociálne dávky by mali byť na prekľutie, nie na celý život: „*No lebo oni celý život na aktivačnom, celý život na tých sociálnych dávkach, oni si myslia, že keď je na dávke, že to je jeho zamestnanie. Ale to, že mal by štát naučiť, že by, že budú stále dostávať, však čo to je? To je nič tá dávka, keď, čo porovnáva, jak teraz všetko išlo hore, ale tam jednoznačne je veľký problém, že oni vôbec nemajú školy nejaké. Skončí školu a nezamestná sa, lebo nechce pokračovať.*“, Taktiež si myslia, že je potreba zaviesť povinnú školskú dochádzku aj na stredné školy, aby ich týmto štát motivoval k vyššiemu vzdelaniu.

Na aký faktor podľa vás orientovať pomoc, aby bola chudoba odstránená? Do čoho by sa malo investovať?

Respondent Pavol si myslí, že by bolo potreba zaviesť aspoň dvojročnú nadstavbu, alebo výučný list, aby mal mladý človek z MRK nejaké zručnosti, ktorými by vedel byť prínosom pre spoločnosť, nájsť si zamestnanie a byť sebestačným jedincom.

Viacerí respondenti spomenuli vysporiadanie pozemkov. Kristián navrhuje dať obciam financie, aby si vystavala vlastné sociálne bývanie. Jednak výstavbu domov pre sociálne najslabších, kde by s nimi žil koordinátor a učil ich finančnej gramotnosti a potom novostavby pre tých, ktorí študujú na stredných školách, chcú spoločensky rásť a sú schopní si takéto bývanie zaplatiť.

M. si myslí, že je dôležité vytvoriť u ľudí z MRK určité návyky, ako napr. ráno vstať do práce, odvieť deti do školy, pretože keď tieto návyky nemajú, drasticky na to doplácajú. Sú im odobraté rodičovské príspevky, v krajných prípadoch im za nedostatočnú dochádzku detí do školy hrozí väzenie.

František odporúča založiť internátne sociálne školy, kde by boli deti vyňaté z prostredia MRK, čím by podľa neho bolo ľahšie ich vzdelávať a formovať.

Sociálne pracovníčky z Hermanoviec vidia viacero faktorov, kam by mala byť sústredená pomoc. V prvom rade sú to sociálne služby. Považujú za dôležité, aby sa investoval veľký obnos financií do sociálnych služieb. Terénna sociálna práca by mala podľa nich zdvojnásobiť počet pracovníkov, zadať špeciálne metódy, inšpirovať sa zahraničím, ako to tam funguje. Zmeniť metódy, vyskúšať nejaké nové, či by zafungovali viac. Ďalej považujú za dôležité prekopať systém sociálnych dávok., investovať do sociálnych podnikov, čo už spomínali aj iní respondenti, aby mali klienti príležitosť sa niekde zamestnať, pretože bez existencie sociálnych podnikov je to pre nich ťažké. Vďaka sociálnym podnikom by mohli ich klienti žiť dôstojnejší a kvalitnejší život. Samé uvádzajú, že je pre nich ťažké dennodenne sa pozerieť na biedu v ktorej žijú. Pokladajú tiež za dôležité, aby sa v téme sociálneho bývania pre ich klientov našiel systém, a určitým spôsobom sa regulovalo, aby bol systém dodržiavaný a nenastala situácia, že v dvojizbovom byte žije 30 ľudí. Takto sa totiž byty ničia, pretože nie sú robené na kapacitu 30 ľudí.

Vzdelanie (pokiaľ sú klientmi deti)

Majú vaši klienti možnosť adekvátneho vzdelania v obci? ÁNO: Ako ďaleko je škola od bydliska klientov?/ NIE: Kde navštevujú vaši klienti školu? Koľko do nej musia cestovať a akými dopravnými prostriedkami? Ako ďaleko je škola od bydliska klientov?

Pavol si myslí, že sa jeho klientom dostáva adekvátne vzdelanie. Tým, že pracuje na miestnej škole ako učiteľ k tomu sám dopomáha. Tvrdí, že učitelia veľakrát robia nad rámec svojich povinností a snažia sa dať deťom čo najviac. Uvádza, že aktuálne majú na základnej škole v Plaveckom Štvrtku problémy s priestormi, pretože stará budova bola v dezolátnom stave, takže sa začala rekonštruovať. Na učenie majú vyčlenené provizórne priestory, prvý stupeň sa učí v unimobunkách a druhý stupeň je v ekocentre v dedine.

Pavol však uvádza, že tieto priestory nie sú pre deti úplne vhodné. Škola sa nachádza asi kilometer od rómskej osady.

Kristián tiež tvrdí, že sa jeho klientom dostáva adekvátneho vzdelania, pretože v obci Lozorno je Základná škola. Stredoškooláci navštevujú školy v Bratislave, pretože je blízko. Aj samotná politika projektu je tlačiť deti do Bratislavy, aby zmenili prostredie.

V Jarovniciach majú špeciálnu základnú školu a elokované pracovisko Strednej odbornej školy lesníckej v Lipanoch.⁵⁵ František si teda tiež myslí, že jeho klienti majú možnosť adekvátneho vzdelania. Školy sú priamo v obci. Osada je rozdelená na dve časti (časť Jarovnice a Močidl'any), vzdialenosť do školy je rôzna. František odhaduje, že obe sú vzdialené od školy cca 15 minút. Keďže klienti nemajú finančné prostriedky na dochádzanie, bolo v obci zriadené elokované pracovisko Strednej odbornej školy v Lipanoch, odbor lesná výroba.

V Chminianskych Jakubovanoch majú podľa respondentky taktiež možnosti vzdelania. Je tam základná škola⁵⁶, spojená škola a praktická škola. Spojená škola je určená pre deti s fyzickým znevýhodnením, v Jakubovanoch je to hlavne sluchové postihnutie, spolu v jednej budove je aj praktická škola, kde vyučujú odbory opatrovateľská starostlivosť, poľnohospodárska výroba – záhradníctvo, spracúvanie dreva, manikúra – pedikúra.⁵⁷ V triedach je po osem žiakov, sú tam varianty A, B, C. V základnej škole je v triede 25 žiakov. Školy sú tiež vzdialené od osady približne kilometer.

V Hermanovciach sú dve základné školy a jedna materská škola. Jedna základná škola sa nachádza priamo v osade, druhá je v obci. V obci je taktiež aj materská škola. Podľa výpovede respondentiek, škola v osade nie je segregovaná, školy sú rozdelené kvôli priestorom. Školu v obci navštevujú aj rómske aj nerómske deti, materskú školu tak isto.

⁵⁵ https://www.eduzoznam.sk/pokracuj/index.php?_action=View&_entity=skola&_key=710271301 [cit. 25.11.2023].

⁵⁶ <https://zschjakubovany.edupage.org/?> [cit. 25.11.2023].

⁵⁷ <https://sschminjak.edupage.org/a/ucebne-odbory> [cit. 25.11.2023].

Majú pravidelnú dochádzku? ÁNO: Vďaka čomu podľa vás klienti majú pravidelnú dochádzku? Je to podľa vás vzdialenosťou školy od bydliska klientov, alebo aj niečím ďalším?/ NIE: Koľko majú absencií? Aké sú dôvody ich absencií?

Podľa Pavla má väčšina detí pravidelnú dochádzku, nájdu sa tam aj záškoláci, ktorých rodičia nejavia záujem o dochádzku svojich detí, ale pravidelných záškolákov je málo. Pavol predpokladá, že pravidelnú dochádzku majú deti vďaka uvedomelým rodičom, ktorí začali vnímať dôležitosť vzdelania, zároveň sa snažia motivovať k dochádzke aj samotní učitelia aj pracovníci a dobrovoľníci *OZ Francesco*, ktorí ich za odmenu na konci školského roku brávajú na výlety a letné tábory. Hlavnou príčinou záškoláctva detí sú podľa Pavla rodičia. Rodičia záškolákov majú zväčša nejaké mentálne znevýhodnenie alebo im nezáleží na vzdelanosti svojich detí, tým pádom nechcú aby deti chodili do školy, deti potom zostávajú doma, alebo ich rodičia ráno nezobudia a z tohto dôvodu potom deti neprídu do školy.

Podľa Kristiána jeho klienti nemajú dobrú dochádzku. Príčinou zlej dochádzky uvádza lenivosť, alebo krivdu, ktorá vznikne z ničoho a ktorú si nevedia dostatočne preložiť. Ďalším dôvodom môže byť zdravotný problém, kedy rodičia nie sú schopní vziať dieťa k lekárovi, tak je aj mesiac doma.

František uvádza, že dochádzka detí je síce individuálna. Nájdu sa rodiny, ktoré majú silnú dochádzku, nájdu sa rodiny, ktoré sú riešené pre záškoláctvo. Dôvody záškoláctva sú rôzne, niektorí nechodia do školy, pretože si nemajú čo obuť. Rodinám, ktoré sú riešené za záškoláctvo, sú vyplácané prídavky formou osobitného príjemcu cez poukážky do obchodov. Keď záškoláctvo pretrváva, sú potom rodičia takéhoto dieťaťa trestne stíhaní, dostávajú väzobnú sadzbu.

V Chminianskych Jakubovanoch je to tiež individuálne. Mesačne riešia okolo 20 detí, ktoré si nemajú pravidelnú školskú dochádzku. V mnoho prípadoch je dôvodom nepravidelnej dochádzky nedbanlivosť rodičov, materiálna chudoba – nemajú si čo obliecť a obuť. Tí čo chodia pravidelne do školy sú motivovaní podľa Kataríny novou sankciou

Ministerstva školstva SR, ktorá je vo forme pokuty.⁵⁸ Tej sa rodičia, ktorí majú nízke dávky obávajú, pretože si nemôžu dovoliť takéto pokuty platiť.

V Hermanovciach podobne ako v ostatných opýtaných lokalitách majú problém so záškoláctvom: „*Nechce sa im do školy. Matka ide s dieťaťom do školy, dovezie ho tuná a dieťa ujde. Nechce chodiť, keď sú starší už vôbec nechcú dokončiť školu. Napríklad je chorý, nejde k lekárovi, tým pádom nemá ospravedlnené hodiny.*“

Pohľad sociálnych pracovníkov na rómsku menšinu na Slovensku

Stretávajú sa vaši klienti s rasizmom? ÁNO: Uveďte konkrétny príklad na situáciu konfrontácie vášho klienta z dôvodu jeho etnicity. Kto bol aktérom tohto útoku?/NIE: Čo si myslíte že by mohlo byť dôvodom, vďaka ktorému sa vaši klienti nestretli s rasizmom?

Pavol uvádza, že sú jeho klienti majoritou odcudzovaní, alebo dávaní na druhú koľaj: „*Rómovia z Plaveckého Štvrtka nemajú úplne dobre meno, čo sa týka nejakého okolia, častokrát si za to môžu aj sami, hej ale samozrejme jasne, že to nehádzeme všetkých do jedného vreca, s tým sa bohužiaľ stretávajú, že je tam väčšina ľudí slušných pracovitých, ale bohužiaľ ich veľa ľudí hádže do jedného vreca a majú ich proste za ľudí nejakých menejcenných a áno aj takýto sa bohužiaľ stretávajú potom aj z rasizmom.*“

Kristián si myslí, že rasizmus v regióne Záhorie a v Bratislave nie je až taký veľký problém. Skôr je len občasný, keď sú klienti hluční vo vlaku alebo od ich susedov. Kristián vidí častú diskrimináciu v bývaní, tých, ktorí sa chcú z osady vysťahovať nevezmú do podnájmu hlavne na Záhorí, v Bratislave je to podľa Kristiána už trochu lepšie. Veľmi málo ľudí totiž dôveruje tomu, že budú platiť nájom aj po troch či štyroch mesiacoch. Ďalej je to zamestnanie, aj napriek tomu, že niektorí Rómovia majú vyštudovanú školu, do zamestnania ich nevezmú a uprednostnia ľudí z majority.

⁵⁸ Podľa §37 ods. 1 písmeno a – c. bodu 10 zákona č. [396/2022 Z. z.](#), o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2003-596> [cit. 25.11.2023].

Respondentka M. zase tvrdí opak. Klienti respondentky M. sa stretávajú s rasizmom. Klientka uviedla príklad, keď klientov sprevádza na Úrad práce a úradníčky s nimi dehonestujúco jednajú. Klienti sa podľa slov M. nahnevajú a radšej sa nechajú vymazať z evidencie, ako znášať ponižujúce jednanie.

František uvádza, že s rasizmom sa skôr stretávajú sociálni pracovníci ako ich klienti. Keď klienti chcú, dajú Františkovi pocítiť, že k nim nepatrí. Taktiež ho nazývajú „gádžo“, čo berie respondent ako hanlivé označenie, ale on ich hanlivým označením nazvať nemôže.

Katarína hovorí, že v ich obci nemajú klienti problém s rasizmom, pretože s nimi žijú od mala a berú to tak, že sú spolu s majoritou jedna skupina. S rasizmom sa stretávajú podľa Kataríny skôr v iných obciach, kde nie sú Rómovia.

Respondentky z Hermanoviec uvádzajú, že Rómovia v ich obci sa nestretávajú s rasizmom, pretože v obci už žijú dlhú dobu a ich starí rodičia v minulosti pracovali pre miestnych obyvateľov, keď potrebovali urobiť nejaké pomocné práce. Tento socio-ekonomický vzťah popisuje vo svojich spomienkach aj pamätníčka Elena Lacková (2010).

Sú vaši klienti strojcami útokov na ľudí z majority?

Pavol si myslí, že útokov alebo krádeží a prepadnutí, je oveľa menej tým, že sa zlepšila finančná situácia jeho klientov, občas sa stane, že nejakí pubertiaci majú nejakú potýčku s deťmi z majority alebo s mladými z majority.

Podľa Kristiána, jeho klienti nie sú strojcami útokov na ľudí z majority.

Respondentka M. uvádza, že sa občas stane, že jej klienti zaútočia na niekoho z majority. Väčšinou je podľa nej dôvodom provokácia zo strany majority a útokom si chcú ochrániť svoju hrdosť.

František nemá vedomosť o nejakých útokov zo strany jeho klientov. Sem tam sa obyvatelia sťažujú na hluk, občas niekto z jeho klientov rozbije okno, ale nič vážnejšie. František to pripisuje aj zásluže polície, ktorá má sídlo priamo v osade. Na oddelení je 15 policajtov.

Respondentky z Hermanoviec uvádzajú, že klienti nie sú strojcami útokov, ani v dedine nekradnú. Podľa respondentiek si skôr kradnú medzi sebou, najčastejšie drevo.

V Chminianskych Jakubovanoch sa vyskytli prípady, kedy boli miestni klienti strojcami útokov na majoritu. Vyskytli sa prípady, že Róm zbil neróma a dokonca aj vražda. Róm zavraždil neróma.

Aké sú vzťahy medzi klientami v komunite?

Vzťahy medzi klientami v rómskej komunite v Plaveckom Štvrtku sú komplikované: „*Tým, že táto osada je tvorená z viacerých rodín sú tam prisťahovaní Rómovia z Malaciek, sú tam prisťahovaní Rómovia z Pezinka z Modri z Bučan a tak ďalej, čo veľakrát bolo zlým riešením. Tiež nejak by som rozoberal takto, čiže boli tam veľakrát napätia medzi týmito rodinami dokonca prednedávnom bola aj dosť vážna vojna medzi týmito rodinami, ktorá trvala v podstate možno aj dva roky rok, dva, kde to bolo vlastne bitky hádzanie kameňou, zapálne fľaše v podstate pomaly na každodennej baze, hej, pravidelnosti v druhý deň tam boli policajti, čiže je to tam akože teraz sa to zlepšilo, hej, ale to napätie medzi tými rodinami tam stále je, hej, že napríklad niektoré deti nemôžu chodiť k nám do komunitného centra pretože stojí vlastne pri jednej rodine a vlastne deti z druhej z tej druhej nepriateľskej rodiny nemôžu k nám chodiť, hej napríklad, takže s tým máme problémy, takže ... Čiže je tam veľa ľudí na malom priestore a tým pádom tam samozrejme vznikajú nejaké trenice a problémy medzi rodinami.*“

Kristián považuje vzťahy medzi Rómami v komunite za zlé: „*Zle, jednak si závidia veľa. Jednak sú tam nakope a nepracujú, čiže sa núdia. Že je ťažko povedať toľko dôvodov. Potom je to vlastne aj o tom, že voľakedy boli počas komunizmu tam proste nastťahovaní. A na jedno miesto tri klany, ktoré teda tiež majú krivdy ešte z minulosti, že kto sa kam sťahoval a tí mali väčší kus a tí menší kus, tí zarobili viacej. Takže majú tam malý priestor na život a keď máš 5 metrov štvorcových, tak skôr či neskôr ti začnú vadiť tí ľudia okolní.*“

Respondentka M. uvádza, že klienti držia spolu. Občas sú nejaké rodinné hádky, ohovoáranie, podobne ako aj v rodinách v majoritnej spoločnosti. Katarína si myslí, že vzťahy medzi Rómami v komunite sú dobré.

František uvádza, Rómovia v Jarovniciach bývajú po rodinách, takže skôr interaguje rodina medzi sebou. František ďalej uvádza, že medzi rodinami sú možné konflikty, ale on do toho až tak nevidí, pretože nie je z Jarovnic.

Katarína taktiež uvádza, že vzťahy klientov v komunite sú dobré, pretože sú väčšinou všetci príbuzní.

Vzťahy v MRK v Hermanovciach sú dobré, až na pár nezhôd. Občas sa vyskytnú drobné krádeže dreva, ako už bolo spomenuté vyššie.

Aké sú vzťahy medzi rómskou komunitou a majoritou?

Pavol hovorí, že medzi pôvodnou majoritou a rómskou komunitou v obci sú vzťahy veľmi zlé: *„že nemajú sa medzi sebou radi, ale tam aj majorita medzi sebou je rozdelená sú tam neviem či dva či tri napríklad tieto kluby dôchodcov lebo sú pohádaní medzi sebou, takže tá dedina je celkovo taká dosť by som povedal že aká dedina, taká osada, ale napríklad tým, že tá dedina je v blízkosti Bratislavy sú tam aj dostupná aj vlaková doprava atď. tak je tam celkom prísun nových obyvateľov a tí napríklad nemajú problém, hej, sú normálne a aj vďaka tomu vlastne napríklad aj zo základnej školy sa stala vlastne, keďže tu bola predtým romská škola a teraz už vlastne tam máme pol žiakov romských alebo teda pol žiakov majorita a pol žiakov minorita a to je vďaka tým prisťahovalcom, ktorí nemajú problém dať že ako svoje deti, ako že aj do školy kde sú Rómovia, pričom napríklad pôvodní obyvatelia alebo väčšia pôvodných obyvateľov má problém dať deti do školy, kde sú aj Rómovia.“*

Kristián uvádza, že medzi dedinčanmi a Rómami sú v obci rozbroje: *„Jednak, ja neviem, že boli hluční, že teda zo škôl museli odísť kvôli nim a teda, že je tam prehĺbená už takáto nesympatia a teda averzia. No a čo sa týka majority tej, ktorá tam chodí, čiže tých doučovateľa, tak s nimi není absolútne žiadny problém.“*

M. si myslí, že to závidí od obce. Chodí do obcí, kde sú vzťahy relatívne v poriadku, v niektorých dedinách je časť obyvateľov z majority vysadená voči Rómom a v niektorých sú vysadení voči Rómom úplne všetci na čele so starostom obce, čo respondentka považuje za znepokojujúce, keď už aj starosta prejavuje nevraživosť voči rómskemu etniku v obci.

František túto otázku nevie posúdiť, ako už uvádzal vyššie nebýva v Jarovniciach, ale osobne si myslí, že ľudia z majority „majú nervy“, pretože veľa občanov sa z obce odsťahovalo, prevláda počet občanov v dôchodkovom veku na dožitie. Sám je zvedavý, ako sa bude situácia ďalej vyvíjať. Myslí si, že časom v obci zostane len rómska komunita.

Katarína si myslí, že medzi majoritou a minoritou nie sú žiadne väčšie konflikty.

Vzťahy medzi rómskou komunitou a majoritou v obci Hermanovce sú podľa respondentiek dobré. Občas musia MOPS-kári zasiahnuť kvôli sťažnostiam na hluk.

Boli vaši klienti niekedy súdne trestaní? ÁNO: Za čo najčastejšie? Akú sadzbu dostali? Stigmatizovalo ich to v očiach spoluobčanov z majority? Oplyvňuje to možnosť sa zamestnať a získať štátnu podporu? NIE: Aké ďalšie formy diskriminácie vaši klienti zažívajú?

Všetci respondenti na túto otázku odpovedali kladne. Pavol uvádza, že veľa ľudí v osade má podmienku, viacerí už sedeli aj vo väzení, hlavne za menšie krádeže, sadzba je zväčša na pár mesiacov až rok/dva roky. Ďalej sa vyskytli aj lúpežné prepadnutia, za čo bola sadzba viac rokov. Takýchto ľudí je tam ale len pár. Podľa Pavla majoritní spoluobčania často nevedia, že je niekto z komunity súdne trestaní. Myslí si, že zápis v trestnom registri má ale obrovský vplyv na šancu zamestnať sa, pretože zamestnávateľ skôr prijme človeka s čistým registrom trestov. Jeho klienti zažívali aj iné formy diskriminácie, tí čo sa uchádzali o zamestnanie, tak ho po osobnom pohovore nezískali, keď zamestnávateľ zistil, že je to Róm, pozícia už bola obsadená. Ďalej niektoré deti na stredných školách boli odsunuté na druhú koľaj kvôli svojmu rómskemu pôvodu, taktiež ich v miestnej reštaurácii odmietli obslúžiť. Taktiež sú to predavačky v obchode s potravinami, ktoré sa k rómskym deťom správali ako k „úplným zvieratkám“, odmietali vpúšťať do obchodu skupinku detí naraz, zrejme po zlých skúsenostiach, toto všetko považuje Pavol za diskrimináciu.

Cieľová skupina respondenta Kristiána sú deti navštevujúce základnú školu, takže nemôžu byť trestne stíhaní. Tí čo vychodili školu, sú stíhaní najčastejšie za krádež dreva, potom sú to krádeže rôzneho druhu, drogy a bitky. Najnovšie niekoho napadli v taxíku, ale v čase rozhovoru im ešte nebol vymeraný trest. Ďalej bývajú často trestne stíhaní za absencie svojich detí v škole. Za absencie je väčšinou podmienka, najvyšší trest je trest odňatia slobody na dva roky. Kristián si myslí, že podmienky jeho klientov zväčša donútia klientov sa spamätať a čín ďalej nepáchať, tiež spomína výnimočný stav počas covidu, kedy sa Rómovia v osade nebili, pretože by mohli byť trestne stíhaní, takže si dávajú podľa Kristiána pozor, aby „neskončili v base“. Kristián si myslí, že určitým spôsobom to jeho klientov stigmatizuje v očiach majority, záznam v registri trestov ovplyvní jeho klientov

nájsť si zamestnanie len minimálne, keďže väčšina pracuje na čierno a nemajú stále zamestnanie. Kristián považuje za horšie to, že majú bankroty a dlžoby v mladom veku, čo má zlý vplyv na štart do dospelého života.

Klienti respondentky M. tiež bývajú trestne stíhaní. Najčastejšie je to výtržníctvo a alimony. Najčastejšie dostávajú sadzbu od pol roka do sedem rokov trestu odňatia slobody. Aj podľa M. zápis v registri trestov stigmatizuje jej klientov v očiach spoluobčanov. Myslí si, že často k pobytu vo väzení vedú jej klientov náhle skraty, ktoré spôsobia výtržnosti, dôvod takýchto výtržností pripisuje „fetu“, ktorí v rómskych osadách prevláda. Keď už sú trestne stíhaní, respondentka pomáha takýmto respondentom hľadať už len také zamestnanie, kde sa nevyžaduje čistý register trestov. Za iné formy diskriminácie považuje segregáciu škôl, keď je v jednej obci zvlášť škola pre rómske deti a zvlášť škola pre nerómske deti.

V Jarovniciach je tiež niekoľko klientov súdne trestaných. František uvádza, že najhlavnejšou príčinou trestného stíhania je školská dochádzka, záškoláctvo, výtržníctvo, zanedbanie výživy a krádeže. Násilné trestné činy sú len zriedka. Väčšinou dostávajú sadzbu pol roka až rok na podmienené prepustenie za dobré správanie. Podľa Františka väzobný trest nemá represívny charakter v očiach jeho klientov, tvrdí, že klienti to berú ako „kúpele“, pretože vo väzení majú pravidelnú stravu, teplú vodu a splachovací záchod. Majoritné obyvateľstvo podľa slov Františka „extra nerieši“ či boli jeho klienti vo väzení. Možnosť zamestnať sa skutočnosť, že majú záznam v trestnom registri neovplyvňuje, pretože na stavebné práce, ktoré vykonávajú jeho klienti v najväčšej miere čistý register trestov mať netreba. Za určité priestupky sa po niekoľkých rokoch dá zažiadať o odpis z registra trestov, takže keď sa potrebujú preukázať čistým registrom trestov, zažívajú o odpis. Iné formy diskriminácie podľa Františka jeho klienti nezažívajú, myslí si, že skôr je občas diskriminovaný on, požiadavkami od svojich klientov: *„Tak oni hlavne chcú všetko tu a teraz. Všetko. Že ty robíš svoju robotu, položíš pero a hneď sa mu venuješ. Nikto iný na svete neexistuje, len on. Ty nemáš svoju vlastnú robotu. Čiže nejak napríklad tie návrhy na súdy, oni to chcú pod minútu. Kdežto právnik za to berie 100-150 eur, a vypisuje to ešte hodinu, hodinu aj pol, hej, on mi povie, že chce to mať vypísané lebo on ešte musí ísť do doktora.,,*

V Chminianskych Jakubovanoch sú klienti trestaní prevažne za krádež dreva, mali však aj súdne trestaných za záškoláctvo, napadnutie či prepadnutie. Za drevo dostali 18 mesiacov. Za záškoláctvo je to 8 – 12 mesiacov, záleží, koľkokrát už za tento priestupok boli súdne trestaní. Vyskytujú sa tam aj vyššie tresty, jedna žena za úžeru dostala 8,5 roka. Podľa Kataríny niektorí majoritní spoluobčania majú strach, keď sa dozvedia, že niekto z osady bol vo väzení. Boja sa násilného prepadnutia. Možnosť zamestnať sa alebo získať štátnu sociálnu podporu to neovplyvňuje. Inú formu diskriminácie uviedla diskrimináciu homosexuálne orientovaných klientov priamo v komunite.

V Hermanovciach sú klienti najčastejšie súdne trestaní za záškoláctvo. Podľa toho, koľkokrát už boli súdne trestaní sa dovíja aj výška trestu. Väčšinou dostávajú najnižšiu sadzbu, rok vo výkone trestu.

Podľa Atlasu rómskych komunit až 90 tisíc Rómov žije v neformálnych obydliach, murovaných neskolaudovaných domoch a chatrčiach. (ARK s.40.) Na okraji alebo mimo obce žije vyše 200 tisíc Rómov (ARK, s. 34). Prečo sú podľa vás Rómovia vyčlenení z majoritnej spoločnosti a žijú v marginalizovaných komunitách? Máte nejaké osobné skúsenosti, ktoré vás vedú k tejto odpovedi?

Pavol spochybnil už samotné výsledky *Atlasu rómskych komunit*, podľa neho v neformálnych obydliach a neskolaudovaných domoch žije násobne viac Rómov. Podľa Pavla môže za život Rómov v MRK obdobie komunizmu, čo uviedol na príklade vzniku dnes už vylúčeného rómskeho sídliska Luník IX v Košiciach, o ktorom je písané v teoretickej časti: „*Tak napríklad povedal by som to na príklade Luníku 9 ešte počas komunizmu vlastne sa títo ľudia vlastne, vlastne predtým žili vlastne normálne plus mínus začlenení medzi majoritou a napríklad aj na príklade Luníku 9 by som to vedel že vlastne pozbierali všetkých Romov z Košíc a nacpali ich vlastne na Luníku 9 a akože neviem čo tým chceli dosiahnuť, no tak chceli vlastne mimo mimo mesta mimo toho centra a vlastne dať ich niekde na druhú kolej a oni vôbec si neuvedomili, čo to vlastne môže priniesť a to je vlastne príkladom aj viacerých obcí by som povedal na Slovensku a vlastne tie osady presunuli, hej, že boli súčasťou v podstate obce a vlastne posunuli ich niekde ďalej od obce, čiže určite na tom má majorita obrovský podiel na vytvorenie týchto get ...“ Pavol ďalej dopĺňa, že okrem majority má na tom podiel aj minorita: „... ale samozrejme na tom má svoj podiel aj minorita svojím spôsobom života a nejakými kultúrnymi rozdielmi a aj*

tým spôsobom života trochu možno, hej, že v nejakých oblastiach iných a tým pádom sa tie komunity nejakým spôsobom oddialili od seba a čiže geta sa len potom prehlbovali a prehlbovali a myslím, že sa aj odd'ávajú nad'alej hej potom vlastne vznikajú vlastne už iba obce, ktoré sú čisto romské a že postupne tá majorita sa vlastne odsťahuje a čiže viacero príkladov na východe, kde tie obce už sú vlastne viac menej čisto romské.“

Kristián si tiež myslí, že MRK vznikli v období socializmu: „*To bol taký trend socializmu, že vlastne nevidíme, že keď to nevidíme, tak to neexistuje. Týmto sa riadili. A vlastne ľudia z Lábu a z okolí tých dedín tak vlastne sťahovali týchto Rómov do takých častí, kde ako keby, že mimo, čiže mimo obcí ich dávali, mimo majoritu ich dávali a mysleli si, že teda tam, že sú neni viditeľní, tak môžu existovať a žiť potichu, aby o nich nikto nevedel. To bol veľký trend komunizmu. Potom sa to začalo lámať, potom ich dávali násilu do panelákov. A to tiež bolo také, že bez nejakého toho, že oni nemali absolútne žiadnu skúsenosť, že ich tam zase len proste hodili, lebo tam, ja neviem, či to bolo nejaký socialistický projekt, ktorý chceli si vyskúšať, ale teda ani jedna, ani druhá vec nebola správna. Už teraz to vieme.“* Myslí si, že stratégia režimu bola Rómov vyčleniť na okraj, aby ďalej ich populácia nerástla. Kristián si ďalej myslí, že vďaka tomu, že sú učenívi a bývalí kočovníci sa o seba vedeli postarať a máme tu skupinu ľudí, ktorá sa chce začleniť do majority, ale nemá úplne šancu.

M. si myslí, že tento problém závisí od miest. Myslí si, že mestá vysídlili Rómov z MRK na okraj, kde im postavili bytovky, alebo Rómovia vlastné obydlia, pretože ich nechcú, aby Rómovia žili v ich priamo v mestách a tieto obydlia sa potom len rozširujú.

František si myslí, že žijú marginalizovane preto, lebo si svoje obydlia stavajú na rôznych miestach bez stavebného povolenia, alebo súhlasu majiteľa pozemku. Obce vraj tento problém riešia, ale je to podľa Františka „beh na dlhé trate“. Ďalej si myslí, že Rómovia sú vylúčení, pretože chcú byť vylúčení a v komunite sa cítia silnejší.

Katarína pripisuje život vo vylúčených komunitách kočovnej minulosti Rómov. Tvrdí, že kočovní Rómovia sa vždy usadzovali na okrajoch obcí a takto zostalo do dnes. Hovorí, že do dnes žijú marginalizovane vo všetkých okolitých obciach, ktoré pozná. Problém so začlenením majú podľa nej preto, lebo stále si udržiujú svoje tradície a zvyky.

Respondentky z Hermanoviec tvrdia, že je to neustály kolotoč, klienti nemajú skončené školy, preto nemajú zamestnanie, keďže nemajú zamestnanie nemajú financie

a žijú v hrozných podmienkach: „ ... *sa rozčuľovala jedna matka, sa potrebovala do školy eee peniaze, dieťa potrebuje, tam na pomôcky nedá, však vravím, nech ide muž do roboty, celý život ruky vo vrecku a nerobí. Stojí pred ... stojí a čaká. Vravím, prečo si nezoberie tašku a nejde do roboty tak, ako ostatní? Tak tá kývne s rukou a ide preč. Nechcú. Nechce sa im. Poniakým. Nie všetci.* “ Zdôrazňujú, že tak nežijú všetci, uviedli príklad z ich dediny, kde jednu štvrt' tvoria rodinné domy, v ktorých žijú Rómovia, pracujúci v Anglicku.

Čo podľa vás bráni Rómom z MRK k začleneniu do majoritnej spoločnosti?

Pavol vid prekážku k začleneniu Rómov z MRK do majoritnej spoločnosti život v generačnej chudobe vo vylúčených lokalitách: „*Tak to že už tak žijú viaceré generácie, že vlastne ich rodičia tak žili, častokrát už ich starí rodičia a oni nevidia vlastne iný príklad spôsobu života, sú, hej, že veľakrát tí ľudia nevytiahnu ani päty, trávajú drtivú časť alebo väčšinu času iba v tej vylúčenej komunite hej z majoritou sa stretajú iba keď idú do obchodu alebo iba proste na nejaký úrad alebo tak, čiže tam vidím hej veľký problém to, že tie ale mladí, deti že sa málo brávajú vlastne medzi majoritu, že sa napríklad škôlky školy, aj keď už viem že to je zakazané, ale stávali sa hej pri osadách a potom vlastne hej že tie deti tá jediná trasa je do školy a naspäť a keď už tie školy respektíve škôlky sú pri osadách tak vlastne tie deti vlastne nikde inde nechodia a nevidia vlastne svet, hej to svoje okolie a potom samozrejme že ten spôsob života je malá šanca že sa zmení.* „

Aj Kristián si myslí, že príčinou je generačná chudoba. Myslí si, že preto musí spoločnosť vyvinúť určitý druh pomoci, ktorý im pomôže dostať sa z chudoby. Kristián uviedol zavedenie povinnej predškolskej výchovy, čo má pomôcť deťom pripraviť sa na školu.

M. si myslí, že prekážkou k začleneniu do majoritnej spoločnosti môže byť to, že Rómovia z MRK nemajú ukončené školy, ako ďalší problém uvádza, že nevidia dobre po slovensky.

František taktiež uvádza, že prekážkou k začleneniu je generačná chudoba a malá motivácia robiť niečo navyše a meniť veci vo svojom živote.

Katarína si myslí, že Rómom k začleneniu do majoritnej spoločnosti bránia nedostatok finančných prostriedkov.

Sociálne pracovníčky z Hermanoviec si myslia, že Rómom bráni k začleneniu do majoritnej spoločnosti ich spôsob života.

*Ruby Payne vo svojej publikácii **Bridges out of poverty** zmieňuje ako jeden z problémov ľudí z generačnej chudoby v integrácii do väčšinovej spoločnosti to, že títo ľudia neovládajú nepísané pravidlá strednej triedy (systém zásad danej skupiny, to znamená napríklad: v generačnej chudobe si ľudia myslia, že peniaze treba používať, míňať, v strednej triede zastávajú názor, že s nimi treba hospodáriť, šetriť ich). Čo si o tejto teórii myslíte?*

Pavol túto teóriu považuje za pravdivú. Myslí si, že ľudia v generačnej chudobe nemajú pravidelné návyky ako napríklad chodiť do práce. Tým, že Rómovia z MRK žijú v podstate v gete, kde platia iné pravidlá, ako v majoritnej spoločnosti.

Kristián považuje teóriu za zaujímavú, ale myslí si, že problém Rómov z MRK sa netýka toho, že nie sú súčasťou strednej spoločenskej triedy. Myslí si, že ich problém je v tom, ako sú doma vychovávaní, aké návyky im predávajú rodičia. Podľa Kristiána aj v rómskej osade dokážu vyrásť inteligentní a úspešní ľudia, pokiaľ ich k tomu budú ich rodičia viesť.

František uvádza, že z časti je teória pravdivá. Pre mladé generácie vyrastajúce v osade je ťažké sa z nej vymaniť. Preberá návyky svojich rodičov. Ďalej uvádza, že aj osada je rozdelená na viac spoločenských vrstiev.

Podľa Kataríny je teória pravdivá. Svoje tvrdenie dokladá na príklade, že ľudia z MRK zväčša nevedia peniaze šetriť, ľudia v strednej vrstve sú schopní s peniazmi hospodáriť, šetriť a investovať.

Respondentky z Hermanoviec nevedia posúdiť, či táto teória sedí na Rómov, pretože každá komunita je iná. Opäť zopakovali, že ich klienti nemajú pracovné návyky a vzdelanie, preto je pre nich ťažké vymaniť sa z chudoby.

6.8. Prepojenie so sociálnymi projektami v zahraničí

Sociálnych projektov venujúcich sa sociálnej inklúzii vo svete je mnoho. Pre komparáciu s projektami z výskumu boli najrelevantnejšie tri. V tejto podkapitole sú

detailnejšie opísané tri projekty na rôznych miestach vo svete (USA, Austrália a Izrael), ktoré boli určené pre ľudí žijúcich v podobných podmienkach ako Rómovia z MRK.

Organizácia *Bridges out of poverty* sídli v USA. Zamiera sa na ľudí žijúcich v chudobe. Organizuje networkingové stretnutia pre ľudí v generačnej alebo situačnej chudobe s názvom *Getting Ahead*, ktorých cieľom je, aby klienti prehodnotili svoju mentálnu mapu a s ňou spojené správanie a určili si ciele, ktoré povedú k stabilnejšiemu životu. Kurz pozostáva z 15 lekcií. Triedu vedie facilitátor a kofacilitátor, aspoň jeden z nich by mal mať osobnú skúsenosť s chudobou, alebo sú absolventmi kurzu. Kurz je ponúkaný vo viacerých neziskových organizáciách, ale aj v školách. Kurz má aj svoju učebnicu, ktorá obsahuje skryté pravidlá ekonomickej triedy, 11 druhov zdrojov (ako napr. finančné, mentálne, formálny register, emocionálne, duchovné, atď.) a ako vytvoriť plán na budovanie týchto zdrojov pre lepší život. Organizácia využíva kolaboratívno – participatívny model, ktorý pozostáva v tom, že sa zamiera na nepísané pravidlá spoločenských tried, klienti skúmajú vlastnú skúsenosť so strednou triedou v Amerike, v ktorej sú znevýhodňovaní dominantnými praktikami, napríklad, tým, že sa očakáva, že každý vlastní auto, alebo má poistenie. Ďalšou metódou sú nástroje na pochopenie vlastného života, ktoré vzťahy, rozhodnutia a traumy negatívne ovplyvnili ich životy. Cieľom je sebakritika vlastného života, svojho zázemia a tvorba konkrétneho plánu, kam budú v budúcnosti smerovať. Moduly sa zaoberajú aj témou nerovnosti, dopravy, cenovo dostupného bývania, problematikou vykorisťovania. Organizácia tiež ponúka klientom sieť zdrojov zamestnávateľov, čím pomáhajú klientom, hlavne tým s nižšou kvalifikáciou získať a udržať si prácu. Po ukončení kurzu sú absolventi povzbudzovaní využiť novonadobudnuté zručnosti, poznatky a pokračovať v plnení plánu, ktorí si vypracovali a taktiež nadväzovať kontakty s ľuďmi z iných sociálnych tried, aby zvýšili svoj premostovací kapitál (Jindra et al. 47 – 48). Klientami tejto organizácie boli prevažne Afroameričania, potom belosi a Latinoameričania od 20 do 60 rokov rôzneho pohlavia, žijúci prevažne v generačnej chudobe. Z celkového počtu 39 uchádzačov, bolo podľa zistení výskumu úspešných 18, stredne úspešných 17 a neúspešných 4. Autori štúdie podotýkajú, že aj keď človek prejde reflexiou vlastného života a nadobudne určité sociálne zručnosti, problémy môžu pretrvávať. Je totiž možné, že klient si nebude schopný nájsť prácu pre nedostatok pracovných miest, alebo trestné činy spáchané v minulosti, môže čeliť finančným, rodinným, zdravotným problémom, pri ktorých nie je ľahké dosiahnuť

zlepšenie. Preto takéto prípady označili ako „stredne úspešné“. Neúspešní klienti programu zväčša trpeli psychickou alebo fyzickou chorobou, či závislosťou, ktorá im neumožňovala získať žiadne benefity z tohto programu (Jindra et al. 58 – 59).

Tento projekt by mohol fungovať aj u Rómov z MRK. Ako aj uvádzali moji respondenti, Rómovia z MRK žijú v generačnej chudobe a používajú jej vzorce správania. Pre ich začlenenie by bolo dobré, aby okrem praktických nástrojov, ako vybaviť dávku alebo poslať životopis, čo im už ponúka projekt *Terénna sociálna práca ...* si prešli podobným kurzom, ako je spomínaný vyššie, aby pochopili pravidlá strednej triedy, nadobudli sociálne zručnosti, aby v nej dokázali fungovať v majoritnej spoločnosti a vytvorili si konkrétny plán kam budú v budúcnosti smerovať.

Ďalším príkladom je centrum *Otzma* v Izraeli. Ide o národný projekt Ministerstva práce a sociálnych vecí v Izraeli.⁵⁹ Účastníci sú heterogénni, pokiaľ ide o pohlavie, náboženstvo, rodinný stav, krajinu pôvodu a náboženskú príslušnosť. V centre prebiehajú viaceré programy. Zaujal ma program *Posilnenie rodiny*. Program poskytuje pomoc 70 rodinám s deťmi vo veku od šesť do 18 rokov. Každá rodina má rodinného koordinátora (z ministerstva školstva a sociálnej starostlivosti), ktorý pracuje na dobrovoľníckej báze. Pracovnou metódou, ktorú si centrum zvolilo, je rodinný koučing. Rodinný koordinátor spolu s rodinou zostavuje program osobného rozvoja prispôbený celej rodine. Prvoradým cieľom programu je posilnenie a napredovanie rodín, vybraných v spolupráci s oddelením sociálnej starostlivosti, psychologickými službami, liečebnými službami a predstaviteľmi školstva v regionálnej rade daného mesta. Program ďalej prevádzkuje mimoškolský klub pre ohrozené deti, terapeutické skupiny pre deti, skupiny na posilnenie učenia a poradenstvo pre rodičov. Centrum tiež poskytuje školenia pre odborných pracovníkov z oddelenia vzdelávania a sociálnej starostlivosti. Mimoškolský klub *Otzma* poskytuje deťom teplé jedlo, pomoc s domácimi úlohami, vzdelávacie aktivity a vzdelávanie pre deti s poruchami učenia. Činnosť je uskutočňovaná v spolupráci s rodičmi. Centrum taktiež prevádzkuje skupinové aktivity, ako napríklad dotované vzdelávacie a podporné aktivity pre rodičov a deti z mapovaných rodín. Aktivity sú otvorené aj pre ostatných obyvateľov, ktorí majú záujem zúčastniť sa ich za plnú cenu. Hlavnou filozofiou je integrácia všeobecnej populácie bez rozlišovania. Aktivity centra

⁵⁹ <https://archive.jewishagency.org/yokneam-meggido-atlanta-stlouis/content/77206/> [cit. 30.11.2023].

Otzma a mimoškolských klubov sú riadené jedným komunitným sociálnym pracovníkom, ktorý koordinuje aj program *Posilnenie rodiny*. Levy, Freiberg (2016) robili kvalitatívny výskum iného programu centra *Otzma*, ktorí cielil na zníženie ekonomickej núdze a sociálneho vylúčenia prostredníctvom rôznych metód sociálnej práce a aktívne zapájanie klientov do procesu intervencie. Respondentmi boli klienti centra *Otzma*, prevažne slobodné matky afrického a ruského pôvodu. Klienti centra čelia materiálnej deprivácii (zadlženosť, problémy s bývaním, nízky príjem), odkázanosti na sociálne dávky. Okrem hmotnej núdze, klienti pociťujú hanbu, bezcennosť a zúfalstvo. Väčšina respondentov výskumu boli matky samoživiteľky. Podľa výsledkov výskumu mal tento program pozitívny vplyv práve na osobný život účastníkov. Inšpirovali ich vzdelávacie procesy a zručnosti ktoré nadobudli. Získali povedomie o ekonomických výhodách, ktoré im prináležia, o svojich právach a odvalu presadzovať ich. Avšak, nikto z respondentov neuviedol, že program mal vplyv na ich sociálnu zmenu a kritizovali možnosť aktívneho zapojenia do programu, ktorá im nebola poskytnutá.

Z aktivít centra *Otzma* by sa dalo pri práci s Rómami z MRK použiť napríklad program *Posilnenie rodiny*, keďže žijú v generačnej chudobe a v nevyhovujúcich podmienkach sa nachádzajú celé rodiny.

Ďalším programom je *Cashless debit card* v Austrálii (Roche et al. 2022), ktoré zaviedla v roku 2015 austrálska vláda. Projekt bol situovaný v mestách s veľkou komunitou pôvodného obyvateľstva, ktorí žijú v zlých socio-ekonomických podmienkach s vysokou kriminalitou. *Cashless debit card* je debetná karta, chránená osobným identifikačným číslom, ktorá umožňuje užívateľom používať karanténny podiel 80% z príspevku na podporu príjmu na nákup potravín a iných základných vecí v autorizovaných obchodoch. Prostriedky z karantény nebolo možné používať na kúpu vylúčených položiek ako alkohol a hazard. Respondenti výskumu pochádzali z mesta *Ceduna*, boli vo vekovej škále 25 – 65 rokov, muži aj ženy. Pochádzali z kmeňa *Anangu* a *Nangu*. Časť účastníkov výskumu poberala dlhodobu sociálne dávky, časť poberala sociálne dávky z dôvodu pracovného zranenia. Ďalšiu časť respondentov tvorili sociálni pracovníci a iní pracovníci pracujúci v mimovládnych a vládnych programoch sociálnej starostlivosti. Komunita čelí viacerým problémami, ako sú násilné trestné činy, , vysoká miera užívania drog, priestupky proti verejnému poriadku, ktoré majú zlý vplyv na účasť na trhu práce, prístup k bývaniu a blaho detí. Taktiež členovia kmeňa *Anangu* hovoria

vlastným jazykom a nevedia dobre po anglicky. Výsledky úspešnosti programu boli neurčité. Časť respondentov uviedla, že karty dopomohli k lepšej finančnej gramotnosti a znížil sa aj nákup alkoholu, časť respondentov poukazovala na množstvo technických nedostatkov (nefungujúci terminál, zložité internetové bankovníctvo, problém s príchodom platieb na kartu), technickú negramotnosť účastníkov programu, ktorí boli dovtedy zvyknutí len na hotovostný platobný styk, rozbitie zvykov finančnej pomoci príbuzným s komunity a stigmatizáciu jej užívateľov.

Riadený príjem by bolo tiež možné v osadách uplatniť. Z výpovedí terénnych sociálnych pracovníkov vyplynulo, že Rómovia z MRK majú nízku finančnú gramotnosť a nevedia so svojimi financiami hospodáriť.

Osobne si myslím, že by bolo veľmi zaujímavé zaviesť niečo z vyššie uvedených programov aj medzi Rómov z MRK na Slovensku. Avšak, myslím si, že by narážali na podobné problémy, ako narážali respondenti výskumov zo zahraničia.

7. Záver

Diplomová práca mala za cieľ popísať *mechanizmy na boj s generačnou chudobou Rómov na Slovensku* a získať odpoveď na výskumnú otázku: *Aké nástroje používajú terénny sociálni pracovníci na boj s chudobou u Rómov z MRK na Slovensku a aké pri obdobnej cieľovej skupine v zahraničí?* Kvalitatívny výskum bol zrealizovaný formou štruktúrovaných hĺbkových rozhovorov so šiestimi terénnymi sociálnymi pracovníkmi, ktorí pracujú s Rómami z MRK v rôznych regiónoch na Slovensku. Traja sociálni pracovníci boli zamestnaní pod neziskovými organizáciami, traja pod národným projektom. Výskumu predchádzala teoretická časť, kde boli opísané národné projekty a projekty neziskových organizácií cieleňé na ľudí v generačnej chudobe kdekoľvek na svete.

Vo výskume mali byť potvrdené alebo vyvrátené nasledujúce hypotézy:

Hypotéza 1: podpora štátu v boji s chudobou je nedostatočná, s bojom proti chudobe preto pomáha tretí sektor.

Hypotéza 2: Neziskové organizácie majú vlastné mechanizmy, ktoré užívajú pri práci s klientmi, ktoré im pomáhajú dostať sa z generačnej chudoby.

Hypotéza 3: Rómovia sa nedokážu integrovať do majoritnej spoločnosti kvôli životu v generačnej chudobe, ktorej podoba je rovnaká v rôznych vylúčených komunitách kdekoľvek vo svete.

Mechanizmy na boj s generačnou chudobou na Slovensku existujú. Je množstvo neziskových organizácií, cirkevných organizácií, či samotných cirkví, ktoré sa snažia o sociálnu inklúziu Rómov z MRK. Taktiež sa o to snaží aj štát pomocou národných projektov s podporou Európskej únie.

Hypotézu 1 nebolo možné potvrdiť, pretože podpora štátu je síce nedostatočná, ale vo výskume sa nepotvrdilo, že by neziskový sektor suploval rolu štátu, pretože štát má národné projekty zamerané na zmiernenie chudoby u Rómov z MRK. Hypotéza 2 sa potvrdila, neziskové organizácie majú vlastné metódy a techniky, ktorými pomáhajú

Rómom z MRK dostať sa z generačnej chudoby. Hypotéza 3 sa taktiež potvrdila, podľa výpovedí respondentov Rómovia z MRK vykazujú podobné vzorce správania, ako ľudia v generačnej chudobe kdekoľvek vo svete.

Na analýzu dát z výskumu bola použitá komparatívna analýza, Beredayov komparatívny model. Cieľom komparácie bolo zistiť:

- aké metódy a techniky uplatňujú neziskové organizácie a národné projekty pri práci s klientami z MRK na Slovensku a ich porovnanie s metódami vo svete
- v čom spočíva ich úspešnosť a v čom sú neúspešné z pohľadu sociálnych pracovníkov
- v akých podmienkach žijú klienti týchto neziskových organizácií/ projektov a s akými problémami sa stretávajú
- porovnať tieto zistenia s organizáciami/ projektami, ktoré pracujú s ľuďmi z generačnej chudoby kdekoľvek vo svete

Neziskové organizácie a národný projekt, ktoré boli skúmané v kvalitatívnom výskume uplatňujú podobné metódy. Je to hlavne terénna sociálna práca, poradenský rozhovor, vzdelávanie ohľadom finančnej gramotnosti, pravidelné workshopy ohľadom aktuálnych zmien v oblasti sociálnych dávok, mentoring, tutoring, nácvik sociálnych zručností a krízová intervencia. Vo vybraných projektoch zo sveta sú využívané metódy rodinného koučingu (centrum *Otzma*), nástroje na pochopenie vlastného života a pravidiel ekonomických tried (*Bridges out of poverty*) a karanténa príjmu zo sociálnych dávok (*Cashless debit card*).

Podľa sociálnych pracovníkov sú ich organizácie a národný projekt úspešné už v tom, že vôbec existujú a klienti môžu ich služby využívať, je o nich počuť a niektoré fungujú už niekoľko rokov, takže podchytili viac generácií. Program centra *Otzma* mal pozitívny vplyv na osobný život účastníkov. Účastníkov inšpirovali vzdelávacie procesy a zručnosti ktoré nadobudli. Získali povedomie o ekonomických výhodách, ktoré im prináležia, o svojich právach a odvahu presadzovať ich. Ako medzeru videli klienti centra to, že hoci oficiálne mali možnosť aktívne sa zapájať do chodu programu, nebola im poskytnutá a taktiež nikto z klientov neuviedol, že by im program pomohol k sociálnej inklúzii. Z celkového počtu 39 uchádzačov programu *Getting Ahead* neziskovej

organizácie *Bridges out of poverty*, bolo podľa zistení výskumu úspešných 18 klientov, stredne úspešných 17 a štyria neúspešní. Strednú úspešnosť autori štúdie videli v tom, že aj napriek individuálnej zmene klienta, nebude môcť zmeniť vonkajšie okolnosti, ktoré sa týkajú jeho života, napríklad v tom, že si nebude schopný nájsť prácu pre nedostatok pracovných miest, alebo kvôli trestným činom spáchaným v minulosti. Neúspešní klienti programu zväčša trpeli psychickými alebo fyzickými ochoreniami, či závislosťou, ktoré im zabráňovali získať akékoľvek benefity z tohto programu. Respondenti výskumu programu *Cashless debit card* videli úspech projektu v lepšej finančnej gramotnosti a poklese nákupu alkoholických nápojov. Ako medzery uviedli technické problémy s kartami, diskriminácia domorodého obyvateľstva, či narušenie zabehnutého systému požičiavania peňazí medzi ľuďmi v komunite.

Klienti respondentov kvalitatívneho výskumu tejto práce žijú v marginalizovaných rómskych komunitách v generačnej chudobe. Bývajú v chatrčiach alebo murovaných domoch, ktoré sú zväčša čierne stavby na nevysporiadaných pozemkoch, alebo v sociálnych bytoch, ale nad rámec bytovej kapacity. V jednej domácnosti žije prevažne viacgeneračná rodina. Oblasť v ktorých žijú sú vylúčené, osady sa nachádzajú na okrajoch obcí. Osady majú od 100 do 6800 obyvateľov⁶⁰. Väčšina klientov nie je oficiálne zamestnaná, pracujú na čierno, alebo majú sezónne práce. Príčinou nezamestnanosti je nízka kvalifikácia a hlavne systémový problém, pretože väčšina môže pracovať len za minimálnu mzdu, ktorá je podobná výške dávky v hmotnej núdzi spolu s prídavkami na deti, takže sa klientom neoplatí za takúto mzdu pracovať. Takmer všetci poberajú sociálne dávky, hlavne dávku v hmotnej núdzi. Klienti majú absolvované iba základné vzdelanie, len v pár prípadoch to bolo stredoškolské alebo vysokoškolské vzdelanie. Nemajú základnú finančnú gramotnosť, nevedia s peniazmi hospodáriť. Niektorí z klientov sú súdne trestaní, hlavne za záškoláctvo ich detí, alebo drobné krádeže, za ktoré je trestná sadzba niekoľko mesiacov až rok vo výkone trestu s podmieneným prepustením za dobré správanie. Deti v osadách čelia problému záškoláctva, ktorého príčinou je zväčša nezáujem rodičov o školskú dochádzku ich detí, ale aj materiálna chudoba, keď si deti nemajú čo obúť a obliecť, aby mohli ísť do školy. Ďalším dôvodom je aj neznalosť systému zo strany

⁶⁰ Atlas Rómskych komunit 2019. [online]. Dostupné z : [https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/\[cit. 10.12.2023\]](https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/[cit. 10.12.2023]).

rodičov, keď je dieťa choré nevezmú ho k lekárovi, kvôli čomu má potom veľký počet neospravedlnených hodín.

Projekty v zahraničí mali podobnú klientelu, ako sú Rómovia. Projekt *Getting Ahead* mal klientov z generačnej chudoby, tak ako Rómovia na Slovensku. Projekt centra *Otzma* mal za klientov matky samoživiteľky a rodiny žijúce v chudobe. Projekt *Cashless Debit Card* mal klientov z domorodého obyvateľstva žijúcich v komunite so zlou socioekonomickou situáciou.

Respondenti kvalitatívneho výskumu navrhli viacero zaujímavých riešení, ako zmierniť generačnú chudobu Rómov z MRK a osobne sa s návrhmi stotožňujem myslím si, že niektoré návrhy sú zrealizovateľné s podporou štátu, keby bol ochotný investovať do nich peniaze. Navrhujú investovať viac peňazí do sociálnych služieb a sociálnych podnikov, v terénnej práci zdvojnásobiť počet pracovníkov, zaviesť špeciálne metódy, inšpirovať sa zahraničím, kde čo fungovalo a priniesť to na Slovensko. Taktiež by prekopali systém dávok.

Osobne respondentov obdivujem za to, čo robia. Je to náročná práca, bez viditeľných výsledkov. Z rozhovorov vyplynulo, že projekty majú zásadné nedostatky. Pracovníci majú enormné množstvo klientely, ktorej pri ich skromnom počte nie je reálne sa naplno venovať. Považujem za nereálne, aby 6 pracovníkov malo na starosti 2700 klientov. Pri tomto množstve taký malý počet pracovníkov nemá šancu riešiť všetkých svojich klientov. Mám vážne pochybnosti o efektivite takejto práce. Z rozhovorov vyplynuli taktiež ďalšie závažné medzery takýchto projektov a to je ich trvanie. Väčšina projektov má projektové obdobie maximálne päť rokov a po uplynutí tejto doby môže projekt úplne zaniknúť, pokiaľ sa nenájde ďalší grant, ktorí by predĺžil jeho existenciu. Pracovníci pracujúci pod národným projektom, ktorý mal končiť a auguste tohto roku neboli ani informovaní, či ich projekt naozaj skončí, alebo bude vďaka novému grantu pokračovať. To odrádza množstvo potenciálnych pracovníkov sa vôbec pod takýmto projektom zamestnať. Terénna sociálna práca v takomto type komunit musí byť podľa môjho názoru dlhodobá a kontinuálna, aby mala nejaký význam. Ďalší znepokojujúci fakt vyplývajúci z výskumu je zlyhanie štátu pri dodržiavaní jeho zákonov. Štát nedohliada na dodržiavanie svojich pravidiel. Rómovia z MRK žijú v čiernych stavbách na nevysporiadaných pozemkoch, ktorých počet stále rastie a štát tento problém vôbec nerieši.

Ďalej je to nadmerná kapacita obyvateľov v sociálnych bytoch. Je neľudské, aby v dvojizbovom byte žilo tridsať ľudí. Ďalším problémom vyplývajúcim z výskumu je veľký počet maloletých matiek v týchto osadách, vyzerať to tak, že štát dostatočne nedohliada na to, aby bola za tento trestný čin vyvodená zodpovednosť. Podľa môjho názoru by mal štát poctivejšie vyžadovať dodržiavanie svojich zákonov, investovať do problému marginalizovaných rómskych komunít viac peňazí a hlavne neodkladať tento problém na druhú koľaj, pretože tento problém narastá a čím bude väčší, tým bude ťažšie riešiteľný.

Zoznam literatúry

Akram, O., Maitrot, M. & Denk, T., 2020. Generational Bargain, Transfer of Disadvantages and Extreme Poverty: A Qualitative Enquiry from Bangladesh. *European journal of development research*, 32(4), pp.1173-1194.

ASOCIÁCIA PRE KULTÚRU, VZDELÁVANIE A KOMUNIKÁCIU (ACEC). *Cesta mladých*. Online. Dostupné z: <https://www.romaspirit.sk/encyklopedia/cesta-mladych/> [cit. 2023-12-10].

Baker Collins, S. et al., 2020. Resisting the Culture of Poverty Narrative: Perspectives of Social Assistance Recipients. *Journal of poverty*, 24(1), pp.72-93.

Baker, T. & Davis, C., 2018. Everyday Resistance to Workfare: Welfare Beneficiary Advocacy in Auckland, New Zealand. *Social policy and society: A journal of the Social Policy Association*, 17(4), pp.535-546.

Beasley, L.O. et al., 2022. Parenting Challenges and Opportunities among Families Living in Poverty. *Social sciences (Basel)*, 11(3), p.119.

Beatty, C., Bennett, C. & Hawkins, A., 2021. Managing precarity: Food bank use by low-income women workers in a changing welfare regime. *Social policy & administration*, 55(5), pp.981-1000.

Bereday, G. Z. F. (1964). *Comparative method in education*. New York: Holt. In: Rabušicová, M. & Záleská, K., 2016. Metodologické otázky srovnávací pedagogiky: podněty pro koncipování komparativních studií. *Pedagogická orientace*, 26(3), pp.346-378.

Bruckmeier, K. & Bruttel, O., 2021. Minimum Wage as a Social Policy Instrument: Evidence from Germany. *Journal of social policy*, 50(2), pp.247-266.

Cesta von. Kde pôsobíme. Online. Dostupné z: <https://cestavon.sk/kde-posobime/> [cit.2023-08-10].

Cesta von. Program Omama. Online. Dostupné z: <https://cestavon.sk/program-omama/o-chudobe-a-preco-omama/> [cit.2023-08-10].

Človek v ohrození. Programy sociálnej integrácie. Online. Dostupné z: <https://clovekvohrozeni.sk/co-robime/programy-socialnej-integracie/> [cit. 2023-06-08].

DAKUJEME.SK. Online. Dostupné z: <https://www.dakujeme.sk/sp/9/dakujemesk> [cit. 2023-12-10].

Digitálny žiak. Základné informácie. Online. Dostupné z: <https://digitalnyziak.sk/zakladne-informacie/> [cit.2023-02-11].

Divé maky. O divých makoch. Online. Dostupné z: <https://divemaky.sk/o-divych-makoch/> [cit.2023-06-08].

EDUZOZNAM. *Zoznam škôl a školských zariadení (4.12.2023) – podrobnosti*. Online. Dostupné z: https://www.eduzoznam.sk/pokracuj/index.php?_action=View&_entity=skola&_key=710271301 [cit. 2023-12-10].

ETP Slovensko. *O nás*. Online. Dostupné z: <https://etp.sk/domov/o-nas/>. [cit. 2023-12-10].

Ferrer-fons, M., Rovira-martínez, M. & Soler-i-martí, R., 2022. Youth Empowerment Through Arts Education: A Case Study of a Non-Formal Education Arts Centre in Barcelona. *Social inclusion*, 10 (2), pp.85-94.

Feyaerts, G. et al., 2017. Analysis of the decision-support function of policy assessment in real-world policy making in the field of poverty and social inequalities. Case study on migrant integration policies in the Brussels-Capital Region. *Environmental impact assessment review*, 67, pp.40-48.

Frericks, P., Gurín, M. & Höppner, J., 2021. Family as a Redistributive Principle of the Welfare State. The Case of Germany. *Journal of social policy*, pp.1-21.

GREVE, Bent. *Poverty: the basics*. New York: Routledge, 2020, 1 online resource (131 pages). ISBN 1-000-70116-6.

Hendl, J., 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* Druhé, aktualizované vydání., Praha: Portál.

Hlavná stránka. Online. Základná škola Chminianske Jakubovany 270. Dostupné z: <https://zschjakubovany.edupage.org/>. [cit. 2023-11-25].

Hodnotenie a monitorovanie Stratégie SR pre rovnosť, inklúziu a participáciu Rómov do roku 2030. Metodický dokument. Str. 2-5. [cit. 2023-03-13]

Hodnotenie a monitorovanie Stratégie SR pre rovnosť, inklúziu a participáciu Rómov do roku 2030. Metodický dokument. Str. 2-5. [cit. 2023-03-13]

Hübschmannová, M. (2005). Slovensko v letech 1939-1945. In: „Po židoch cigáni“, Svědectví Romů ze Slovenska 1939-2945. Praha, Triáda, s. 51-62.

Chen, K. & Feng, C., 2022. Linking Housing Conditions and Energy Poverty: From a Perspective of Household Energy Self-Restriction. *International journal of environmental research and public health*, 19(14), p.8254.

Chzhen, Y. & Ferrone, L., 2017. Multidimensional Child Deprivation and Poverty Measurement. *Social indicators research*, 131(3), pp.999-1014.

Iness. *Analýza sociálneho systému SR*. Online.[cit. 2023-02-14]. Dostupné z: https://www.upsvr.gov.sk/socialne-veci-a-rodina-2/socialne-veci/davky-pre-rodiny-s-detmi/prehľad-davok-pre-rodiny-s-detmi.html?page_id=696894

Jindra, I.W. & Jindra, M., 2018. Connecting Poverty, Culture, and Cognition: The Bridges Out of Poverty Process. *Journal of poverty*, 22(1), pp. 42-64.

Jurová, A. 2015. Likvidácia Tábora a vznik sídliska Luník IX. *Mesto a dejiny*, 4(1), str. 30-49.

Jurová, Anna. 1993. Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945. Bratislava, *Goldpress publishers*. ISBN 80-85584-07-7.

KAROLYI, Dušan. *Košice zaostávajú v sčítaní obyvateľov, štát za obyvateľmi Luníka IX ešte pôjde*. Online. Denník N. Dostupné z: <https://dennikn.sk/2343798/lunik-ix-pri-scitani-obyvateľov-stiahol-kosice-na-dno-rebricka-krajskych-miest/>. [cit. 2023-12-11].

KC Čičava. Online. Gréckokatolícka rómska misia. Dostupné z: <https://romskamisia.sk/kc-cicava>. [cit. 2023-11-10].

Klenovský, L., 2006. Terénna sociálna práca, Bratislava: Občianske Združenie Sociálna práca.

Kwilinski, A., Vyshnevskiy, O. & Dzwigol, H., 2020. Digitalization of the EU Economies and People at Risk of Poverty or Social Exclusion. *Journal of risk and financial management*, 13(7), pp. 142.

Lacková, E., Hübschmannová, M., 2010. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Vydání třetí, nezměněné., Praha: Triáda.

Leiser, D. & Shemesh, Y., 2018. How we misunderstand economics and why it matters: the psychology of bias, distortion and conspiracy, London: Routledge.

Levy, Drorit, and Smadar Freiberg. 2022. Client Perspectives Regarding the Effects of a Community-centred Programme Aimed at Reducing Poverty and Social Exclusion. *The British journal of social work* 52 (6): 3697-3720. Online. [cit. 2023-12-11]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcac006>

Li, Y., Gong, X., Zhang, J., Xiang, Z., Liao, C. The Impact of Mobile Payment on Household Poverty Vulnerability: A Study Based on CHFS2017 in China. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2022, 19, 14001. Online. [cit. 2023-12-11]. Dostupné z: <https://doi.org/10.3390/ijerph192114001>

Ministerstvo financií Slovenskej republiky. 2017. *Revízia výdavkov na politiky trhu práce a sociálne politiky*. Záverečná správa. [cit.2023- 02-10]. Dostupné z: https://www.mfsr.sk/files/archiv/uhp/3370/76/Revizia_vydavkov_na-praca.pdf

MINISTERSTVO FINANCIÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Pomáhame rodinám: zvyšujeme detské prídavky, daňový bonus a zavádzame krúžkovné*. Online. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://www.mfsr.sk/sk/media/tlacove-spravy/pomahame-rodinam-zvysujeme-detske-pridavky-danovy-bonus-zavadzame-kruzkovne.html?forceBrowserDetector=blind>

Ministerstvo práce a sociálnych vecí SR. *Sociálna pomoc a podpora*. Online. [cit. 2023-02-10]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/legislativa/socialna-pomoc-podpora/>

Ministerstvo práce a sociálnych vecí SR. *Sociálne poistenie*. Online. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/socialne-poistenie/> [cit. 2023-02-10].

MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Príspevok na bývanie*. Online. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/davky-hmotnej-nudzi/davka-hmotnej-nudzi/osobitny-prijemca.html>

MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Aktivačný príspevok*. Online.[cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/davky-hmotnej-nudzi/davka-hmotnej-nudzi/vyplata-davky-hmotnej-nudzi.html>

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. 2019. PRÍJMY A ŽIVOTNÉ PODMIENKY V MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKYCH KOMUNITÁCH. Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC MRK 2018. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.

MINISTERSTVO VNÚTRA SR. *Národný projekt Podpora vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit*. Online. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://www.minv.sk/?NP-PVP-MRK>

MINISTERSTVO VNÚTRA SR. *Národný projekt Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit II*. Online. [cit. 2023-03-07]. Dostupné z: https://www.minv.sk/?NPTSP_uvod

Murtisari, A. et al., 2022. The Effects of the Transmigration Programme on Poverty Reduction in Indonesia's Gorontalo Province: A Multidimensional Approach. *Economies*, 10(11), pp.267.

NEŠPOR, Zdeněk (ed.). *Komparace*. Online. Sociologická encyklopedie. 2017. [cit. 2023-12-10].Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Komparace>

Nunn, A. & Tepe-belfrage, D., 2017. Disciplinary Social Policy and the Failing Promise of the New Middle Classes: The Troubled Families Programme. *Social policy and society: a journal of the Social Policy Association*, 16(1), pp.119-129.

Ogujiuba, K. & Mngometulu, N., 2022. Does Social Investment Influence Poverty and Economic Growth in South Africa: A Cointegration Analysis? *Economies*, 10(9), p.226.

OTRIOVÁ, Jana. *V rómskej osade sa množia čierne stavby. Zo 40 obyvateľov je 200* Čítajte viac: <https://dolnyzemplin.korzar.sme.sk/c/22690129/v-romskej-osade-sa-mnozia-cierne-stavby-zo-40-obyvateľov-je-200.html>. Online. SME. Korzár Dolný Zemplín. 2021. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://dolnyzemplin.korzar.sme.sk/c/22690129/v-romskej-osade-sa-mnozia-cierne-stavby-zo-40-obyvateľov-je-200.html>.

Otzma Center Family Empowerment Program. Online. The Jewish Agency for Israel. Dostupné z: <https://archive.jewishagency.org/yokneam-meggido-atlanta-stlouis/content/77206/>. [cit. 2023-11-25].

Our Areas of Focus. Online. AHA! Process, INC, a Ruby Payne Company. Dostupné z: <https://www.ahaprocess.com/our-services/>. [cit. 2023-11-25].

OZ FRANCESCO. *NAŠE HLAVNÉ AKTIVITY*. Online. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://www.ozfrancesco.sk/>

Payne, Ruby K., DeVol, Philip, Dreussi Smith, Terie. 2010. *Mosty z chudoby, stratégie pre profesionálov a komunity*. Košice: Equilibria.

Pförtner, T.-kolja & Demirer, I., 2022. How Working Conditions, Socioeconomic Insecurity, and Behavior-Related Factors Mediate the Association Between Working Poverty and Health in Germany. *International journal of public health*, 67, pp.1604555-1604555.

PULLMANOVÁ, Eva. *Desať rokov služby saleziánok na Orechovom dvore*. Online. Don bosco dnes. 2023. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://donboscodnes.sk/desat-rokov-sluzby-salezianok-na-orechovom-dvore/>.

Rada pre rozpočtovú zodpovednosť. *Správa o vývoji sociálneho systému Slovenska*. Online. [cit. 2023-02-10]. Dostupné z: https://www.rrz.sk/wp-content/uploads/2022/02/02_WelfareReport_sprava.pdf str.19

RAFAEL, V., ZÁLEŠÁK, M., HAVÍROVÁ, Z., MICHALOVÁ, M., KOREŇOVÁ, S. 2022. *Vzdelávanie na okraji: Vzdelávanie na okraji Ako si poradiť so*

školskou segregáciou Metodická príručka [online]. Bratislava: eduRoma – Roma Education Project. ISBN: 978-80-972680-9-1. [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://eduroma.sk/docs/vzdelavanie-na-okraji-2022.pdf>

RAFAEL, V. 2022a. *Príčiny prepádávania rómskych žiakov alebo keď opakovanie nie je matkou múdrosti*. [online]. Bratislava: eduRoma – Roma Education Project. [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <http://eduroma.sk/wp-content/uploads/2022/12/Priciny-prepadavania-romov-fin.pdf>

Rasyid, M. et al., 2020. Poverty Conditions and Patterns of Consumption: An Engel Function Analysis in East Java and Bali, Indonesia. *Asian economic and financial review*, 10(10), 1062-1076.

Ratigan, K., 2017. Disaggregating the Developing Welfare State: Provincial Social Policy Regimes in China. *World development*, 98, 467- 484.

Ratzmann, N., 2021. Deserving of Social Support? Street-Level Bureaucrats' Decisions on EU Migrants' Benefit Claims in Germany. *Social policy and society: a journal of the Social Policy Association*, 20(3), 509-520.

Ravasz, A., Kovács E., Markovič, F., 2020. Atlas rómskych komunit 2019. Bratislava: VEDA.

Redeaux, M. 2011. A Framework for Maintaining White Privilege: A Critique of Ruby Payne. *Counterpoints*, Vol. 402, pp.177-198. [cit. 2023-11-07]. Available from : <http://www.jstor.org/stable/42981082>

Roelen, K. & Leon-himmelstine, C., 2019. Graduating Out of Poverty Across Generations: Unpacking Children's Well-being Trajectories in Burundi. *Children & society*, 33(6), 507-523.

Roche, S. et al., 2022. Examining the Consequences of Welfare Conditionality: A Case Study of Compulsory Income Management in the Regional Community of Ceduna, Australia. *Social policy and society: a journal of the Social Policy Association*, 21(3), pp. 369-384.

SALEZIÁNI DON BOSCA - LUNÍK IX. *O nás*. Online. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://www.lunik9.sk/o-nas/salezianske-komunitne-centrum>

Shi, K. et al., 2022. Income and commute satisfaction: On the mediating roles of transport poverty and health conditions. *Travel, behaviour & society*, 29, pp. 297-307.

Somarriba Arechavala, N., Zarzosa Espina, P. & López Pastor, A.T., 2022. The Importance of the Neighbourhood Environment and Social Capital for Happiness in a Vulnerable District: The Case of the Pajarillos District in Spain. *Journal of happiness studies*, 23(5), pp. 1941-1965.

Sompolska-rzechuła, A. & Kurdyś-kujawska, A., 2022. Assessment of the Development of Poverty in EU Countries. *International journal of environmental research and public health*, 19(7), p. 3950.

Spicker, P. (2020) *The Poverty of Nations: A Relational Perspective*. Bristol University Press. doi: 10.46692/9781447343349.

SPICKER, P., LEGUIZAMÓN, S.A. and GORDON, D. (eds.) 2007. *Poverty: an international glossary*. CROP international studies in poverty research. [cit. 2023-02-10]. Online. 2nd edition. London: Zed Books. Available from: <https://www.crop.org/viewfile.aspx?id=238>

SPOJENÁ ŠKOLA CHMINIANSKE JAKUBOVANY. *UČEBNÉ ODBORY*. Online. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://sschminjak.edupage.org/a/ucebne-odbory>

Sterzer, L., 2017. Does competition in the housing market cause transport poverty? Interrelations of residential location choice and mobility. *European transport research review*, 9(3), pp. 1-12.

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Obyvatelia - Základné výsledky*. Online. [cit. 2023-02-10]. Dostupné z: <https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-narodnosti/SR/SK0/SR>

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. *Nezamestnanosť v 2. štvrťroku 2023*. Online. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://1url.cz/xu3FR>

Úrad vlády Slovenskej republiky. 2019. *Atlas Rómskych komunit 2019*. XLSX. Online. [cit. 2023-10-12]. Dostupné z : <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>

ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030*. Online. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciu-romov-do-roku-2030/>

ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY. *Inflačná dotácia v sume 100 eur od mája 2023*. Online. [cit. 2023-11-07]. Dostupné z: https://www.upsvr.gov.sk/social-affairs-and-family/socialne-veci/inflacna-dotacia-v-sume-100-eur-od-maja-2023.html?page_id=1264911

ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY. *RE-PAS+*. Online. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: https://www.upsvr.gov.sk/br/sluzby-zamestnanosti/re-pas-1.html?page_id=732674

V Prešove už sú saleziánky. Kolégium Márie Romero si našlo svoj dom. Online. FMA Saleziánky. Dostupné z: <https://salezianky.sk/2022/10/14/v-presove-uz-su-salezianky-kolegium-marie-romero-si-naslo-svoj-dom/>. [cit. 2023-11-10].

Verbist, G. & Grabka, M.M., 2017. Distributive and poverty-reducing effects of in-kind housing benefits in Europe: with a case study for Germany. *Journal of housing and the built environment*, 32(2), 289-312.

WELLGIVING.SK. Online. [cit. 2023-11-07]. Dostupné z: <https://www.wellgiving.sk/>

Wengraf, T. 2001. *Qualitative research interviewing: biographic, narrative and semistructured methods*, London: Sage.

ZÁKLADNÁ ŠKOLA S MATERSKOU ŠKOLOU BL. ZEFYRÍNA. *Hlavná stránka*. Online. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://postarka.edupage.org/#>

Zákon č. 417/2013 Z. z. In: *Zbierka zákonov SR*. Online. [cit. 2023-11-02]. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2013-417>

Zákon č. 448/2008 Z. z. . In: *Zbierka zákonov SR*. §13 ods. 1 – 2. Online. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/448/>

Zákon č. 544/2010 Z. z. In: *Zbierka zákonov SR*. § 4 ods. 6. Online. [cit. 2.11.2023]. Dostupné z:
<https://www.zakonypreludi.sk/zz/2010-544/znenie-20230901#p4-6>

Zdravé regióny. *Poslanie a ciele*. Online. [cit. 2023-08-06]. Dostupné z: https://www.zdraveregiony.eu/poslanie-a-ciele/?_gl=1*_unrjvj*_up*MQ..*_ga*MTAzNDc0Nzg1NS4xNjkxNjA5Nzcz*_ga_CZ8XZBP4B4*MTY5MTYwOTc3Mi4xLjEuMTY5MTYwOTk1MS4wLjAuMA..

Prílohy

Príloha č. 1: Výskumné otázky a ciele

Cieľ: aké nástroje používajú sociálni pracovníci na boj s chudobou u Rómov z MRK?

Výskumný problém: mechanizmy na boj s chudobou Rómov na Slovensku

Čiastkové ciele:

- porovnať s nástrojmi na boj s chudobou u Rómov s MRK so sociálnymi projektami v zahraničí, ktoré sa orientujú na ľudí v generačnej chudobe
- v čom je úspešnosť ich práce
- v čom sú neúspešní
- s akými problémami bojujú ich klienti, porovnanie so zahraničnou literatúrou
- Čo by odporučili vláde na tvorbu sociálnej politiky, čo by pomohlo ich organizácii zefektívniť ich prácu.

Hypotéza 1: podpora štátu v boji s chudobou je nedostatočná, s bojom proti chudobe preto pomáha tretí sektor.

Hypotéza 2: Neziskové organizácie majú vlastné mechanizmy, ktoré užívajú pri práci s klientmi, ktoré im pomáhajú dostať sa z generačnej chudoby

Hypotéza 3: Rómovia sa nedokážu integrovať do majoritnej spoločnosti kvôli životu v generačnej chudobe, ktorej podoba je rovnaká v rôznych vylúčených komunitách kdekoľvek vo svete.

Popis organizácie

Popíšte vašu organizáciu. Kto je zriaďovateľom?

Akú formu má vaša organizácia?(OZ, s.r.o., nadácia,...)

Z čoho je financovaná?

Čomu sa vaša organizácia/ projekt konkrétne venuje? Čo ponúka vaša organizácia klientom?

Aký sú ciele vašej organizácie?

Koľko pracovníkov sa podieľa na tomto projekte a aké majú zameranie a kompetencie? (napr. sociálny pracovník, pedagóg, psychológ, dobrovoľníci atď.)

Aká je cieľová skupina vašej organizácie?

Klienti organizácie

Koľko má vaša organizácia klientov?

Sú vaši klienti zamestnaní?/ Sú rodičia vašich klientov zamestnaní?

ÁNO: Kde pracujú, a aká je ich mzda?/ Čím sa živia?

NIE: Aké dávky poberajú?

Kde bývajú vaši klienti?

Ako vyzerá ich obydlie?

V akej rodinnej konštelácii žijú v jednej domácnosti? (iba s matkou, so širšou rodinou,...)

Akú školu navštevujú a kde?/ Aké majú najvyššie dosiahnuté vzdelanie?

Aké metódy sú využívané pri práci s klientami?

Čo je cieľom týchto metód?

Čo konkrétne robíte vy?

V čom je program vo vašej organizácii pri práci s klientami úspešný?

V čom vidíte medzery?

Ako by sa to dalo podľa vás zmeniť?

Majú podľa vás vaši klienti voči vám a vašej organizácii dôveru?

ÁNO: Akým spôsobom ste si ju získali?

NIE: Čo je podľa vás dôvodom, že klienti nemajú voči vám a vašej organizácii dôveru?

Majú vaši klienti aspoň základnú finančnú gramotnosť?

ÁNO: Uveďte konkrétny príklad, v čom sa ich finančná gramotnosť pozitívne prejavuje.

Nie: Uveďte konkrétny príklad, v ktorom potvrdíte toto tvrdenie.

Štát a podpora ľudí v chudobe očami sociálnych pracovníkov

Ako prispieva štát k chodu vašej organizácie?

V čom vidíte silné miesta podpory klientov od štátu?

V čom vidíte slabé miesta podpory klientov od štátu?

Čo je podľa vás príčinou týchto slabých miest systému?

Myslíte si, že dávky v hmotnej núdzi dostatočne spĺňajú svoj účel vzhľadom na vašu klientelu?

Áno: Uveďte konkrétnu skúsenosť, ktorá vás vedie k tomuto názoru.

Nie: Prečo si myslíte, že systém dávok v hmotnej núdzi je nedostatočne spĺňa svoj účel vzhľadom na vašu klientelu? Viete uviesť konkrétne dôkazy?

Majú klienti o týchto dávkach dostatočné povedomie?

Áno: Ako ho nadobudli?

Nie: Ako je možné podľa vás túto skutočnosť zmeniť?

Myslíte si, že systém štátnej sociálnej pomoci je dostatočnou pomocou pre klienta na to, aby sa vymanil z chudoby?

ÁNO: Môžete uviesť ilustračné príklady, ktoré potvrdzujú vaše tvrdenie?

Nie: Aké riešenia by ste navrhovali, aby sa systém štátnej podpory pre vašich klientov zefektívnil?

Ako by mal podľa vás štát postupovať pri poskytovaní pomoci vašim klientom?

MV SR spustilo druhú fázu projektu *Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunit II*. Prostredníctvom terénnej sociálnej práce sa v národnom projekte plánuje dosiahnuť začlenenie osôb žijúcich v

marginalizovaných rómskych komunitách do spoločnosti, zlepšiť resp. zmierniť ich nepriaznivé životné situácie tak, aby mali dôstojné podmienky a reálne možnosti na zmenu týchto nepriaznivých životných situácií. Poznáte tento projekt?

ÁNO: Čo si myslíte o tomto projekte? V čom je podľa vás úspešný a v čom má medzery?

NIE: Poznáte nejaké iné projekty, ktorými podporuje štát integráciu Rómov do majoritnej spoločnosti? Čo si myslíte o ich efektívnosti?

Na aký faktor podľa vás orientovať pomoc, aby bola chudoba odstránená? Do čoho by sa malo investovať?

Vzdelanie (pokiaľ sú klientmi deti)

Majú vaši klienti možnosť adekvátneho vzdelania v obci?

ÁNO: Ako ďaleko je škola od bydliska klientov?

NIE: Kde navštevujú vaši klienti školu? Koľko do nej musia cestovať a akými dopravnými prostriedkami? Ako ďaleko je škola od bydliska klientov?

Majú pravidelnú dochádzku?

Áno: Vďaka čomu podľa vás klienti majú pravidelnú dochádzku? Je to podľa vás vzdialenosťou školy od bydliska klientov, alebo aj niečím ďalším?

Nie: Koľko majú absencií? Aké sú dôvody ich absencií?

Pohľad sociálnych pracovníkov na rómsku menšinu na Slovensku

Stretávajú sa vaši klienti s rasizmom?

ÁNO: Uveďte konkrétny príklad na situáciu konfrontácie vášho klienta z dôvodu jeho etnicity. Kto bol aktérom tohto útoku?

NIE: Čo si myslíte že by mohlo byť dôvodom, vďaka ktorému sa vaši klienti nestretli s rasizmom?

Sú vaši klienti stolicami útokov na ľudí z majority?

Aké sú vzťahy medzi klientami v komunite?

Aké sú vzťahy medzi rómskou komunitou a majoritou?

Boli vaši klienti niekedy súdne trestaní?

Áno: Za čo najčastejšie? Akú sadzbu dostali? Stigmatizovalo ich to v očiach spoluobčanov z majority? Ovplyvňuje to možnosť sa zamestnať a získať štátnu podporu?

Nie: Aké ďalšie formy diskriminácie vaši klienti zažívajú?

Podľa Atlasu rómskych komunit až 90 tisíc Rómov žije v neformálnych obydliach, murovaných neskolaudovaných domoch a chatrčiach (ARK s. 40.). Na okraji alebo mimo obce žije vyše 200 tisíc Rómov (ARK, s. 34). Prečo sú podľa vás Rómovia vyčlenení z majoritnej spoločnosti a žijú v marginalizovaných komunitách?

Máte nejaké osobné skúsenosti, ktoré vás vedú k tejto odpovedi?

Čo podľa vás bráni Rómom z MRK k začleneniu do majoritnej spoločnosti?

Ruby Payne vo svojej publikácii *Bridges out of poverty* zmieňuje ako jeden z problémov ľudí z generačnej chudoby v integrácii do väčšinovej spoločnosti to, že títo ľudia neovládajú nepísané pravidlá strednej triedy (systém zásad danej skupiny, to znamená napríklad: v generačnej chudobe si ľudia myslia, že peniaze treba používať, míňať, v strednej triede zastávajú názor, že s nimi treba hospodáriť, šetriť ich). Čo si o tejto teórii myslíte?